

Horen, zien en zwijgen

Horen, zien en zwijgen

Opsporing in dorpen en stadsbuurten met een gesloten leefgemeenschap

E. Bervoets
M. Bruinsma

m.m.v.
H. Turan
E. Veerman

In opdracht van:
Programma Politie & Wetenschap

Foto omslag:
Rights Managed/Spaarnestad Photo

Ontwerp:
Mediaeval Tekst en Vorm & Martien Frijns

ISBN: 9789463500494
NUR: 600, 820

Realisatie:
Sdu, Den Haag

© 2017 Politie & Wetenschap, Apeldoorn; Bureau Bervoets, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opname of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

No part of this publication may be reproduced in any form, by print, photo print or other means without written permission from the authors.

‘Lang geleden, in 1909, gebeurde er in Koekange een meervoudige moord die het hele land in opschudding bracht. Vrijwel niemand had voordien van Koekange gehoord, maar van toen af bukte dat eigenaardige woord onder een bloedige faam. (...) Het beroerste gerucht was dat iedereen in Koekange wist wie de dader was, maar dat de gemeenschap zijn mond hield. In de ogen van de buitenwacht werd het hele dorp daardoor medeplichtig. Het was een coöperatieve schuld.’

Uit: *De Stilte van Koekange*, Max Dendermonde, p. 8

Voorwoord

We willen op deze plaats onze opdrachtgever, en dan met name Marta Dozy en Adriaan Rottenberg, bedanken voor het vertrouwen dat zij in ons stelden. Zij delen met ons de fascinatie voor hechte en gesloten leefgemeenschappen. Die werden, in relatie tot politiewerk en opsporing in het bijzonder, voor zover bekend nog nooit eerder op deze wijze tot onderwerp van onderzoek gekozen. Dit was dus zeker een gezamenlijke speurtocht.

Ook bedanken we alle personen die op welke wijze dan ook – in de leescommissie, maar zeker ook als respondent, intermediair, als mee- of zelfs tegen- denker – betrokken zijn geweest bij dit onderzoek. We hebben veel gehad aan ieders commentaar, omdat zoeken en speuren nu eenmaal geen rechte lijn is tussen A en B en criminologie geen natuurwetenschap met vuistregels en harde wetmatigheden. We hopen dat met name rechercheurs, wijkagenten en ieder die actief is in de opsporing en criminaliteitsbeheersing bewustwording en inspiratie vindt ten behoeve van de politiepraktijk.

Eric Bervoets, Monique Bruinsma, Halima Turan en Eva Veerman

Inhoud

Voorwoord

1	Hechte leefgemeenschappen en de politie	13
1.1	Introductie: gesloten gelederen als politieprobleem	13
1.2	Centrale vraagstelling, doel en onderzoeksvragen	16
1.3	Methoden en verantwoording	20
1.3.1	Meervoudige casestudie: opzet en selectiecriteria	20
1.3.2	Politiemensen: interviews en meelopen wijkagent (observatie)	22
1.3.3	Gesprekken met bewoners: sneeuwbalmethodiek en de wijk in	23
1.3.4	Interviews met (andere) personen die werken in de gemeenschap	24
1.3.5	Open bronnen en documentenanalyse	24
1.3.6	Groepsinterview met politiemensen	24
1.4	Leeswijzer	25
2	Hechte dorps- en stadsgemeenschappen nader bekeken	27
2.1	Inleiding: hechte gemeenschappen in de literatuur	27
2.2	Twee sociologische klassiekers en een minder bekend perspectief	27
2.3	Geschiedkunde en heemkunde: de overheid gewantrouwd	30
2.4	Voedingsbodem voor ouderschap en slachtofferschap	33
2.5	Tot besluit	34
3	Vijf casussen: introductie en vergelijking	35
3.1	Inleiding	35
3.2	Sint Willebrord: Spaanse Brabanders op onvruchtbare grond	35
3.2.1	De gemeenschap: het dorp met twee gezichten	35
3.2.2	Opvallende kenmerken: wantrouwen, eigen regels en een roddelcircuit	38

3.2.3	De plaatselijke politie: van harde ordehandhaving naar gebiedszorg	39
3.2.4	Het politiële vraagstuk: een werkbare relatie	40
3.3	Volendam: feest op de Dijk	41
3.3.1	De gemeenschap: vrijheid boven alles	41
3.3.2	Opvallende kenmerken: feesten, grote sociale druk, stamfamilies	43
3.3.3	De plaatselijke politie: dichtbij en veraf	44
3.3.4	Het politiële vraagstuk: relatiebeheer	45
3.4	Enschede-Wesselerbrink: 'Suryoye hebben niemand nodig'	45
3.4.1	De gemeenschap: op zoek naar een veilige plek zonder repressie	45
3.4.2	Opvallende kenmerken: wat is waar?	48
3.4.3	De plaatselijke politie: op zoek naar kennis en aansluiting	49
3.4.4	Het politiële vraagstuk: een helder criminaliteitsbeeld	50
3.5	Tilburg-Vogeltjesbuurt: huispakken en bankbiljetten	51
3.5.1	De gemeenschap: 'Bij ons op Broekhoven'	51
3.5.2	Opvallende kenmerken: 'Inmiddels is het hier rustiger'	53
3.5.3	De plaatselijke politie: flinke klappen in de jaren zeventig	55
3.5.4	Het politiële vraagstuk: ondermijnende georganiseerde misdaad	57
3.6	Utrecht-Ondiep: me wijkie	58
3.6.1	De gemeenschap: 'Noem een Ondieper nooit een Fruitbuurter'	58
3.6.2	Opvallende kenmerken: zorg over de jeugd	60
3.6.3	De plaatselijke politie: u vraagt, wij draaien?	61
3.6.4	Het politiële vraagstuk: 'Als je de ene aanpakt, krijg je de andere helft van de wijk tegen je'	61
3.7	Vergelijking op vier thema's	63

4 Opsporing in hechte leefgemeenschappen 67

4.1	Inleiding: zaken draaien	67
4.2	Zaken in soorten en maten: casuïstiek	67
4.3	Burgers uit hechte leefgemeenschappen als verdachte, slachtoffer of getuige	69
4.3.1	Verdachten	69
4.3.2	Slachtoffers	75
4.3.3	Getuigen	77
4.4	Recherchewerk	82
4.4.1	Aanhouden	82
4.4.2	Verhoor	85
4.4.3	Tappen	87
4.4.4	Observatie en andere bijzondere opsporingsmethoden	89
4.5	Tot besluit	91

5	Wijkagenten, opsporing en de hechte gemeenschappen	93
5.1	Inleiding: een krachtenspel	93
5.2	De veeleisende gemeenschap: de wijkagent is van ons	94
5.2.1	Een eisenpakket	94
5.2.2	Betrokkenheid	96
5.2.3	Een open vizier	98
5.2.4	Wederkerigheid	99
5.2.5	Aanpassing aan de lokale mores	102
5.2.6	Niet te veel dwarsbomen	103
5.3	Insluiten of buitenwerken	104
5.3.1	Keuren en testen	104
5.3.2	Vier soorten sancties vanuit de gemeenschap	106
5.4	Wijkagent en recherche: kruispunt van politiebelenen	108
5.4.1	Op zoek naar een connectie	109
5.4.2	De gebiedsgerichte recherche: alleen als projectmatige uitzondering	110
5.4.3	De wijkagent als informatiebron	112
5.4.4	De wijkagent als bemiddelaar	115
5.4.5	De wijkagent als rechercheur	116
5.5	Tot besluit	116
6	Conclusies en slotbeschouwing	119
6.1	Terugblik op het onderzoek	119
6.1.1	Opsporing in hechte leefgemeenschappen	119
6.1.2	Een politieprobleem empirisch onderzocht	120
6.1.3	Waarde en beperkingen onderzoek	122
6.2	De onderzoeksvragen beantwoord	123
6.2.1	Werkwijzen bij opsporen in hechte gemeenschappen	123
6.2.2	Knelpunten: kennis, relationeel, strafvorderlijk, organisatorisch	126
6.2.3	Elementen gebiedsgebonden politiewerk: leunen op de wijkagent	129
6.2.4	Conflicterende belangen	131
6.3	Beschouwing en duiding onderzoeksbevindingen	132
6.4	Een blinde vlek en aanbevelingen	135
	Literatuur	139

Hechte leefgemeenschappen en de politie

In Lopik, een kleine plattelandsgemeente in het midden van Nederland, werd het drugsgebruik onder jongeren onderzocht (Bervoets, 2015). Het gonsde er ook van de geruchten over drugshandel en de bevolking vond al jaren dat de politie daaraan te weinig deed. Punt was echter dat de politie maar lastig voldoende informatie kon bemachtigen om zaken ‘rond te krijgen’ en personen ‘artikel 27 te maken’¹: mensen hielden hun mond, plaatsten geen handtekening onder een verklaring of trokken die zelfs vaak in. Soms uit angst voor sociale sancties vanuit de lokale gemeenschap, maar vaak ook omdat de politie er niet werd beschouwd als ‘je beste vriend’ en het niet de bedoeling was om die ergens voor in te schakelen.

1.1 Introductie: gesloten gelederen als politieprobleem

Dit boek gaat over opsporing in hechte, soms zelfs gesloten, leefgemeenschappen. Daarmee bedoelen we dorpen en stadswijken met een sterke informele sociale controle en een vaak historisch gegroeide terughoudendheid – geslotenheid – tegenover de buitenwereld. Het is moeilijk om er als buitenstaander tussen te komen: als politie, als overheid, maar ook als nieuwe inwoner van buiten (‘import’). Er is weinig behoefte aan pottenkijkers.² In de populaire cultuur en onder schrijvers bestaat een grote fascinatie voor gesloten gemeenschappen. Voor de hand ligt het om dan te verwijzen naar *Twin Peaks*, een Amerikaanse televisieserie waarin het een jonge rechercheur wegens het aldoor zwijgen van de gemeenschap maar niet lukte om de moord op Laura Palmer op te lossen. Het

1 Politiejargon voor: iemand als verdachte aanmerken volgens artikel 27 Wetboek van Strafvordering.

2 Van Dam, Eshuis, Aarts & During (2005) onderscheiden drie dimensies van geslotenheid: cognitieve geslotenheid in de zin van niet openstaan voor andere ideeën, sociale geslotenheid in de zin van insluiten en buitensluiten, en ruimtelijke geslotenheid. Denk bij dat laatste bijvoorbeeld aan een geïsoleerd bergdorp, of aan eilanders, maar ook aan zogeheten *gated communities*. In dat verband geven zij aan dat geslotenheid zelfgekozen kan zijn of een historische achtergrond kan hebben. In deze studie gaat het ons om sociale geslotenheid met een historische component. Zie verder hoofdstuk 2.

Nederlandse Twin Peaks is het Drentse Koekange, bij Hoogeveen, waar in 1909 een drievoudige roofmoord gebeurde waarover het dorp altijd is blijven zwijgen. En dat terwijl zeer waarschijnlijk iedereen wist wie de dader was. De schrijver Max Dendermonde verhaalde erover in *De Stilte van Koekange* (1989).

Dorpen en dorpsstadsgemeenschappen hebben veel met elkaar gemeen. In *Hoe God verdween uit Jorwerd* van de schrijver Geert Mak uit 1996 blijkt hoe mensen in dorpsgemeenschappen van oudsher sterk op elkaar waren aangewezen, zeker voordat de staatsvorming op gang kwam en een centrale overheid zich met dorpen en steden ging bemoeien. De wederzijdse bijstand (onder andere het noaberschap in oorspronkelijk Saksische gebieden in Oost-Nederland) werd in de kaart gespeeld, doordat er vaak ook bloedverwantschap was, een gedeelde geschiedenis en een mentaliteit van het zelf onder mekaar oplossen. Men moest wel, er was geen keuze. Of het nu ging om familiale of zakelijke kwesties, of problemen die te maken hadden met misdaad en ander normoverschrijdend gedrag.

Mak geeft aan hoe met de industrialisatie en modernisering het dorpsleven veranderde: de grenzen tussen het dorp en de buitenwereld vervaagden. Mensen vertrokken naar de stad of gingen steeds verder buiten het dorp werken, er kwamen radio en tv, dorpingen gingen studeren en brachten ideeën ‘van buiten’ mee, ze waren niet meer zo afhankelijk van de plaatselijke middenstand, trouwden met iemand van buiten het dorp en waren – dus – niet meer zo sterk op elkaar aangewezen. De buitenwereld sloop op allerlei manieren het dorp binnen, niet in de laatste plaats via de ‘import’ van forenzen en stedelingen die een huisje kochten op het platteland. Het dorp werd ‘opengebrouwen’. Dorpingen waren soms zelfs blij met nieuwkomers, omdat hun komst ervoor zorgde dat het voorzieningenniveau op peil bleef: scholen hoefden niet te sluiten, de winkels en horeca hadden ook weer nieuwe klandizie en het verenigingsleven bloeide op. De verstedelijking bracht overigens al in een vroege fase met zich mee dat dorpingen naar de stad trokken om daar te gaan werken en wonen en dat leidde soms tot volksbuurten met een uitgesproken dorpskarakter. Ook in die buurten zat men niet altijd op buitenstaanders te wachten.

Hoewel de meeste dorpen en stadsbuurten tegenwoordig niet meer zo gesloten en hecht zijn en er eerder een gebrek is aan samenhang en sociale controle, zijn er nog uitzonderingen, zo merken ook politiemensen. Uit een telefoontje met de huidige wijkagent van Koekange³ en een oud-rijkspolitiefunctiearis die er jaren werkte en woonde blijkt dat de ‘import’ ook dat dorp heeft

3 De namen van deze respondenten zijn bekend bij de onderzoekers.

opengebroken en de ‘scherpe kanten er allang af zijn’.⁴ Toch bestaat er in Nederland nog steeds een aantal woonkernen waar nieuwe bewoners moeilijk aansluiting vinden of zelfs vaak worden weggepest (Van Dam, Eshuis, Aarts & During, 2005). En waar ook de politie problemen ondervindt. We richten ons in dit onderzoek bij die problemen voornamelijk op het justitiële politiewerk, op de opsporing, maar steeds in relatie tot het gebiedsgebonden politiewerk. Daarin staat nu juist de verhouding met de omgeving centraal.

Gevraagd naar wat dan het politieprobleem is met deze ‘eigengereide’ gemeenschappen, kunnen de politiemensen dat soms maar moeilijk onder woorden brengen en er geen vinger achter krijgen. Uit oriënterende gesprekken voor dit onderzoek hoorden we weliswaar dat rechercheurs soms liever met een grote boog om zaken heen lopen uit dit soort gebieden. Zij ervaren dat op een of andere wijze het werken er ‘anders en moeilijker dan anders’ is wegens wantrouwen, de enorme ons-kent-onsmentaliteit en soms zelfs een regelrecht antipolitie-sentiment. Dat is zeker niet overal in Nederland zo. De politie heeft wel vaker te maken met gesloten bolwerken, denk aan criminele samenwerkingsverbanden (onder andere Bervoets & Van Wijk, 2016), motorbendes (Blokland, Soudijn & Teng, 2014), woonwagenkampen (Khonraad, 2000) en – tegenwoordig weer wat meer onder de aandacht – criminele families (Moors & Spapens, 2017). Het is interessant om bevindingen uit dit onderzoek te vergelijken met studies naar politiewerk in dat soort ‘gemeenschappen’. Het zou mooi onderzoek kunnen opleveren voor een vervolg. We beperken ons hier echter tot de eerder genoemde hechte gemeenschappen in bepaalde dorpen en stadsbuurten, die ongetwijfeld overeenkomsten vertonen met de reeds genoemde voorbeelden.

De gedachte achter dit onderzoek is niet om wetenschappelijke theorieën te toetsen en samenhangen tussen onafhankelijke en afhankelijke variabelen te bekijken. Sociale controle is gezien het voorgaande desalniettemin een voor de hand liggend theoretisch vertrekpunt bij het politieprobleem met deze gemeenschappen. Politiewerk – dus ook opsporing – kan worden opgevat als de uitoefening van formele sociale controle in de samenleving. Jaren geleden gaven Cachet (1990a) en Stol (1996) in hun dissertaties al aan dat de effectiviteit van deze formele sociale controle in hoge mate afhankelijk is van informele sociale controle door burgers. En ook meer recente onderzoeken benadrukken dit gegeven (Cornelissens & Ferwerda, 2010; Van Kuik & Van Ham, 2012; Van

4 Denk daarbij zeker ook aan eilandgemeenschappen die nu nog steeds op elkaar zijn aangewezen, hoewel ook daar – onder andere via het toerisme – de gemeenschappen zijn ‘opengebroken’.

Erp, Van Gastel & Webbink, 2012; Van der Land, 2013). In alledaags Nederlands: zonder de hulp van burgers lukt het niet en wordt de politiezorg ernstig bemoeilijkt. De Nationale Politie weet dat en zoekt waar het kan de verbinding en samenwerking met de samenleving, denk aan initiatieven als Burgernet (Van der Vijver e.a., 2009) en Meld Misdad Anoniem. Ook zoekt zij contact met buurtpreventieteams en WhatsAppgroepen die meehelpen in de buurt een oogje in het zeil te houden (Van der Land, 2013; Bervoets, 2014; Bervoets, Van Ham & Ferwerda, 2016). Wijkagenten hebben daarbij een voorname rol (Terpstra, 2008).

Soms echter, zit de informele sociale controle burgers in de weg of verzetten zij zich tegen de formele sociale controle, die dan ook wel als disciplinerend vanuit de staat wordt gezien (Smeets, 2001; Moors & Spapens, 2017). Waar criminologen in hun onderwijs leren dat een gebrek aan informele sociale controle (sociale desorganisatie) criminaliteit in de hand kan werken, blijkt in de politiepraktijk dat een teveel aan dit soort sociale controle evenmin wenselijk is. Het kan normafwijkend gedrag in de kaart spelen en in stand houden. Iedereen houdt zijn mond, niemand spreekt met de politie, waardoor ‘de zaak niet rond komt’ en een gemeenschap de kans loopt (verder) in de greep te komen van criminaliteit en criminele samenwerkingsverbanden. Tegenwoordig wordt dat mechanisme – op te vatten als een gelegenheidsstructuur – wel in verband gebracht met zogeheten ondermijning en parallelle samenlevingen die kans bieden aan misdaad (Tops & Van der Torre, 2015; Tops & Tromp, 2017).

Niet alle hechte en gesloten gemeenschappen zijn overigens meteen ook een voedingsbodem of gelegenheidsstructuur voor criminaliteit. Dat zou een onterechte stigmatisering betekenen van dorpen en buurten waar mensen vanuit wederkerigheid en verbondenheid goed op elkaar letten en elkaar bijstaan in moeilijke tijden (Van den Brink, 1995; 2008).

1.2 Centrale vraagstelling, doel en onderzoeksvragen

Centrale vraagstelling en onderzoeksvragen

We wilden een empirisch onderzoek doen met de vraagstelling: *welke ervaringen (lessen) hebben politiemensen opgedaan bij de opsporing in hechte leefgemeenschappen?* Op grond daarvan hanteren we de volgende onderzoeksvragen die we hierna zullen toelichten en afbakenen met een analysekader:

- 1 Welke werkwijzen gebruiken politiemensen om recherchezaken ‘rond’ te krijgen in dorpen en stadsbuurten met een hechte leefgemeenschap?

- 2 Wat zijn de knelpunten daarbij en hoe kunnen die worden opgelost?
- 3 Hoe maken politiemensen bij hun werkwijzen in deze hechte leefgemeenschappen gebruik van elementen van gebiedsgebonden politiewerk?
- 4 Hoe wordt omgegaan met conflicterende belangen in de verhouding tussen recherche, wijkagent en gemeenschap?

Een definitie voor hechte leefgemeenschappen werd direct al gegeven in paragraaf 1.1. Bij de analyse van de leefgemeenschappen zullen we ons vooral richten op enkele opvallende kenmerken (zoals de plaatselijke sociale controle en het veiligheidsbeeld), historische aspecten en de wijze waarop de politie (en dus de formele sociale controle) er is georganiseerd, en we bekijken wat de voornaamste politieke vraagstukken zijn, dus waartegen de politie eerst en vooral aanloopt.

Met opsporing bedoelen we formele sociale controle in de vorm van onderzoek door politiemensen in verband met strafbare feiten onder gezag van de officier van justitie met als doel het nemen van strafvorderlijke beslissingen (artikel 132a Wetboek van Strafvordering). We richten ons bij opsporing op de volgende componenten: positie van de burger (als verdachte, slachtoffer of getuige), aanhouden, verhoor, tappen, observatie alsmede vergaren van inlichtingen en netwerken. Het antwoord op de vraag op welke wijze politiemensen omgaan met opsporing in hechte leefgemeenschappen zal daarom vooral betrekking hebben op die componenten.⁵

Op voorhand gaan we er dan van uit dat opsporing meer omvat dan protocollen, modellen en andere systematiek (zie ook Van der Torre, Van Duin & Bervoets, 2012). Die bieden weliswaar houvast in het opsporingsproces, maar ook zaken als sociale vaardigheden – in het verhoor, met aangevers, melders – en het goed kunnen ‘schakelen’ met de wijkagent zijn minstens zo belangrijk (Zoomer, 2008). In hun onderzoek naar het rechercheproces geven Kouwenhoven, Morée en Van Beers (2014) aan dat naast proces, middelen en (aan)sturing ook aandacht nodig is voor de menselijke factor en dan met name de vaardigheid om samen te werken en de opbouw van individuele deskundigheid. Het kunnen beschikken over een stevig arsenaal aan sociale vaardigheden en deskundigheid geldt al helemaal voor het werk van rechercheurs en wijkagen-

5 Daarbij gaan we ervan uit dat de opsporing niet alleen belegd is bij de recherche (als afdeling) en rechercheurs (als voltijds opspoorers), maar ook bij andere onderdelen binnen de politie, zoals de wijkagenten en (niet in dit onderzoek) de noodhulp. Hoewel er tegenwoordig wordt gestreefd naar criminaliteitsbeheersing (Kop, 2012) waarbij ook anderen (ook buiten de politie) een rol spelen, richt dit onderzoek zich op opsporing door politiemensen.

ten in gesloten gemeenschappen. Zonder inlevingsvermogen, tact en kennis van de betreffende gemeenschap en liefst ook netwerkcontacten binnen de gemeenschap lukt het minder goed om effectief te zijn. Bij het ‘gewone burgercontact’ van de politie zijn sociale vaardigheden al belangrijk, maar dat is al helemaal van toepassing op gemeenschappen die niet veel op hebben met ‘pottenkijkers’.

In deze gevallen, zo weten we uit de politieliteratuur, komt het voor politiemensen aan op netwerkvaardigheden (Helsloot, Groenendaal & Warners, 2012) een goed samenspel tussen opsporing (recherche) en wijkagenten, het willen delen van kennis en kunde, en het zich bewust zijn van een ‘spel’ van afstand en betrokkenheid. Nabijheid (*proximity policing*, een element van *community policing*, Terpstra, Bervoets & Van Os, 2012), inlevingsvermogen en het aannemen van de *couleur locale* kunnen prima eigenschappen zijn om zich als rechercheur of wijkagent te bewegen in gesloten gemeenschappen. Het werpt ook het dilemma op dat aan de andere kant voldoende afstand nodig is om effectief en integer politiewerk te verrichten en de ‘zaak rond te krijgen’. Ook het gebiedsgebonden politiewerk vatten we overigens weer op als formele sociale controle.

Doelstelling

Doel van het onderzoek is licht te werpen op de praktijk van opsporing in een heel specifieke context en niet op het begrijpen en verklaren van gesloten of hechte leefgemeenschappen. Het onderzoek moest lessen beschikbaar maken voor (andere) politiemensen die werken met dit soort gemeenschappen en daarbij kennis, kunde en ideeën kunnen gebruiken. De onderzoeksvragen zijn daarom praktijk- en niet theoriegeoriënteerd (Verschuren, 2011). We leggen zoals aangegeven nadrukkelijk de link met gebiedsgebonden politiewerk. Dat definiëren we als politiewerk met een sterke lokale oriëntatie, met als uitgangspunt dat de politie verankerd wil zijn – thuis zijn – in de lokale leefgemeenschap (ook wel ‘dichtbij politie’ genoemd). We gaan in het onderzoek in op vaak klassieke dilemma’s: politiemensen die wel worden geaccepteerd door een specifieke gemeenschap vrezes soms voor hun vertrouwenspositie als zij actief zouden deelnemen aan het opsporingsproces (Zoomer, 2008).

Waar sommige politiemensen tegen moeilijkheden aanlopen, krijgen andere in hechte leefgemeenschappen wel een ondertekende verklaring, een aangifte of een geslaagd verhoor voor elkaar. Gevraagd naar tips en adviezen, blijkt veel van hun kennis en vaardigheden te berusten op zogeheten *tacit knowledge*

(Dozy, 2008; Moors & Bervoets, 2013). Dat is kennis die politiemensen (en andere eerstelijns werkers) die erover beschikken als niet meer dan vanzelfsprekend beschouwen. Deze kennis blijkt voor de politiemensen in kwestie niet makkelijk te benoemen en op te sommen. Veel blijft onder de oppervlakte. Met dit onderzoek willen we deze verborgen kennis van politieprofessionals zichtbaar maken.

Dit onderzoek dient de politie te helpen met zicht op de (soorten) strategieën voor succesvolle opsporing in hechte leefgemeenschappen. Interessant en praktisch relevant voor de politie is om na te gaan hoe principes van sociale controle werken in hechte gemeenschappen en waar vervolgens aanknopingspunten zijn voor opsporing. Overigens gaan we in het onderzoek zoals aangegeven niet voorbij aan het hardnekkige imago van sommige gesloten gemeenschappen. Mogelijk zijn het imago en de reputatie ten aanzien van de geslotenheid niet altijd even terecht en gebaseerd op ‘verouderde beelden’ of stereotypen.

De volgende paragraaf laat zien hoe we de onderzoeksvragen hebben onderzocht. We geven echter eerst schematisch in een analysekader weer hoe we de kernbegrippen in de onderzoeksvragen afbakenen naar wat wij – op voorhand – beschouwen als de voornaamste eigenschappen. Dit kader ligt aan de basis van onze analyse en de structuur van de komende hoofdstukken.

Tabel 1.1: Analyse kader

Kernbegrip	Eigenschappen
Werkwijzen opsporing (formele sociale controle)	<ul style="list-style-type: none"> – positie burger: verdachte, slachtoffer, getuige – aanhouden – verhoor – tappen – observatie – inlichtingen en netwerken
Gebiedsgebonden politiewerk (als formele sociale controle)	<ul style="list-style-type: none"> – interactie wijkagent en gemeenschap – interactie recherche en gemeenschap – interactie wijkagent en recherche
Hechte leefgemeenschappen (als omgeving van de formele sociale controle)	<ul style="list-style-type: none"> – opvallende kenmerken (onder andere informele sociale controle, veiligheidsbeeld) – historie van de specifieke gemeenschap – organisatie politie – politieel vraagstuk

1.3 Methoden en verantwoording

1.3.1 Meervoudige casestudie: opzet en selectiecriteria

We wilden de onderzoeksvragen beantwoorden aan de hand van een meervoudige casestudie, op basis van vergelijking en een zoektocht naar patronen in het onderzoeksmateriaal aan de hand van ons analysekader. Per casus wilden we interviews houden met professionals en bewoners, observaties verrichten en op zoek gaan naar geschreven bronnen over die specifieke casus. We verkozen een casestudie boven andere onderzoeksstrategieën, omdat zich in een hechte leefgemeenschap nu eenmaal sociale mechanismen voordoen die – ook vanwege de geslotenheid – maar moeilijk op een andere wijze kunnen worden onderzocht. Een vragenlijstonderzoek heeft in een weinig mededeelzame gemeenschap bijvoorbeeld weinig zin en leidt zeer waarschijnlijk tot een hoge non-respons. Een andere reden om ons te verlaten op intensieve onderzoeksmethoden is omdat we sociale mechanismen – bijvoorbeeld de lokale sociale controle – wilden onderzoeken in de natuurlijke context.

We selecteerden in overleg met Politie en Wetenschap uiteindelijk vijf casussen, die bij de politie (afgaande op diverse oriënterende interviews), in de publieke opinie (afgaande op mediaberichtgeving) en in de literatuur een reputatie hebben als hechte leefgemeenschap zoals bedoeld in dit onderzoek. Over enkele als hecht veronderstelde dorpen en stadsbuurten bestaat immers reeds onderzoeksliteratuur, soms waren dat wetenschappelijke onderzoeken – denk aan proefschriften – maar vaak was er ook heemkundig materiaal van (amateur)historici en onderzoeksjournalistiek materiaal. Verder speelde een rol bij de selectie dat een hechte leefgemeenschap, gezien de door ons gehanteerde definitie, verbonden diende te zijn aan één dorp of één stadswijk. Woonwagenvakken zijn weliswaar ook erg interessante hechte gemeenschappen, maar deze (tegenwoordig ook minder grote) vakken vormen feitelijk een bovenlokale gemeenschap omdat de gemeenschap voor veel reizigers (zoals woonwagebewoners zichzelf noemen) groter is dan een specifiek kamp (Khonraad, 2000; Moors en Spapens, 2017). Bovendien is er inmiddels al redelijk wat literatuur beschikbaar over de benadering van problematische woonwagenvakken, ook in relatie tot politiewerk (Khonraad, 2000; Van der Ree, Van den Hurk & Timmermans, 2001; Van Leiden, Bremmers & Ferwerda, 2014). Gegeven de hiervoor genoemde selectiecriteria, kozen we uiteindelijk voor:

- 1 het West-Brabantse Sint Willebrord;
- 2 de Vogeltjesbuurt in Tilburg;

- 3 de stadsbuurt Ondiep in Utrecht;
- 4 Volendam;
- 5 de stadsbuurt Enschede-Wesslerbrink.

Deze leefgemeenschappen worden in hoofdstuk 3 allemaal nader geïntroduceerd, beschreven en met elkaar vergeleken. We kozen casuïstiek die binnen de selectie toch ook op voorhand voldoende onderlinge variatie zou vertonen. Denk aan het verschil tussen stadsbuurten en dorpen en de ligging in Nederland. Op zoek naar vergelijking en contrast in de casuïstiek selecteerden we in overleg met Politie en Wetenschap naast vier woongebieden met hechte autochtone gemeenschappen ook een stadsbuurt met een niet-westerse gemeenschap die volgens politiemensen gesloten zou zijn en waar, kortom, een vergelijkbare problematiek zou spelen als in de andere casuïstiek. Binnen die categorie vallen bijvoorbeeld zogeheten Molukse wijken. Daarover is echter al redelijk wat onderzoeksliteratuur beschikbaar, ook al heeft die niet altijd ook betrekking op politiewerk en de focus van dit onderzoek (Cachet, 1990b; Muller, 1994; Veenman, 2001; Ouweneel, 2011). We kozen uit pure fascinatie en onbekendheid voor Enschede en de Suryoye-gemeenschap, een volk uit het Midden-Oosten dat abusievelijk ook wel ‘christenturken’ wordt genoemd. Dat was des te interessanter, omdat over deze gemeenschap – in Nederland – weinig onderzoeksliteratuur is en al helemaal niet in relatie tot politiewerk. Ook bij de selectie van de andere casuïstiek kwam het in de praktijk uiteindelijk mede aan op reeds bestaande contacten en ingangen die de onderzoekers hadden.

De dataverzameling vond plaats tussen juli 2016 en maart 2017, van de eerste oriënterende gesprekken tot en met het afrondende groepsinterview met politiemensen. We hebben ervoor gekozen om deze vijf casussen niet steeds afzonderlijk en herkenbaar te presenteren. Het zijn immers gesloten gemeenschappen, waardoor geïnterviewden en geobserveerden last zouden kunnen krijgen van al te herleidbaar onderzoeksmateriaal. We hebben uiteindelijk gekozen voor één enkel hoofdstuk waarin de vijf casussen apart en herkenbaar worden gepresenteerd. De overige empirische hoofdstukken zijn thematisch ingericht en niet naar de afzonderlijke casussen.

1.3.2 Politie mensen: interviews en meelopen wijkagent (observatie)

We interviewden politie mensen om een goed beeld te krijgen van de betreffende gemeenschap, het lokale politiewerk en de problemen die zich daarbij voordoen. In totaal waren dat 35 interviews, ongeveer gelijk verdeeld over de vijf casussen. Sommige van die politie mensen keken betrekkelijk fris tegen de gemeenschap aan, omdat ze er nog niet zo lang mee werkten, en andere waren al heel lang betrokken bij een bepaalde gemeenschap en wisten er veel vanaf.

Gezien de aard van de vraagstelling en de onderzoeksvragen spraken we zowel rechercheurs als wijkagenten en ook een enkele politiedewerker van service of de noodhulp, naar gelang de kansen die zich in het veldwerk voordeden. Het ging ons echter vooral om opsporing en gebiedsgebonden politiewerk dat een link heeft met opsporing. De rechercheurs waren veelal afkomstig van de basisteams en in een enkel geval van de DRR (Dienst Regionale Recherche) en het TCI (Team Criminele Inlichtingen). In de interviews lieten we de rechercheurs voorbeelden noemen van strafzaken die zij de afgelopen jaren hadden gedraaid en waarbij de hechtheid van de specifieke leefgemeenschap een rol speelde (zie hoofdstuk 4). In een vervolginterview gingen we dan wat nader in op een aantal van die strafzaken, waarbij we de betrokken rechercheurs vroegen om voor zover mogelijk het dossier erbij te nemen. In de praktijk betekende dit dat sommige rechercheurs een map met een vuistdik dossier bij zich hadden of ‘vanachter de computer’ inzage hadden en boden in het dossier. Zonder deze geheugensteuntjes bleek het soms lastig voor rechercheurs om bepaalde zaken te reconstrueren. Met name de rechercheurs van veelvoorkomende criminaliteit hebben vanwege de werkdruk een mentaliteit van ‘afsluiten en snel door naar de volgende zaak’. Daardoor vonden zij het vaak moeilijk om zich specifieke details te herinneren van strafzaken.

Met name de wijkagenten zijn in deze gemeenschappen de ‘zichtbare politie’, conform de uitgangspunten van laagdrempeligheid en nabijheid. Dat bood ons een goede gelegenheid om per casus drie keer mee te lopen met wijkagenten om 1) zicht te krijgen op hun werkzaamheden in de gemeenschap en 2) gesprekken te voeren met bewoners (naast de observaties die we op eigen gelegenheid ondernamen, zie verderop). Observeren van researchewerk had een interessante toevoeging kunnen zijn op de dataverzameling, maar onze contactpersonen bij de Nationale Politie spraken met ons af dat we tijdens ons onderzoek het lopende politiewerk niet te zeer zouden belasten. Het bijwonen van verhoren, buurtonderzoek en bijeenkomsten van een researcheteam zou een te zware wissel trekken op het politiewerk.

1.3.3 Gesprekken met bewoners: sneeuwbalmethodiek en de wijk in

Om een beeld van de gemeenschap vanbinnenuit te schetsen interviewden we personen die er zelf wonen.⁶ Die werden in Sint Willebrord, Volendam en Enschede in eerste instantie benaderd via een sneeuwbalmethodiek, doordat we in de oriënterende gesprekken met politiemensen direct vroegen naar ingangen in de gemeenschap. De bedoeling was dan om bewoners ook weer naar twee of drie namen van andere bewoners te vragen. We spraken in die drie plaatsen op die wijze respectievelijk 0, 4 en 3 personen. Een hechte gemeenschap is niet voor niets vaak ook gesloten. Daardoor bleek het soms heel moeilijk om via een sneeuwbalmethodiek bewoners te interviewen. Bewoners waren zeer terughoudend wanneer ze de woorden ‘onderzoek’ en ‘politie’ hoorden en bleken dan niet bereid om te praten.

In de vijf gemeenschappen bleek het hierom uiteindelijk handiger om via observaties (meelopen met de wijkagent en op eigen gelegenheid de wijk in gaan) gesprekjes aan te knopen met bewoners. Bewoners bleken dan veelal wel los te komen en uiteindelijk behoorlijk veel over zichzelf te vertellen. De setting was informeel in geval van de gesprekjes die wij voerden in de wijk (bij de fiet-senzaak, de vishandel, in het café) en als er een voor bewoners bekende wijk-agent bij was, kwamen bewoners soms goed los. Deze werkwijze leverde per casus vele gesprekken en gesprekjes op met bewoners. We gingen ook op eigen gelegenheid de wijk in, per casus enkele malen. Dat deden we door voor of na een gepland interview bijvoorbeeld een middag in een bepaalde wijk of bepaald dorp te vertoeven. We spraken dan middenstanders (na het kopen van een haring of nuttigen van een maaltijd) en bewoners (door ze bijvoorbeeld de weg te vragen en een gesprekje aan te knopen). De directe omgeving van een winkelgebied of een supermarkt bleek dan vaak de beste kans te bieden om mensen aan te treffen. In Volendam bezocht een van de veldwerkers bijvoorbeeld de bekende Volendammer kermis in september om een beeld te krijgen van de gemeenschap. Ook dat leverde veel onderzoeksmateriaal op.

6 We voerden de dataverzameling uit met twee onderzoekers en twee veldwerkers. De veldwerkers waren een vergevorderde student criminologie (Eva Veerman) en een afgestudeerd maatschappelijk werker (Halima Turan).

1.3.4 Interviews met (andere) personen die werken in de gemeenschap

Daarnaast interviewden we – via de politiemensen en bewoners – ook personen die vanuit hun werk betrokken zijn bij de vijf gemeenschappen, anders dan politiemensen. Denk aan een dorpspastoor, een maatschappelijk werker, een gepensioneerde leraar van de plaatselijke middelbare school, een jongerenwerker, gemeenteamttenaren, maar ook een voetbaltrainer. Verder spraken we in een van de gemeenschappen een antropoloog die al jaren onderzoek doet naar de bewuste hechte leefgemeenschap. Deze onderzoekscomponent leverde in totaal 17 gesprekken op. We vroegen deze personen naar hun ervaringen met de betreffende gemeenschap en naar achtergrondinformatie over (het werken in) de gemeenschap.

1.3.5 Open bronnen en documentenanalyse

De vijf gemeenschappen hebben zoals reeds aangegeven in het algemeen een goed gedocumenteerde geschiedenis die aan de hand van literatuur kan worden gereconstrueerd. Daaronder bevonden zich zowel bronnen van heemkundige aard (ook geschenkboeken van amateurhistorici), journalistieke werken en academische proefschriften (in Sint Willebrord, Enschede en Utrecht) als eerder onderzoeksmateriaal (bijvoorbeeld over Tilburg en Utrecht). Daarnaast hebben we aanvullend bijvoorbeeld nieuwsberichten en (gemeentelijke) rapportages bekeken en hebben we zelfs – puur om een indruk te krijgen, dus niet systematisch – naar Facebookpagina's gekeken om te zien hoe bewoners zich daarop manifesteren en om kennis op te doen van een specifieke gemeenschap.

1.3.6 Groepsinterview met politiemensen

In maart 2017 werd ter afsluiting een groepsinterview gehouden met politiemensen om de bevindingen te toetsen en aan te vullen en ook waar nodig aan te scherpen. Aan dat gesprek namen twee landelijke experts deel, een medewerker van de Politieacademie (vanuit het rechercheonderwijs), een voormalige TCI/CIE-medewerker en een zeer ervaren wijkagent uit Den Bosch. De aanwezigen herkenden zich in de voorlopige bevindingen, maar vonden het jammer dat we niet ook hadden gekozen voor woonwagenkampen (al dan niet in combinatie met de Roma-gemeenschap) of toch niet ook kozen voor bijvoorbeeld

Somaliërs of een andere naar hun idee gesloten gemeenschap. Bij die gelegenheid hebben we nogmaals onze selectiecriteria uitgelegd en dat het ons ging om dorpen en stadsbuurten. Door de aanwezigheid werd de problematiek van het opsporen in hechte leefgemeenschappen hoe dan ook herkend en als knelpunt ervaren.

1.4 Leeswijzer

Zonder bewijs geen zaak en in dit hoofdstuk werd aangegeven dat bewijsvoering in hechte leefgemeenschappen – onder meer wegens een zeer sterke onderlinge sociale controle – een heikel punt is.

Bij gesloten, of op zijn minst naar binnen gekeerde of gereserveerde hechte gemeenschappen, is het opbouwen van contacten, het opbouwen van politiekennis en het bemachtigen van verklaringen extra moeilijk. Dat blijkt ook uit de vijf casussen die centraal staan en die we nog nader zullen introduceren. Er bestaat geen enkele behoefte om de vuile was buiten te hangen en de buitenwereld te betrekken bij spelende problematiek.

In het volgende hoofdstuk gaan we eerst nader in op de sociologie van hechte gemeenschappen. Het empirische deel van dit onderzoeksverslag bestaat uit hoofdstuk 3 waarin we de casuïstiek nader bespreken, hoofdstuk 4 over opsporing in hechte leefgemeenschappen en hoofdstuk 5 over de verhouding van de wijkagent met de gemeenschap en met de recherche. In het zesde en laatste hoofdstuk reflecteren we op de onderzoeksresultaten en vatten we de antwoorden op de vier onderzoeksvragen samen. We ronden af met een beschouwing en aanbevelingen voor politiewerk in hechte leefgemeenschappen.

Hechte dorps- en stadsgemeenschappen nader bekeken

2.1 Inleiding: hechte gemeenschappen in de literatuur

In dit hoofdstuk gaan we uitgebreider – maar niet uitputtend – in op wat in het vorig hoofdstuk reeds werd gezegd over de literatuur rond hechte leefgemeenschappen in dorpen en stadswijken. In de sociale wetenschappen is veel empirisch onderzoek gedaan naar de hechtheid van gemeenschappen in de ruimste zin des woords: denk aan sekten, criminele bendes (bijvoorbeeld maffia), woonwagengedwongen et cetera. Daarop gaan wij hier niet in (zie desalniettemin Van Dam, Eshuis, Aarts & During, 2005 voor een overzicht). Onze opzet is bescheiden. We leggen de focus op de hechte dorpen en stadswijken en gaan in op enkele klassieke en recente studies in de sociologie, geschiedkunde, heemkunde en criminologie om meer zicht te krijgen op het verschijnsel.

2.2 Twee sociologische klassiekers en een minder bekend perspectief

In de literatuur wordt bij de dorpen en stadswijken vaak een verband gelegd met het proces van modernisering (en industrialisering als deelproces) op macroniveau en mechanismen van insluiten en uitsluiten op mesoniveau, dus op het niveau van een specifieke leefgemeenschap.

Gemeinschaft en Gesellschaft: modernisering

Het ligt gezien het onderzoeksonderwerp voor de hand om allereerst terug te grijpen op Ferdinand Tönnies die in de negentiende eeuw onderzoek deed naar modernisering van rurale samenlevingen, gerelateerd aan de toenmalige urbanisatievraagstukken (Schluter & Clausen, 1990). Volgens deze Duitse socioloog, die in 1887 als een van de eersten het begrip *Gemeinschaft* heeft geproblematiseerd, wordt een gemeenschap bijeengehouden door hechte sociale relaties

zoals verwantschaps- en vriendschapsrelaties. Denk aan de observaties van schrijver Geert Mak in het reeds aangehaalde *Hoe God verdween uit Jorwerd*. Sociologen en antropologen hebben later veel onderzoek gedaan naar familiebanden en naar relaties tussen verschillende families (zie speciaal in de criminologie: Moors & Spapens, 2017). Tönnies maakte een ideaaltypisch onderscheid tussen de *Gemeinschaft* en de *Gesellschaft*, termen die beide slecht uit het Duits te vertalen zijn, maar nagenoeg samenvallen met de Engelse termen ‘community’ en ‘society’ of de Nederlandse termen ‘gemeenschap’ en ‘samenleving’. In een *Gemeinschaft* zijn mensen als sociale groep met elkaar verbonden door bijvoorbeeld dezelfde taal (ook: dialect), gebruiken en soms ook dezelfde religie. De *gemeenschap* heeft drie niveaus: bloedverwantschap, de buurt en vriendschappen. Volgens Tönnies is de *gemeenschap* echt en organisch in ontwikkeling. De *Gesellschaft* is daarentegen een meer abstract sociaal verband op een grotere schaal, namelijk op het niveau van een maatschappij. Critici hebben Tönnies verweten dat hij een te romantisch beeld schetste van gemeenschappen (Falk, 2000). Hij deed naar hun idee alsof de *Gemeinschaft* iets intrinsiek goeds was en de *Gesellschaft* iets wat de mens problemen op zou leveren wegens anonimiteit en vervreemding. Het waren in zijn optiek echter ideaaltypen, die niet precies zo in de werkelijkheid bestonden, maar wel hielpen bij het begrijpen van processen van modernisering en urbanisatie. Ter verdediging van Tönnies kan daarbij ook worden opgevoerd dat de sociologie vaak is gericht op modernisering als onderzoeksthema en binnen dat proces wordt een *gemeenschap*, in de zin van *Gemeinschaft*, als een bijna ouderwets gegeven gezien dat hoort bij rurale, premoderne samenlevingen (Zijderveld, 1991; Schuyt, 2008). Relevant voor deze studie is dat deze twee termen, *Gesellschaft* en *Gemeinschaft*, ons ook helpen met een duiding van het bestaan van gesloten leefgemeenschappen en de werking van de informele sociale controle in die gemeenschappen (zie ook Vermeij & Mollenhorst, 2008).

Het is interessant dat in de literatuur wordt aangegeven dat mensen zich soms uit protest tegen de modernisering juist terugtrekken in kleinere leefgemeenschappen. Zo suggereert Manuel Castells (1997) dat sommige communes en gemeenschappen ontstaan uit protest tegen de expansie van de laatmoderne netwerksamenleving. Die ontlene hun identiteit niet zozeer aan de burgerlijke samenleving, maar juist aan het protest daartegen. Denk ook aan alternatieve gemeenschappen als de ‘vrijstaat’ Christiania in de Deense hoofdstad Kopenhagen. Dat is een zelfverklaarde enclave in de stad waar kunstenaars, krakers, (voormalige) hippies en zogeheten paradijvogels vrijelijk hun manier van leven (inclusief drugsgebruik) ten toon kunnen spreiden. Na een poging van de Deen-

se overheid om deze gemeenschap te bestrijden en te laten verdwijnen, wordt ze sinds eind jaren zeventig gedoogd bij wijze van sociaal experiment (Coppola & Vanolo, 2014). Een ander voorbeeld treffen we in de film *The Village* van de Amerikaans-Indiase regisseur Night Shyamalan uit 2004. In deze film probeert een groep families eind twintigste eeuw in een zelfgebouwd dorp te leven als was het nog de achttiende eeuw, geïsoleerd van de rest van de samenleving. Castells wijst op de geslotenheid van deze groepen die soms worden uitgesloten door de netwerksamenleving, maar ook zichzelf bewust uitsluiten om een eigen identiteit te vormen. Castells spreekt van 'the exclusion of the excluders by the excluded' (Castells, 1997). Kortom, de uitsluiting overkomt de uitgesloten niet altijd, maar is soms bewust gekozen.

Insluiten en uitsluiten: de essentie van geslotenheid

Verband houdend met modernisering is ook het 'insluiten en uitsluiten' een veel bestudeerd thema, evenals de positie van *insiders* en *outsiders*. In de sociologische literatuur is zoals gezegd veel te vinden over gemeenschappen die op zichzelf zijn en die een duidelijke grens trekken tussen zichzelf en de buitenwereld. Ook de sociologen Elias en Scotson interesseerden zich voor de ontwikkeling van dat soort gemeenschappen (Elias & Scotson, 1976). Zij zijn bekend van hun onderzoek in de jaren zestig naar de wijk Preston Mallet in het Verenigd Koninkrijk waar zij de verhouding onderzochten tussen gevestigden en buitenstaanders van – in dat geval – buurten. Het grootste verschil tussen de twee was volgens Elias en Scotson terug te voeren op macht. De *insiders*, de groep in *power*, ziet zichzelf als beter dan de rest. Zij beschouwen de buitenstaanders als moreel minderwaardig en hun eigen normen en waarden als superieur. De sterke sociale controle bij de gevestigden heeft als doel om de buitenwereld buiten te houden. Roddelen over personen die niet als insider voldoen en stigmatisering zijn uitingen van deze sociale controle. Volgens Elias en Scotson is de sociale cohesie gebaseerd op herinneringen, gedeelde waarden, of langetermijnvriendschap of -vijandschap. Groepen of individuen die 'buiten de boot vallen' worden ook echt in de rol gedrukt van buitenstaanders en dat kunnen ook zogeheten uitreders zijn, personen die ooit deel uitmaakten van de gemeenschap maar er (vaak bewust) voor hebben gekozen er geen onderdeel meer van te zijn.

Wie buitenstaander is en wie gevestigd is, hangt vanzelfsprekend af van het gehanteerde gezichtspunt. Daarbij klinkt opnieuw de gedachte van Castells door van de uitsluiting van de uitsluiters door de uitgesloten (Castells, 1997).

Machtsstrijd en semiautonomie

Bij de behandeling van Tönnies en het werk van Elias en Scotson blijkt wel dat een gesloten leefgemeenschap voor de buitenstaander kan overkomen als een ‘land binnen een land’, een sociale enclave met vaak (letterlijk) een eigen taal, eigen symboliek en een eigen gekoesterde historie. Ook was de gemeenschap in de zin van een *Gemeinschaft* van oudsher zelf aangewezen op conflictbeslechting en het maken van onderlinge – vaak ongeschreven – afspraken en regels. Van Elias en Scotson leren we dat het in- en buitensluiten van buitenstaanders (onder wie nieuwkomers) moet worden gezien als uitoefening van macht. En dat is precies waarom het gaat bij thema’s als informele sociale controle en disciplineren via formele sociale controle. Een minder bekende, maar mogelijk interessante aanvulling⁷ op de reeds genoemde sociologische klassiekers, is in dat verband het begrip semiautonom sociaal veld (Falk Moore, 1973). Het begrip ‘veld’ is daarbij van toepassing op alle mogelijke sociale verbanden die hechten aan eigen regels en zich verzetten tegen disciplineren van ‘hogerhand’. Een ‘eigengereide’ gesloten leefgemeenschap kunnen we in die zin opvatten als ‘semiautonom sociaal veld’, zoals ook het gedrag van sommige verenigingen, criminele families en sekten zich op die wijze laat duiden. Het voorvoegsel ‘semi’ wordt nadrukkelijk gebruikt om aan te geven dat het niet gaat om volledig autonome en zelfs onafhankelijke sociale eenheden, maar om eenheden die deel uitmaken van wat ‘groters’. De gesloten dorps- en stadsgemeenschappen zullen altijd deel uitmaken van een samenleving die via disciplineren – in dit geval via formele sociale controle – zal proberen deze semiautonome velden open te breken en te onderwerpen. En dat is lastig want de overheid wordt er vanouds gewantrouwd.

2.3 *Geschiedkunde en heemkunde: de overheid gewantrouwd*

Ook in de geschied- en heemkunde is veel geschreven over dorpen en buurten die op zichzelf staan en voelen dat ze niets te verwachten hebben van de buitenwereld. Veel van de in de literatuur voorkomende voorbeelden betreffen plattelandsgemeenschappen. Deze plattelandsgemeenschappen hebben vaak

7 We werden op deze theorie gewezen door prof. dr. em. Frank Bovenkerk, lid van de leescommissie. Deze theorie is voor ons een extra aanvulling waarmee het spanningsveld tussen formele en informele sociale controle kan worden geduid c.q. samengevat.

nog wat weg van de *Gemeinschaft* van Tönnies. De bewoners zijn er van oudsher op elkaar aangewezen en er is sprake van een fijn netwerk van onderlinge belangen en contacten dat het resultaat is van een gezamenlijke geschiedenis, bloedverwantschap en wederzijdse afhankelijkheid. Vaak is er een hechte sociale organisatie en controle: een ons-kent-onscultuur (Van der Ploeg, 2008).

Vroeger werd er in het dorp met elkaar getrouwd, werden er zelden inkoop gedaan buiten het dorp en bood religie vaak het voornaamste morele kader. Denk in dat verband ook aan de studie van Van Duin en collega's (2011) over politie en bestuur in de zogeheten Biblebelt, een aanduiding voor een geografisch gebied met overwegend bevindelijk-christelijke gemeenten in Nederland dat globaal loopt van Zeeland, door Midden-Nederland, de Veluwe en eindigt in het westelijke deel van de provincie Friesland. De term Biblebelt ligt in het gebied zelf overigens gevoelig: het wordt gezien als een negatieve kwalificatie van buitenstaanders. Ook Groenman (1947) schreef een sociografie over een gesloten gemeenschap (Staphorst) waarin voornamelijk de godsdienst een cruciale rol speelt bij de geslotenheid.

Daarmee is niet gezegd dat de gesloten plattelandsgemeenten altijd maar protestants zijn. Ook gedeelde normen en waarden over misdaad kunnen resulteren in geslotenheid, zo zien we in het proefschrift van Schreurs (1947) over het West-Brabantse en van origine rooms-katholieke dorp Sint Willebrord. In deze studie kwam in het bijzonder naar voren dat de gedeelde normen en waarden over misdaad in Sint Willebrord wezenlijk afweken van de rest van de samenleving. Schreurs zocht een verklaring voor deze situatie in de geschiedenis van deze gemeenschap, waarvan de leden nog in het recente verleden met grensmokkel de legale inkomens probeerden aan te vullen. Ook in andere studies komt het thema van de 'afwijkende normen' naar voren, er is zoals aangegeven zelfs theorievorming over door de plekken waar deze ontstaan te zien als semiautonome velden. Zie in dat verband ook – toch even los van leefgemeenschappen – studies die zijn gerelateerd aan het bendewezen waar Nederland in de achttiende eeuw door werd geteisterd, vooral in Zuid-Limburg en Oost-Brabant, de toenmalige gebieden van Overmaas. De bokkenrijders waren daarvan de bekendste bende. Het valt auteurs als Blok (1991) en eerder Ramaekers en Pasing (1972) op dat dit soort bendes met initiatieriten en codes als broederschappen volstrekt gesloten gemeenschappen waren die leken te gedijen in een omgeving met een zwakke overheid. De meeste bokkenrijders waren ambachtslieden – onder wie veel vilders. Dat waren ambachtslieden die gespecialiseerd waren in het villen van de huid van geslachte dieren. Dat was 'vies' werk, waardoor de vilders op de laagste sporten van de maatschappelijke ladder stonden.

Ze hadden veel te duchten van een slechte reputatie en dat leek hen vooral in elkaars armen te drijven.

Een ander voorbeeld van gesloten gemeenschappen buiten de (grote) steden zijn visserijgemeenschappen. Plaatsen als Katwijk, Urk, Spakenburg en Volendam zijn verknoopt met hun visserijverleden en ook inwoners die zelf (al lang) niet meer vissen delen nog vaak wel de sociale gedragscodes die op zee en in de hechte visserijfamilies gebruikelijk waren: onder andere wederzijdse bijstand en nooit de vuile was buiten hangen (Beelen, 2009; Kes & Kes, 2014). Het brood van een ander is letterlijk en figuurlijk ook jouw brood. Het gaat erom de interne sociale orde in evenwicht te houden en de buitenstaander is – in welke vorm of verschijning dan ook – een mogelijke bedreiging.

Niet alleen plattelands- en visserijgemeenschappen, maar ook stadswijken kunnen gesloten zijn voor de buitenwereld. Dit bleek al uit de klassieke studie van Elias en Scotson, die we eerder al aanhaalden. Ook zijn er recentere studies waarin dit aan bod komt. Zo schreef Klein Kranenburg in 2013 een uitgebreide dissertatie over de Haagse Schilderswijk van vroeger. Daarin bekijkt hij ontwikkelingen rond bijvoorbeeld opvoeding, burenccontact en opvattingen over criminaliteit in een armoedige volkswijk tussen 1920 en 1985. Ook de verhouding met de buitenwereld komt aan bod: die werd zoals in veel op zichzelf staande gemeenschappen de ene keer als vijand gezien en de andere keer als het zo uitkwam als bondgenoot. Hoewel sommige delen van de wijk veel weg hebben van een gesloten gemeenschap is de Schilderswijk in het interbellum volgens Klein Kranenburg geenszins een homogene arbeiderswijk. Wel valt op – we lazen dat ook in het boek van Schreurs over Sint Willebrord – dat er ‘een beperkt inzicht’ was in mijn en dijn. Diefstal en heling vonden plaats in relatieve openheid: mensen moesten toch ergens de kost mee verdienen en hun inkomen bijeenprokkelen om het gezin te onderhouden. Volgens Klein Kranenburg was daarbij zelfs sprake van een op de overheid en de rest van de samenleving gerichte tegencultuur (‘wij maken zelf wel uit wat we hier goed en verkeerd vinden’). We zullen zien dat in enkele van onze casussen deze tegencultuur een voorname rol speelt.

Het verschijnsel van de gesloten gemeenschappen is daarom niet voorbehouden aan de wereld buiten de stad. Ook sommige stadswijken en -buurten hebben kenmerken van een gesloten, voor een buitenstaander bijna dorps aandoende hechte gemeenschap (Bovenkerk & Brunt, 1976; Klein Kranenburg, 2013). Het betreft dan vaak in sociaal-etnisch opzicht homogene buurten of wijken. Voorbeelden zijn autochtone buurten als het Utrechtse Sterrenwijk, of

Ondiep, het Haagje in het Oost-Brabantse Helmond, de Molukse wijken in diverse Nederlandse steden (en dorpen) en niet te vergeten de Chinese wijken. In veel (haven)steden op de wereld zijn buurten en wijken waar voornamelijk Chinezen en hun afstammelingen wonen. Veelal betreft het nazaten van zeelui die (in het Nederlandse geval) op Rotterdam en Amsterdam voeren, gemengd met Chinezen die afkomstig waren uit de voormalige kolonie Nederlands-Indië (Willems, 2010). Voor veel politiemensen (en andere buitenstaanders) zijn zij het absolute toonbeeld van een gesloten gemeenschap.

2.4 Voedingsbodem voor daderschap en slachtofferschap

We gaven al aan: criminologen worden tijdens hun opleiding gevoed met de gedachte dat een gebrek aan sociale controle criminaliteit in de hand werkt. Bijna een eeuw geleden richtte de zogeheten Chicago School zich in navolging van de socioloog Durkheim op sociale desorganisatie (Rovers, 1997; Kolthoff, 2011; Bervoets, 2016). Bij sociale desorganisatie gaat het om sociale eenheden – in dit geval een stadsbuurt – met weinig sociale samenhang, die daarmee een voedingsbodem zou zijn voor normafwijkend gedrag. In buurten met sociale desorganisatie is zowel de formele als informele sociale controle niet toereikend. In elk geval niet genoeg om een buffer te vormen tegen normoverschrijding: overlast en criminaliteit.

Interessant is dat ook een teveel aan informele sociale controle een voedingsbodem kan zijn voor misdaad en onaangepast gedrag. Ook dan immers is de sociale controle – per saldo – onvoldoende effectief ter voorkoming van delinquentie. Vanuit de criminologie zijn voldoende redenen te bedenken waarom juist een gesloten gemeenschap een voedingsbodem zou kunnen zijn voor – georganiseerde – criminaliteit (onder andere Spapens, 2012; Dickie, 2004). De wijze waarop de informele sociale controle en wederzijdse afhankelijkheden werken in dat soort groepen, maakt immers dat mensen elkaar lang niet altijd aanspreken op afwijkend gedrag en er liever over zwijgen. Daarmee ligt een gesloten gemeenschap voor de hand als uitvalsbasis voor criminaliteit en criminele samenwerkingsverbanden. Denk ook aan de situatie op het negentiende-eeuwse Sicilië waar mede vanuit de hechte sociale omgeving (met familieclans) de maffia – het latere cosa nostra – kon ontstaan. En een voorbeeld dichterbij is de ontstaansgeschiedenis (destijds) van het bendewezen in de Oost-Brabantse stad Oss, dat grotendeels samenviel met specifieke criminele families (Smeets, 2001; Moors & Spapens, 2017).

Met het voorgaande is uiteraard niet gezegd dat elke gesloten gemeenschap een broeinest is van criminaliteit. Dat brengt ons op het imago en zelfbeeld van de gesloten gemeenschappen. Die zijn weliswaar geen onderwerp van dit onderzoek, maar in dit onderzoek wordt wel degelijk rekening gehouden met de kwetsbaarheid van gesloten gemeenschappen. Vaak beklagen de leden van de gemeenschap zich erover dat buitenstaanders een welhaast karikaturaal, maar op zijn minst stereotiep beeld van hen hebben. Dat interpreteren we als een waarschuwing aan de buitenstaander (ook de politiemedewerker en de onderzoeker) om feiten en beelden uit elkaar te houden en niet te leunen op onjuiste beelden. Wij hebben bepaald niet het doel om de onderzochte gemeenschappen (verder) te stigmatiseren. Maar toch: een gesloten gemeenschap kan ertoe leiden dat onwettelijk gedrag wordt goedgepraat of verzwegen.

2.5 Tot besluit

In dit hoofdstuk hebben we het begrip gesloten gemeenschap nader verkend. Daarbij valt een aantal zaken op. Ten eerste zijn deze gemeenschappen vaak ook het resultaat van zelfuitsluiting. Soms heeft een gemeenschap baat bij het zich afzetten tegen de rest van de samenleving. In onze casuïstiek betreft het echter steeds gemeenschappen waarvoor mensen niet doelbewust hebben gekozen om aan deel te nemen: ze zijn erin geboren. Ten tweede valt op dat hechte leefgemeenschappen niet slechts op het platteland voorkomen. De gemeenschappen die trekken vertonen van Tönnies' *Gemeinschaft* komen tevens voor in de meer stedelijke gebieden. Dat zullen we ook zien in de casuïstiek in dit onderzoek. Ten derde valt op dat een hechte leefgemeenschap niet slechts een voedingsbodem is voor daderschap: ook slachtofferschap wordt in de kaart gespeeld door de sterke sociale controle in dat soort gemeenschappen.

Vijf casussen: introductie en vergelijking

3.1 Inleiding

In dit eerste empirische hoofdstuk introduceren we de vijf casussen in het onderzoek. Daarbij gaat het om twee dorpsgemeenschappen en drie stadsbuurten die voldoen aan de selectiecriteria die werden genoemd en toegelicht in het eerste hoofdstuk. Om betrokkenen niet in de problemen te brengen, noemen we bij wijze van introductie alleen in dit hoofdstuk de namen van de dorpen en stadsbuurten. Conform het analysekader in hoofdstuk 1 gaan we in op opvallende kenmerken (1) en de historie van de specifieke gemeenschap (2), de wijze waarop de politie er momenteel is georganiseerd (3) en op het politieke vraagstuk (4). Met het laatste bedoelen we het grootste vraagstuk of de grootste vraagstukken waarmee de politie in contact met deze gemeenschap te maken heeft, nog los van de opsporing. In de slotparagraaf vergelijken we de casuïstiek op deze vier thema's.

3.2 Sint Willebrord: Spaanse Brabanders op onvruchtbare grond

3.2.1 De gemeenschap: het dorp met twee gezichten

De eerste gemeenschap die we introduceren is tot groot verdriet van de bewoners een bekende in de Nederlandse criminologie: het West-Brabantse dorp Sint Willebrord, tussen Roosendaal en Breda (Schreurs, 1947; Schrauwen, 2000; Heerkens & Van Schoonderwalt, 2007). Deze plaats van iets minder dan 10.000 inwoners maakt sinds tijden deel uit van de gemeente Rucphen, maar volgens de door ons geïnterviewde personen die er wonen of werken voelen de inwoners van het dorp zich op de eerste plaats Willebrorder. Ze onderscheiden zich door een eigenzinnig karakter en zijn volgens de geïnterviewden nogal op zichzelf. De scherpe kanten die bijdroegen aan het negatieve imago zouden er volgens politiemensen en een gemeentebtenaar inmiddels wel van af zijn, maar de Willebrorders en de lokale overheid hebben nog altijd een ingewikkelde rela-

tie.⁸ Het imago werd en wordt bepaald door smokkel van en naar België, tegenwoordig vervangen door drugsmokkel. Er zouden verhoudingsgewijs veel mensen wonen die het niet erg nauw nemen met de wetten en regels. Maar daarover zo meer. Toch valt het dorp wat betreft het aantal geregistreerde misdrijven op het eerste oog niet op, vergeleken met dorpen van ongeveer dezelfde grootte (zie tabel 3.1).

Tabel 3.1: Geregistreerd aantal misdrijven per 1000 inwoners van het dorp Sint Willebrord in 2015, vergeleken met de twee dorpen die Sint Willebrord het dichtst naderen wat betreft het aantal inwoners

	Vermogens- misdrijven	Vernieling en openbare orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
Sint Willebrord (8675 inw.)	20	8	5
Swalmen (8675 inw.)	25	3	3
Warnsveld (8685 inw.)	20	6	4

Bron: CBS, 2015

Over het ontstaan van Sint Willebrord bestaan enkele theorieën die niet altijd worden onderbouwd met historisch bewijs. Er wordt wel gezegd dat het ooit een plek was waar bannelingen uit Breda tijdens de Spaanse bezetting van de Nederlanden een onderkomen vonden (Schreurs, 1947). Ook enkele van onze gesprekspartners halen die theorie aan. In de achttiende eeuw echter bestond Sint Willebrord uit niet meer dan enkele boerderijen met families die de overheid weinig last bezorgden. Pas vanaf die tijd begon een migratiestroom met mensen van allerlei pluimage, maar waarbij wel een aantal families opviel die elders al bekend waren bij justitie (Schreurs, 1947). Daarbij speelt ook de specifieke ligging mee van het dorp in het grensgebied van het markiezaat van Bergen op Zoom en de baronie van Breda. Hierdoor zou het dorp altijd bestuurlijk tussen wal en schip zijn gevallen. De lokale overheid was er niet sterk genoeg om er de orde te handhaven en bood daarom onbedoeld gelegenheid aan misdaad en ander ongewenst gedrag. Van die grenssituatie echoot ook vandaag de dag nog wel wat door. De Willebrorders zijn gewisseld van politiedistrict. Waar zij eerst onder het district Breda vielen, daar maken zij nu deel uit van het basisteam Bergen op Zoom. Volgens de politiemensen en bewoners heeft het dorp er in de geschiedenis wegens de grensligging altijd ‘maar een beetje bij gehangen’.

Ten slotte – en ook dat heeft met de ligging te maken – was het dorp vanwege de onvruchtbare heidegrond armoedig, vergeleken met omliggende plaatsen waar volop werd geprofiteerd van landbouw en veeteelt (Raaijmakers & Liber-

8 <http://www.volkskrant.nl/archief/zie-je-wel-sint-willebrord--a603153/>.

ton, 1991; Heerkens & Van Schoonderwalt, 2007). Vanwege de ligging op heidegrond, komt het dorp aan de bijnaam Het Heike. En omdat er niet goed kon worden geboerd, zat er weinig anders op dan de kost te verdienen met bouwwerkzaamheden, het helpen van boeren elders in Nederland, verkoop aan de deur en het werken in de Rotterdamse en Antwerpse haven. Het karige loon dat dit vaak weer opleverde vormde de basis voor een dorpscultuur waarin het door velen acceptabel wordt gevonden om het inkomen aan te vullen met smokkel, fraude en andere bij wet verboden activiteiten. Maar daaraan zijn grenzen: dorpsgenoten die het al te bont maakten konden rekenen op afkeuring. Schreurs (1947) schreef in zijn dissertatie al over een vijfkoppige bende die de omgeving begin vorige eeuw onveilig maakte en waarvan de Willebrorders zelf ook last hadden. Die bende werd 'verlinkt' via een systeem met anonieme briefjes aan de politie. En recent nog kon een zedenzaak rekenen op grote afkeuring en hierdoor op meer medewerking aan de politie dan politiemensen normaliter gewend zijn in deze – zeker voor hen – gesloten gemeenschap. Zelf zien de Willebrorders zich liever als een hechte gemeenschap waar mensen nog wat voor elkaar over hebben en – zij geven dat zelf in gesprekken toe – de grenzen tussen goed en kwaad net even wat anders worden getrokken dan in het Wetboek van Strafrecht.

Wat verder opvalt, is dat Sint Willebrord in een ontkerkelijkte samenleving bij eerste aanblik nog erg rooms-katholiek is. Met de heilige communie zien kinderen eruit als kleine filmsterren en het feest erna wordt – net als een huwelijk of een jubileum – groots gevierd met vele gasten. Verder hebben de oud-pastors Bastiaansen en De Bok een standbeeld aan de Dorpsstraat bij de ingang van het park en daar liggen, als we er in het najaar van 2016 langslopen, verse bloemen. Vooral over oud-pastoor 'Bokske' worden nog veel anekdotes verteld (Heerkens & Van Schoonderwalt, 2007). Over hoe hij graag voetbalde en met liefde en plezier de overtredingen van teamgenoten op zich nam. Die gaven na een rode kaart de naam De Bok op, waardoor zij een schorsing ontliepen. En ook bekend is de stervende vrouw die in haar laatste uren wordt bezocht door De Bok voor het bedienen en met een glimlach zegt dat ze een geestelijke nog nooit zo heeft horen vloeken. De kapelaan (door velen werd hij nog altijd zo genoemd) stond tussen de dorpingen en dat was niet altijd naar de zin van de bisschop in Breda. De bisschop vond dat er toch een zekere afstand moest zijn, zeker qua taalgebruik en hantering van normen en waarden.

Er zijn Willebrorders die elkaar vandaag de dag nog altijd Teikesmensen noemen bij wijze van geuzennaam, zo blijkt uit de interviews. Het staat voor hen voor

een gemeenschap die voor haar eigen gevoel in de steek werd gelaten en daardoor weinig te verwachten heeft van de overheid, inclusief de politie. Wee echter de buitenstaander die de woorden Teike en Teikesman in de mond neemt: op dat moment verwachten Willebrorders dat deze buitenstaander die termen gebruikt om het negatieve imago te bevestigen van een dorp dat niet wil deugen. Aan de andere kant wordt precies om die reden vreselijk hard gewerkt om het imago van crimineel dorp van zich af te schudden. In het splinternieuwe gemeentehuis van Rucphen hangen niet voor niets honderden kleurige wielershirts van heel oude en hedendaagse professionele wielerploegen. En aan de grens van de bebouwde kom staan borden met ‘wielergemeente van Nederland’. Tot en met de jaren zeventig leverde het dorp goede renners af als Rinus Valentijn, Wout Wagtmans, zijn neef Rinie Wagtmans en Wim van Est (Heerkens & Van Schoonderwalt, 2007). Zelfs de wereldvermaarde Italiaanse renner Fausto Coppi vereerde het dorp ooit met een bezoek. Gevraagd naar het aankomend talent en het vooralsnog uitblijven van nieuwe aanwas van professionele Willebrordse renners, vertelt een fietsenmaker ons: ‘Meneer, de mentaliteit van die jonge gasten is anders dan van de oude generatie. Maar bij Willebrord Vooruit zitten er toch weer een paar goeie bij.’ Sint Willebrord heeft tot grote onvrede van de inwoners twee gezichten: het wielerdorp en een dorp dat volgens buitenstaanders niet wil deugen. En beide hebben volgens de geïnterviewden toch met elkaar te maken. Zowel het smokkelen als het wielrennen kwamen voort uit de behoefte om vanuit een armoedig bestaan wat extra centen te verdienen.

3.2.2 Opvallende kenmerken: wantrouwen, eigen regels en een roddelcircuit

In de gesprekken die we voerden noemen respondenten drie zaken als kenmerkend voor het dorp: er is een groot wantrouwen jegens de buitenwereld, eigen normen en waarden wijken soms af van het Wetboek van Strafrecht en er is een met deze normen en waarden samenhangende roddelcultuur.

Allereerst de ongemakkelijke relatie met de buitenwereld. Het is al aangegeven: het dorp heeft volgens eigen zeggen weinig te verwachten van de buitenwereld en is daarom ook wantrouwend. Buitenstaanders zijn ‘vremschijters’ en we spraken bewoners die al jaren in het dorp woonden, maar het gevoel hadden nooit echt helemaal te worden erkend als medebewoners. Vaak zit hem dat al in de achternamen. Zonder een achternaam als bijvoorbeeld Roks, Heeren, Konings, Valentijn of Wagtmans is het moeilijk aan te tonen dat je ‘een echte bent’.

Geïnterviewde politiemensen en bewoners geven aan dat de normen en waar-

den over wat misdaad is en wat niet nogal verschillen met die van de buitenwereld. Een beetje bijverdienen met een handeltje moet kunnen en zelfs een enkele oudere dorpeling komt daardoor nog geregeld in aanraking met justitie. Naast de armoede uit het verleden die – als het ware vanuit de criminologische straintheorie (Kolthof, 2011) – wel moest leiden tot losse opvattingen over criminaliteit, speelt volgens geïnterviewden ook de volksaard een rol. Hoewel volksaard een wat ouderwets, sterk generaliserend en wetenschappelijk bijna onhanteerbaar begrip is, zien respondenten wel degelijk wat gemeenschappelijkheden bij de Willebrorders. Zo zijn ze volgens politiemensen snel boos als ze niet meteen worden begrepen door een buitenstaander. En al helemaal als die buitenstaander er in hun ogen op uit is om het dorp in een kwaad daglicht te plaatsen. Ze geven tegelijkertijd aan dat het boos worden vaak ook te maken heeft met hun ervaring dat Willebrorders voor een buitenstaander ruzieachtig overkomen, terwijl zij op dat moment menen (ook met elkaar) een prima gesprek te hebben. ‘Ze communiceren nogal kort en recht voor zijn raap,’ zo zeggen politiemensen, die dan hebben gemerkt dat het gedrag spiegelen het beste antwoord is daarop. ‘Ge moet ze een beetje nadoen zeg maar, op dezelfde golfengte gaan zitten. Als ik binnenkom met “dag meneer, dag mevrouw” denken ze echt dat de wijkagent van het padje is afgeraakt,’ lacht een geïnterviewde politieman.

Ook is er volgens de geïnterviewden in het dorp een roddelcultuur die ertoe lijkt te dienen om de eigen ongeschreven normen en waarden te bevestigen en afwijkingen daarvan te bestraffen. Het roddelen gebeurt zowel over buitenstaanders als over dorpsgenoten die ongeschreven regels hebben overtreden. Met als ultieme straf: wegpesten of uitsluiten.

3.2.3 De plaatselijke politie: van harde ordehandhaving naar gebiedszorg

Tegenwoordig is een kleine politiepost gevestigd in het nieuwe gemeentekantoor van Rucphen, net iets buiten de bebouwde kom van Sint Willebrord. Van daaruit werkt een klein gebiedsgebonden team wijkagenten onder leiding van een inspecteur. Volgens een gemeenteambtenaar is de post heel bewust in het gemeentekantoor gevestigd om de samenwerking tussen gemeente en politie te optimaliseren en te benadrukken. Ten tijde van het onderzoek houden twee wijkagenten zich bezig met Sint Willebrord. In tegenstelling tot hun chef (een inspecteur) zijn dat geboren en getogen West-Brabanders die zich deels ook het lokale dorpsdialect hebben eigen gemaakt. Volgens hun chef en de onderzoekers die wij spraken in Bergen op Zoom zijn de twee in doen en laten goed aange-

past. Ze doen als Willebrorders: door hun manier van praten en gedrag over te nemen komen de wijkagenten naar eigen zeggen het verst.

De wijze waarop de politie tegenwoordig in het dorp aanwezig is verschilt sterk met pakweg de jaren zeventig. Toen was er een politiebureau in Sint Willebrord zelf, van de toenmalige rijkspolitie. Voor de oorlog was er een post met rijksveldwacht en Koninklijke Marechaussee in het dorp (Schreurs, 1947).⁹ De politiemensen en marechaussees hadden niet alleen te maken met een gemeenschap met eigen normen over mijn en dijn. In tegenstelling tot tegenwoordig waren er volgens de geïnterviewde politiemensen – onder wie vier oudgedienden – tot en met ver in de jaren tachtig ook veel openbare ordeproblemen in het dorp. Dat hing samen met het relatief grote aantal cafés voor een dorp van die omvang. In die cafés gebeurde van alles en als de drank in de man was, leidde dat bij de bezoekers regelmatig tot vecht- en schietpartijen. Om geschikte mensen voor het bureau te vinden werd door de rijkspolitie geworven onder oud-marechaussees, oud-mariniërs en oud-commando's. Er was in die tijd behoefte aan politiepersoneel dat zich niet liet intimideren en de orde wist te handhaven door strak optreden. Daarbij hielp volgens de politiemensen van toen (we spraken er zoals gezegd vier) dat zij ervoor waakten om al te betrokken te raken bij het dorp. Dat het niet boterde tussen de politie en het dorp was duidelijk: Sint Willebrord was volgens politiemensen voor zover bekend het enige dorp met een politiebureau met kogelvrij glas. Tegenwoordig is er zoals aangegeven veel minder politie in het dorp en is volgens de geïnterviewde politiemensen ook de kennis over het dorp niet meer wat het was. Er wordt nu geleund op de twee wijkagenten en de directe veiligheidspartners, zoals de gemeente die enkele actieve gemeentelijke handhavers kent die veel weten van de omgeving en de mensen.

3.2.4 *Het politieke vraagstuk: een werkbare relatie*

De uitdaging voor de politie is naar hun idee om vooral bij de minder grote strafzaken, waarbij minder vaak naar technisch bewijs wordt gegrepen, te kunnen beschikken over personen die willen verklaren en om tegelijkertijd de relatie met het dorp goed te houden. En dan goed in de betekenis van: partijen gedogen elkaar, want vrienden zullen de dorpingen nooit worden met de

9 De Koninklijke Marechaussee verrichtte voor de Tweede Wereldoorlog in grote delen van Zuid-Nederland de basispolitiezorg (Smeets, 2001).

politie. Maar het maakt volgens de politiemensen nog wel uit of ze een onderscheid kunnen maken tussen de politie en ‘hun’ politie. Het is vaak de politie van buiten die er ‘een potje’ van maakt, lijken de mensen in het dorp te vinden. Volgens politiemensen wonen er ongeveer twintig personen in het dorp die zeer geregeld voorkomen in grote – soms internationale – strafzaken. Die zijn vaak alweer te groot om als politie lokaal te kunnen aanpakken. De praktische hoofdbreken voor de rechercheurs op het lokale niveau vormen veel meer de minder zware zaken waarbij de omgevingskennis van politiemensen en het lokale netwerk van belang zijn om de zaak rond te krijgen.

3.3 Volendam: feest op de Dijk

3.3.1 *De gemeenschap: vrijheid boven alles*

Onder de rook van de hoofdstad ligt aan het IJsselmeer (de voormalige Zuiderzee) de gemeente Edam-Volendam, tot 1975 alleen bekend onder de gemeentenaam Edam (Koning & Koning, 2002; Smid, 2013; Kes & Kes, 2014). Volendam was nooit een eigen gemeente en is ooit voortgekomen uit de bouw van een dam (Vollendam) om de stad Edam te beschermen tegen de vaak onstuimige Zuiderzee. Het dorp werd voor het eerst genoemd in 1462 (Kes & Kes, 2012). De inwoners waren boeren en vissers en opvallend vaak afkomstig uit enkele stamfamilies als Jonk, Veerman, Bont, Zwarthoed en Keizer. Zij kenmerkten zich door een grote saamhorigheid en ondernemersgeest. De Volendammers voelden zich door de Edammers met de nek aangekeken waardoor zij zich op hun beurt sterk begonnen af te zetten tegen de naburige stad. Als vissers hadden zij daarnaast zeer geregeld problemen met de rijksoverheid en de (handhavende) politie wegens het overtreden van vergunningen rond visserijquota en het gebruik van netten. Dat leidde tot serieuze spanningen en ongeregeligheden in het dorp waarin de orde moest worden bewaard (Koning & Koning, 2002). De conflicten met de overheid tartten de vrijbuiters- en ondernemersgeest van de Volendammers die volgens eigen zeggen nogal gesteld zijn op hun vrijheid. Door schade en schande menen ze de conclusie te moeten trekken dat van de buitenwereld weinig goeds valt te verwachten. Omdat de onderwijzers die in Volendam hun lessen kwamen verzorgen een jas droegen tussen alle klederdracht dragende dorpingen, wordt tot op de dag van vandaag nog de aanduiding ‘jas’ gebruikt voor mensen van buiten het dorp. Zelfs mensen van wie een van de ouders een echte Volendammer is horen er naar

eigen zeggen niet helemaal bij. Zij worden volgens de geïnterviewden ‘body-warmers’ genoemd (zie ook Smid, 2013).

Ondanks die onafhankelijke houding van de Volendammers tegenover hun directe omgeving, hadden ze diezelfde buitenwereld toch hard nodig voor de inkomsten uit toerisme. Volendam was toeristisch in beeld: in de tweede helft van de negentiende eeuw begon een kunstminnende ‘jas’ een hotel in de haven waar veel schilders op afkwamen. Zij zochten ‘mooi licht’ voor hun kunstwerken en logeerden vaak in het Spaander dat nog altijd het bekendste hotel is (Smid, 2013; Kes & Kes, 2016). In het kielzog van deze kunstenaars kwamen de toeristen uit binnen- en buitenland.

Hoewel er veel contacten zijn met de buitenwereld en er ook een afhankelijkheid is van diezelfde buitenwereld, heeft het dorp het imago van een eigen-gereide op autonomie zinnende dorpsgemeenschap waar je niet zomaar tussen komt. Volgens politiemensen heeft het dorp zelfs zijn eigen verkeersregels. Als een dorpeling door de politie wordt aangesproken op het verkeerd nemen van een rotonde, zal deze de diender hogelijk verbaasd of zelfs verontwaardigd vertellen dat hij zich er niet mee moet bemoeien. Zo doet het hele dorp het en als politie ben je toch vaak van buiten.

Een vergelijking met Sint Willebrord roept hevige reacties op, zo merkten we tijdens gesprekken. Ook politiemensen geven aan dat het dorp eerder de naam heeft van een hechte gemeenschap met weliswaar sociale problematiek (onder andere verslaving en grote sociale druk), dan dat het er wemelt van de beroepscriminelen en dat het er ongestuurd zou zijn voor buitenstaanders. Verder geldt voor Volendam, net als voor Sint Willebrord, dat het dorp wat betreft het aantal misdrijven helemaal niet opvalt ten opzichte van dorpen van vergelijkbare grootte. Volendam komt wat betreft het aantal vermogensmisdrijven zelfs sterk positief naar voren in dit rijtje (zie tabel 3.2).

Het dorp is vandaag vooral bekend vanwege het toerisme, de muziek (paling-

Tabel 3.2: Geregistreerd aantal misdrijven per 1000 inwoners van het dorp Volendam in 2015, vergeleken met twee dorpen die Volendam het dichtst naderen wat betreft het aantal inwoners

	Vermogens- misdrijven	Vernieling en openbare orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
Volendam (21.015 inw.)	15	3	3
Nieuwerkerk aan den IJssel (21.635 inw.)	25	4	4
Putten (21.960 inw.)	20	3	2

Bron: CBS, 2015

sound) met onder anderen Jan Smit, de 3JS, het duo Nick en Simon en veel eerder al The Cats en BZN. In tweede instantie zullen buitenstaanders het voormalige visserijdorp misschien kennen van de nieuwjaarsbrand in 2000 in een café, waarbij veel jonge dorpingen brandwonden opliepen en er zelf veertien jongeren om het leven kwamen (Van de Roemer, 2010). Pas in derde instantie worden dan ook het vermeende overmatige drank- en drugsgebruik genoemd, dat bepaald niet alleen onder de jeugd zou plaatshebben. En alleen geschiedkundigen en criminologen weten dan nog te vertellen dat een van de eerste grote hasjtransporten in de vaderlandse geschiedenis, met het vissersschip De Lammie, een link had met Volendam.¹⁰ En dat de zelfbenoemde misdaadjournalist en oud-crimineel Martin Kok (uit Edam) vaak met crimineel Dino Soerel in Volendam kwam om dorpingen te voorzien van cocaïne.¹¹ Kok en Soerel maakten zich destijds schuldig aan de zogeheten barkrukmoord uit 1998 waarbij beide heren een conflict hadden in een Volendamse kroeg met een bekende (eveneens criminele) vechtsporter. Die zou de broers van Kok eerder het ziekenhuis in hebben geslagen. Kok nam toen een kruk en sloeg deze Peter Giesbergen op zijn hoofd. Deze overleed later als gevolg van zijn verwondingen. Kok zelf werd in december 2016 geliquideerd voor een seksclub in Laren.

3.3.2 *Opvallende kenmerken: feesten, grote sociale druk, stamfamilies*

Volendammers hechten zoals gezegd aan autonomie en vrijheid. Ze hebben weinig behoefte aan autoriteit, hoewel net als in Sint Willebrord in dit dorp meneer pastoor hoog op een voetstuk staat. Ook de pastoors in Volendam waren soms bereid om ver te gaan bij het hoeden van de schapen en kwamen op voor hun parochianen waar de overheid hen naar eigen zeggen vaak in de kou liet staan. Hoewel niet elke pastoor er geliefd was: een geestelijke die al te zeer inging tegen de lokale mores kon er op weinig weerklank rekenen (Smid, 2013). Ook werd (en wordt!) van een pastoor verlangd dat hij zich openstelt met het nogal altijd wijdverbreide bijgeloof onder Volendammers (Westra, 2013). Uit onze interviews blijkt dat ook van andere professionals wordt verwacht dat ze daarmee kunnen omgaan. 'De Volendammer lijkt heel nuchter, maar is dat niet,' zo geeft een van de geïnterviewden aan. Net als in Sint Willebrord valt verder op dat sprake is van een nog veel gesproken dorpsdialect dat

10 <http://anderetijden.nl/programma/1/Andere-Tijden/aflevering/402/De-jacht-op-de-Lammie/>.

11 <http://www.parool.nl/amsterdam/ex-crimineel-martin-kok-geliquideerd-a4430911/>.

sterk afwijkt van de omliggende dorpen en steden, hoewel vergeleken met het Brabantse dorp in Volendam de grens tussen een gevestigde en een buitenstaander een stuk scherper wordt getrokken. Waar de wielrenner Wim van Est – die niet in Willebrord geboren was – gewoon als dorpsgenoot werd gezien, daar blijft in Volendam een jas een jas. Hoewel dat niet betekent dat de nieuwkomers er naar verloop van tijd niet toch een beetje bij gaan horen. Volgens enkele jassen die we spraken – de pastoor, een voetbaltrainer, een politiemans en een leraar – is het belangrijkste dat je meedoet met wat in het dorp gewoon en gangbaar is. Denk aan de kermis, de uitgebreide katholieke feesten, de ‘avondjes’ bij de mensen thuis en het cafébezoek. Denk ook aan het met zijn allen naar dezelfde camping in Zuid-Europa gaan en het kopieergedrag: als de buurman een nieuwe auto heeft of een nieuwe stereo, is het tijd om zelf ook eens wat nieuws aan te schaffen.

Een van de geïnterviewden geeft desalniettemin aan dat hij meedoet en dat hij als puntje bij paaltje komt desondanks een buitenstaander blijft. Een echte Volendammer maakt namelijk van kinds af aan deel uit van een ‘vriendengroepje’ voor het leven. Buitenstaanders komen daar niet tussen. Een afstandelijkheid die je niet zou verwachten op grond van de grote hartelijkheid waarmee de dagesmensen en de buitenlandse toeristen worden onthaald.

3.3.3 De plaatselijke politie: dichtbij en veraf

Ook Volendam was van oudsher een rijkspolitiegebied. Begin jaren negentig werd het hele politiekorps van Volendam vervangen, omdat het te nauwe banden zou hebben met de plaatselijke bevolking (Smid, 2013). Desgevraagd geven politiemensen van nu aan dat er voor zover zij weten nooit bewezen schendingen waren van integriteit, maar wel van ‘grensgevallen’. Daarbij gaat het dan om het accepteren van eten (paling!), drank en cadeaus en er waren ook vriendschappen en huwelijken die maakten dat Volendammers en politiemensen met elkaar vervlochten raakten. In een dergelijk web van belangen en gegroeide verhoudingen is het in een hechte dorpsgemeenschap volgens de geïnterviewde politiemensen moeilijk om voldoende afstand te houden. Tegenwoordig is er nog steeds een politiebureau aan de Deimpt; vrijwel aan de grens met Edam ligt dit kleine bureau dat vandaag de dag vaak nagenoeg leeg is. Er is nog een publieksfunctie (er kan aangifte worden gedaan) en er zit een aantal wijkagenten. De recherche en de noodhulpdienst zitten echter in Purmerend, ongeveer tien kilometer verderop. Daar was tot voor kort ook een speciaal team dat zich richtte op drugscriminaliteit in de gemeente Edam-Volendam. Daarbij

geven betrokken rechters aan dat zij het beeld hebben dat in Edam veel dealers zijn, opvallend vaak van Marokkaanse afkomst en dat er in Volendam enkele autochtone gebruikersnetwerken zijn met ook dealende gebruikers.

3.3.4 *Het politieke vraagstuk: relatiebeheer*

Dat brengt ons op de politieke uitdaging. Zoals aangegeven heeft Volendam een wezenlijk ander imago dan Sint Willebrord. Toch is het ook in dit Noord-Hollandse dorp de kunst om als politie – als buitenstaander – voldoende bruikbare opsporingsinformatie te krijgen, ook van slachtoffers van criminaliteit. Daarvoor is volgens de politiemensen kennis nodig van de lokale dorpscultuur. Anders lukt het niet. Verder geldt dat ook de Volendammers er soms eigen normen op na houden, niet zozeer ten aanzien van diefstal maar wel bijvoorbeeld wat betreft zwartwerken of drugs dealen. Een partij drugs meenemen uit Amsterdam voor de vriendengroep wordt gezien als vriendendienst en helemaal niet als dealen of criminaliteit. De grootste uitdaging is mogelijk nog om relaties op te bouwen – rekening houdend met de dominante dorpscultuur – en toch voldoende afstand te houden, gezien de ervaringen uit het verleden.

3.4 *Enschede-Wesselerbrink: ‘Suryoye hebben niemand nodig’*

3.4.1 *De gemeenschap: op zoek naar een veilige plek zonder repressie*

In de wijk Wesselerbrink in de gemeente Enschede vinden we onze derde – en enige niet-westerse – hechte leefgemeenschap van ons onderzoek. Het gaat dan om de Suryoye, met hun roots in voornamelijk Turkije, Syrië en Irak (Schukink, 2012; 2003). De Enschedese Suryoye zijn oorspronkelijk afkomstig uit de van origine weinig toegankelijke regio Tur Abdin, het ‘Land van de Knechten Gods’ in Zuidoost-Turkije. Volgens enkele van onze respondenten zijn de Suryoye de best geïntegreerde groep migranten in Nederland. Zij hebben een christelijke afkomst en werden daarom naar eigen zeggen makkelijker geaccepteerd dan moslimmigranten. Zij geven aan dat zich tussen de Suryoye en de autochtone Enschedeërs nooit noemenswaardige polarisatie of conflicten hebben voorgedaan. Toch worden de kerken van deze bevolkingsgroep door buitenstaanders geregeld verward met moskeeën en worden de leden van de groep vaak aangezien voor Marokkanen of Turken. Ook werden na de aanslagen van 11 september 2001 in

New York kerken van de Suryoye beklad in Enschede (Schukkink, 2012). Op dit moment is volgens een woordvoerder van de gemeente niet precies bekend hoeveel Suryoye er in Enschede wonen, omdat er geen registratie plaats mag vinden op basis van etniciteit. De meeste Suryoye wonen in het zuiden van Enschede, in de wijk Wesselerbrink, de grootste woonwijk van Enschede, waar pal naast het stadsdeelkantoor de Kuryakoskerk staat en waar een aantal basisscholen volgens de gemeente en leden van de bevolkingsgroep zelf bijna volledig Suryoye is ‘gekleurd’. De wijk Wesselerbrink heeft geen positief imago op veiligheidsgebied; de misdaadcijfers vallen in negatieve zin op vergeleken met scores van andere woonwijken in Enschede (zie tabel 3.3). Het is mede om die reden dat deze wijk al jaren op rij speciale aandacht krijgt; als aandachtswijk in het kader van de 56-wijkenaanpak van de rijksoverheid en later ook als ‘investeringswijk’.¹² De komende jaren staan in het teken van grote herstructureringsprojecten en ook van sociale investeringen om de wijk ‘gelijk te trekken’ met de andere woonwijken van Enschede.¹³

Tabel 3.3: Geregistreerd aantal misdrijven per 1000 inwoners van de wijk Wesselerbrink in Enschede in 2015, vergeleken met de twee aangrenzende woonwijken in stadsdeel Zuid van de stad Enschede en met het gehele stadsdeel

	Vermogens- misdrijven	Vernieling en openbare orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
Wijk Wesselerbrink (15.400 inw.)¹⁴	28	7	6
Wijk Helmerhoek (7790 inw.) ¹⁵	14	5	4
Wijk Stroinkslanden (10.505 inw.) ¹⁶	15	4	3
Stadsdeel Zuid (34.055 inw.)	21	9	6

Bron: CBS, 2015

12 Zie bijvoorbeeld de nota ‘Jaarplan 2009 Enschede Zuid’ van de gemeente Enschede, te raadplegen via:

<http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&ved=0ahUKEwj26vCK0YPWAhVQmbQKHd6XBiQQF-gxMAI&url=http%3A%2F%2Fwww.raad053.nl%2Fvergaderingen%2F00008%2F00034%2Fmeeting.zip%3FmeetingSection%3D12&usg=AFQjCNHsZPG3dxVJ6lwqI3tezh7fS0sO>.

13 Zie bijvoorbeeld de nota ‘De wijk met eigen karakter. Enschede Zuid Wesselerbrink op weg naar 2025’, te raadplegen via

<http://docplayer.nl/29065132-De-wijk-met-eigen-karakter-enschede-zuid-wesselerbrink-op-weg-naar-2025.html>.

14 De wijk Wesselerbrink in Enschede wordt in de CBS-overzichten opgedeeld in vier gebieden: Wesselerbrink Noord-West, Wesselerbrink Noord-Oost, Wesselerbrink Zuid-West en Wesselerbrink Zuid-Oost. De aantallen van deze vier gebieden zijn voor dit overzicht bij elkaar opgeteld.

15 De wijk Helmerhoek in Enschede wordt in de CBS-overzichten opgedeeld in twee gebieden: Noord en Zuid. De aantallen van deze gebieden zijn voor dit overzicht bij elkaar opgeteld.

16 De wijk Stroinkslanden in Enschede wordt in de CBS-overzichten opgedeeld in drie gebieden: Noord-Oost, Noord-West en Zuid. De aantallen van deze drie gebieden zijn voor dit overzicht bij elkaar opgeteld.

De Suryoye die zich (onder andere) in Wesselerbrink hebben gevestigd, zijn een van de religieuze minderheden in het Midden-Oosten die het altijd moeilijk hebben gehad in een verder – soms streng – islamitische omgeving (Schukink, 2003; 2012). Bekend zijn weliswaar de historische verhalen van de Turkse sultan die onder zijn hoogste adviseurs altijd wel een paar christenen had, en dat de christenen en joden als volken van het Boek konden rekenen op bepaalde rechten in door moslims bestuurde gebieden (Bakker, Vervloet & Gailly, 2002). In Libanon woont de grootste christelijke gemeenschap van het Midden-Oosten, verder zijn er kopten in Egypte, nestorianen en Chaldeeërs in Irak en in Syrië en Turkije woonden van oudsher onder andere Griekse, Armeense en Suryoye-minderheden. Vooral die laatste twee hebben veel repressie ondergaan door de overheid.

De onderdrukking maakte dat de Suryoye uit Turkije vanaf de jaren zeventig wegvluchtten. Een groot deel van hen vond in Nederland een onderkomen, in het bijzonder in Twente (Enschede, Almelo, Hengelo) en in mindere mate rond Amsterdam. Buiten Twente is de term Suryoye in Nederland nauwelijks bekend en dat komt enerzijds doordat deze gemeenschap niet wijdverbreid in Nederland leeft. De kerkelijke leiding (bisschop) vluchtte mee en vestigde zich in Glanerbrug, pal naast de Duitse grens bij Enschede. Ook kwam er een eigen klooster. Veel nieuwe migranten van Suryoye-afkomst kozen daarom voor Enschede toen zij in Nederland kwamen wonen. Ook in Duitsland en in Zweden zijn grote concentraties van deze Suryoye.

De onbekendheid met de Suryoye heeft in Nederland ook te maken met de verschillende – soms volgens de gemeenschap zelf foutieve aanduidingen – van deze bevolkingsgroep. Er werd wel gesproken van christenturken of kerkturken om de bevolkingsgroep mee aan te duiden (Van Mierlo, 1979; Schukink 2003). De laatste term ontstond omdat de Suryoye in de jaren zeventig en tachtig hongerstakingen hielden in kerken om aandacht te vragen voor de positie van hun broeders in het Midden-Oosten. Ook worden wel de termen Synchronorthodoxen, Assyriërs en Arameeërs gebruikt, die volgens onze geïnterviewden net zomin de lading dekken. Ze zijn als aanduiding voor een religie weinig specifiek (er zijn ook bijvoorbeeld katholieke Suryoye) en ook als aanduiding voor de specificatie van de gemeenschap kloppen ze niet (niet alle Suryoye zijn Aramees of Assyrisch). Schukink (2012) schrijft over deze kwestie: ‘De juiste naam voor de gemeenschap is een probleem, omdat ze voortkomt uit een discussie over de eigen identiteit en deze discussie wordt gevoerd tussen diverse rivaliserende facties binnen de Suryoye-gemeenschap.’

3.4.2 Opvallende kenmerken: wat is waar?

Uit zowel de weinige Nederlandstalige literatuur over Suryoye (onder andere Schukkink, 2012) als onze gesprekken met leden van deze gemeenschap, blijkt dat de gemeenschap zeer verdeeld is. Soms speelt daarbij de religie (orthodox of heel soms katholiek) een rol of de interpretatie van de geloofsleer binnen dezelfde religieuze stroming. Er zijn geregeld conflicten rond het bestuur van de Suryoye-kerken. Op een ander moment gaat het vooral om de verschillende afkomst (Turks of Arabisch) of de positie van een bepaalde stamfamilie in de gemeenschap. Zo kan een vuilnisophaler die uit een familie komt met veel monniken soms bogen op meer respect en status dan een vermogende zakenman zonder die achtergrond. Al deze elementen maken volgens de geïnterviewde Suryoye dat buitenstaanders vaak geen touw kunnen vastknopen aan de cultuur van de Suryoye en deze als uiterst gesloten beschouwen. Een van de geïnterviewden gaat zelfs zover dat de gemeenschap heel open is, als je maar weet hoe ze in elkaar steekt. Naast de Enschedese antropoloog Schukkink die we spraken en een jonge man die zich bekeerde tot het Syrische christendom en momenteel geestelijke is, is deze diepere kennis over de gemeenschap echter weinigen gegeven. En dat roept zoals gezegd misverstanden op: de kerk wordt voor een moskee aangezien, het verschil tussen stromingen wordt veronachtzaamd en vrijwel geen buitenstaander spreekt Aramees. Deze eeuwenoude semitische taal wordt vaak gesproken naast Turks en Arabisch, afhankelijk van het gebied waar Suryoye oorspronkelijk vandaan zijn gemigreerd.

Net als de Willebrorders en Volendamers zorgen de Suryoye op het oog goed voor elkaar, hoewel er zoals gezegd ook veel conflict is in de gemeenschap. Schukkink (2012) geeft aan dat er veel rivaliteit is tussen families en dorpen van herkomst. De kerk is en blijft een arena waarin families met elkaar strijden om de macht. Echter, binnen een bepaalde stroming of ‘clan’, bestaat inderdaad vaak een goed functionerend systeem van het elkaar op weg helpen bij (financiële en sociale) problemen en ook voor de ouderen wordt erg goed gezorgd. Tijdens een rondgang in de wijk Wesselerbrink springen de zorgcentra van Suryoye – te herkennen aan de opschriften en namen – direct in het oog. In de Enschedese binnenstad zijn veel winkels – waaronder kledingzaken en horeca – eigendom van Suryoye. Volgens een gemeenteraadslid dat we spraken is het harde werken hen met de paplepel ingegoten. Iemand die werkloos dreigt te worden kan snel via familie of andere contacten binnen de gemeenschap aan een baan worden geholpen. Of er wordt geld ingezameld.

Politiemensen en gemeenteambtenaren die we interviewden geven aan dat

zij wel geregeld het vermoeden hebben dat de situatie naar buiten toe soms mooier wordt voorgespiegeld dan ze is. Suryoye spreken niet graag over hun problemen en geven aan niemand nodig te hebben. Ze redden zichzelf wel zonder mensen van buiten en laten om die reden zelden het achterste van hun tong zien. Volgens zowel de antropoloog Schukkink als de Suryoye die we interviewden heeft dat heel vaak te maken met een soort culturele trots. Je houdt je flink en verbergt je problemen voor anderen. Toch ontstaan er zo af en toe barstjes in de façade. Dat heeft volgens de geïnterviewde politiemensen en Suryoye zeker ook te maken met de grote roddelcultuur binnen de Suryoye-gemeenschap. Enkele politiemensen spreken bovendien over problemen met de opgroeiende jeugd, maar ook over ernstiger zaken als zorgfraude, huiselijk geweld, onderlinge gewelddadige vetes, drugshandel en witwassen. Desgevraagd geven leden van de gemeenschap aan dat die problemen er zijn, maar dan wordt vaak aangegeven dat het om incidenten gaat en niet om structurele problemen. Ook zouden de problemen zich volgens de Aramese meerderheid vooral concentreren bij de ‘Arabische’ (Assyrische) Suryoye uit Syrië en Irak en niet of veel minder bij de Turkse Suryoye (Arameeërs). De ‘Arabieren’ kwamen vaak later in Nederland wonen en dienen volgens de andere Suryoye hun plaats nog te vinden. Een enkeling ziet de situatie echter somber in en spreekt van ‘achterblijvers’ daar waar in diens ogen het merendeel van de gemeenschap goed geïntegreerd is en zich goed redt in de Nederlandse samenleving. Bij de politie roept dit verwarring op, want: wat is waar?

3.4.3 De plaatselijke politie: op zoek naar kennis en aansluiting

Tot vlak voor de laatste politiereorganisatie was er in het gebouw van het stadsdeelkantoor aan de Wesselerbrinklaan ook een politiebureau gevestigd. Van daaruit werd de gehele basispolitiezorg inhoud gegeven. Nu wordt stadsbreed gewerkt vanuit het stedelijke politiebureau (het voormalige hoofdbureau van de Politie Twente) aan de Hermandad vlak bij het station in het centrum. Ook de publieksfunctie is vervallen, wat betekent dat mensen in het centrum aangifte moeten komen doen. Aan de Wesselerbrink (voormalig politiebureau Enschede-Zuid) wordt het kantoor nog wel gebruikt voor afspraken van wijkagenten met onder anderen wijkbewoners.

Tot voor kort was er een wijkagent in het gebied werkzaam die zich geheel en al richtte op de Suryoye. Hij kende die gemeenschap heel goed en deels ook van binnenuit, maar naar eigen zeggen kwam hij er te dicht op. Dat maakte dat

hij zich genoodzaakt zag afstand te nemen en het werk over te dragen. Tijdens het onderzoek was de nieuwe wijkagent bezig zich in te werken. Als zeer ervaren politieman zoekt hij daarin zijn eigen weg en stijl. Wat bij de sollicitatie mee heeft geholpen is dat deze politieman voor een zogeheten politiemissie uitgezonden is geweest naar Afghanistan waar hij zelf het dagelijks leven en de etnische spanningen in het Midden-Oosten heeft kunnen ervaren. Hij geeft aan dat hem dat momenteel helpt bij zijn werk en dat hij door een bovengemiddelde kennis van het Midden-Oosten ook makkelijker ingangen heeft bij de Suryoye. De wijkagent werkt nauw samen met een speciale jeugdagent en enkele rechercheurs die ooit samen (een project van recherche en gebiedszorg) betrokken waren bij de aanpak van een criminele jeugdgroep aan de Wesselerbrink waarin ook opvallend veel Suryoye zaten.

3.4.4 *Het politiële vraagstuk: een helder criminaliteitsbeeld*

Voor een buitenstaander is de Suryoye-gemeenschap zoals aangegeven hecht en gesloten. Ook wijkagenten hebben de ervaring dat ze er niet zonder meer tussen geraken en worden geaccepteerd. Volgens de Suryoye die wij interviewden heeft dat grotendeels te maken met een gebrek aan kennis en onbekendheid met deze bevolkingsgroep die ook weer bestaat uit een aantal subgroepen en die doet denken aan Turken maar juist een andere oorsprong heeft.

Een internationaal verspreide gemeenschap, die een sterke ondernemersgeest kent, waarbij veel horeca in handen is van Suryoye en waarin veel geld in omloop is roept kwade vermoedens over zich af. Er zijn in het recente verleden politieonderzoeken geweest naar geldstromen om na te gaan wat er waar was van illegale handel (onder andere vermoedens van het transporteren van landbouwwerktuigen naar het regime van een bekende Arabische dictator, ondanks de boycot van diens land) en witwassen. Dat onderzoek leverde volgens politiemensen weinig concreets op. Ook in de open bronnen is op het eerste gezicht weinig te vinden van activiteiten waarmee deze bevolkingsgroep gelinkt zou moeten worden aan (georganiseerde) misdaad. Wel zijn er incidenten geweest tussen families – een steekpartij – was er huiselijk geweld en zoals aangegeven een criminele jeugdgroep. Ook zijn er door de jaren heen incidenten geweest rond geestelijken en kerkbesturen, die dan vaak weer waren terug te voeren op een machtsstrijd tussen bepaalde families. Politiemensen – zowel een agent als een rechercheur – geven echter aan dat de jeugd deels is doorgecriminaliseerd en dat enkelen van hen tegenwoordig als dealers deel uitmaken van de lokale

drugscene. Daarbij wordt geregeld samengewerkt met Enschedese Marokkanen. Zij baseren zich daarbij op hun concrete ervaring tijdens opsporingsonderzoeken.

De politieke uitdaging bestaat er vooral uit dat er een zweem van geheimzinnigheid rond deze bevolkingsgroep hangt: is er nu een netwerk dat in veel doet denken aan de Italiaanse *cosa nostra* of zijn het allemaal geruchten om een bevolkingsgroep in een kwaad daglicht te stellen? Politie mensen tasten in het duister.

3.5 Tilburg-Vogeltjesbuurt: huispakken en bankbiljetten

De vierde locatie waar wij ervaringsverhalen hebben verzameld is de Vogeltjesbuurt in Tilburg. Deze Tilburgse volksbuurt wordt geroemd om haar authenticiteit. Hier praat men nog plat Tilburgs en zijn families nog echt ‘genesteld’. Dat leidt tot een bijzondere ons-kent-onscultuur en ook tot veel onderlinge zorg. Buurtgenoten helpen elkaar. Een van de bewoners zegt hierover: ‘Elkaar kennen van kleins af aan en de familie, dat is de kern van de ziel van de buurt.’¹⁷ Dit wordt ook zichtbaar in de manier waarop men hecht aan de katholieke tradities die die banden bekrachtigen. Doop-, communie- en trouwfeesten en ook begravenissen zijn groots van opzet. Daar moet iedereen bij zijn en er wordt jaren voor gespaard. Ook kinderen zijn er heilig. Ze tonen de levendigheid van de familie, worden beschermd en mogen niets tekortkomen. Veel jongens voetballen er bij K.S. Broekhoven, de voetbalclub van de wijk die al vanaf 1942 bestaat.

3.5.1 De gemeenschap: ‘Bij ons op Broekhoven’

De Vogeltjesbuurt maakt deel uit van de Tilburgse wijk Groenewoud. Het omvat ongeveer acht langere straten van noord naar zuid en ongeveer drie langere van oost naar west, met nog enkele kleine tussenstraatjes. De straten worden vooral gevuld met eengezinswoningen, de eerste gebouwd in de jaren twintig, maar de meeste dateren van kort na de oorlog. Verder is er met diverse herstructure-

17 Citaat uit documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. Deze documentaire was een project van de buurtbewoners, stichting Bliksum, B_in motion en Movedmedia met muziek van Henny Vrienten, een oud-buurtbewoner. Zie: <https://tilburgers.nl/documentaire-het-avontuur-van-de-vogeltjesbuurt-wint-brabantse-cultuurprijs-2014/#more-49190>.

ringstrajecten (vooral vanaf 2012) ook veel nieuwbouw tussen gekomen.

Vroeger was de Vogeltjesbuurt deel van de wijk Broekhoven III en soms spreken bewoners van de Vogeltjesbuurt daarom nog steeds van ‘bij ons op Broekhoven’. Officieel valt het echter niet meer onder die benaming: een nieuwe ringbaan sneed dit gedeelte in 1947 af van de rest van de wijk; Broekhoven als wijknaam bleef bestaan, maar alles ten zuiden van de ringbaan, inclusief dus de Vogeltjesbuurt, werd hierna Groenewoud.

De Vogeltjesbuurt, en ook de nabijgelegen Visserijbuurt, kregen vanaf die tijd – na de Tweede Wereldoorlog – een speciale status. Ze werden aangewezen als concentratiegebieden in Tilburg voor vestiging van wat toen de ‘antisocialen’ werden genoemd. Dat maakte deel uit van wat toen de onmaatschappelijkheidsbestrijding heette:

‘Later zijn er ook een aantal mensen uit de afgebroken Koningswei ondergebracht, net als mensen uit woonwagenkampen. Geprobeerd is om deze mensen klaar te stomen voor deelname aan wat werd beschouwd als de “normale” samenleving. Dat lukte maar zeer ten dele. Wel voelden de mensen uit de Vogeltjes- en de Visserijbuurt zich hierdoor nogal “gestigmatiseerd” door de rest van de samenleving. Deze sporen zijn tot op de dag van vandaag zichtbaar.’¹⁸

De wijk Groenewoud waar de Vogeltjesbuurt dus deel van uitmaakt is sinds 2008 impulswijk en is op grond van de resultaten van de gemeentelijke wijktoets¹⁹ voor de periode 2014-2018 ook aangewezen als focuswijk.²⁰ In de wijk

Tabel 3.4: Geregistreerd aantal misdrijven per 1000 inwoners van de wijk Groenewoud in Tilburg in 2015, vergeleken met de twee meest aangrenzende woonwijken van de stad Tilburg en het aantal van het stadsdeel Zuid waar Groenewoud in ligt

	Vermogens- misdrijven	Vernieling en openbare orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
Wijk Groenewoud (4130 inw.)	48	12	9
Wijk Broekhoven (7320 inw.)	38	6	8
Wijk Trouwlaan (4750 inw.)	36	7	5
Stadsdeel Zuid (14.750 inw.)	46	12	10

Bron: CBS, 2015

18 Citaat uit Huygen & Tops (2016).

19 De wijktoets is een verzameling van objectieve en subjectieve gegevens. Samen geven deze een beeld van hoe de wijk ervoor staat (sociaal, veilig en fysiek). Zie: <https://www.palet013.nl/media/1188/focuswijk-groenewoud.pdf>.

20 <https://www.palet013.nl/media/1188/focuswijk-groenewoud.pdf>.

wonen (nog steeds) veel sociaal kwetsbare groepen en ook de misdaadcijfers trekken de aandacht (zie tabel 3.4).

Het is opvallend te noemen hoeveel aandacht de Vogeltjesbuurt de afgelopen jaren heeft gekregen van kunstenaars en media. Zo is er uiteraard Roy Donders, die met zijn realityprogramma *Stylist van het Zuiden* en zijn promotie van de zogenaamde huispakken een van de bekendere vlaggenscheppen van de buurt is geworden. Daarnaast werd er de documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt* gemaakt, waarin buurtbewoners zelf de rollen spelen (en dat in 2014 de Brabantse Cultuurprijs won). Ook zond Omroep Brabant de zesdelige serie *Goud in de grond* uit, waarin families uit de wijk werden gevolgd tijdens de herstructureringsactiviteiten in de wijk²¹ en maakte fotografe in residence Anja van Eersel recent een serie portretten van buurtbewoners. Het is vooral het ruwe randje van de Vogelbuurt-bewoners dat tot de verbeelding lijkt te spreken. Mensen hebben hun hart op de tong en praten makkelijk en open. Toch wordt er op een hele makkelijke manier, bijna vergoelijkend, ook gepraat over ‘een wietkwekerijtje’, ‘een vechtpartijtje’...²²

3.5.2 Opvallende kenmerken: ‘Inmiddels is het hier rustiger’

De Vogeltjesbuurt was een van de meest volkse buurten van oud-Broekhoven en ook nu nog heeft deze buurt dit karakter. De buurt wordt in de media vaak in één adem genoemd met volksbuurten als Woensel in Eindhoven, Ondiep in Utrecht en de Graafsewijk in 's-Hertogenbosch.

Typisch is het smokkelverleden van de buurt. Vanuit de Vogeltjesbuurt werd er, net als vanuit veel andere dorpen die dicht aan de Belgische grens lagen,²³ van alles over de grens naar België gesmokkeld. De Vogeltjesbuurt was toen een van de meest zuidelijke punten van de stad Tilburg. Van daaruit was (en is) een flinke tippel voldoende om al op Belgisch grondgebied te komen. Een oud-secretaris van de gemeente Tilburg, geboren Broekhovenaar, haalt dit ook aan in een notitie met herinneringen over zijn kindertijd in de jaren veertig. Hij schrijft: ‘In de negentiende eeuw was zout de voordeligste smokkelwaar

21 <http://www.omroepbrabant.nl/?news/2365881343/Metamorfose+voor+Tilburgse+Vogeltjesbuurt+'Goud+in+de+grond'+.aspx>.

22 Citaat uit documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. Deze documentaire was een project van de buurtbewoners, stichting Bliksum, B_in motion en Movedmedia met muziek van Henny Vrienten, een oud-buurtbewoner. Zie: <https://tilburgers.nl/documentaire-het-avontuur-van-de-vogeltjesbuurt-wint-brabantse-cultuurprijs-2014/#more-49190>.

23 <http://anderetijden.nl/aflevering/567/Botersmokkel>.

geweest. Dikwijls per fiets met het zout verstoppt in de buizen van het fietsframe. Het kwam zo vaak voor, dat “op zout uitgaan” toen zelfs de algemene naam voor smokkelen was geworden. Later werden ijzer, suiker, koffie en garens de smokkelwaar. Daarna werd het voordeliger om vee en boter te smokkelen en dat bleef zo tot zelfs in de jaren vijftig.²⁴ Men kreeg er Belgische varkens, margarine, shag, maar ook wapens voor terug.²⁵ Het werd gedaan vanuit ‘echte armoede’, zo zegt ook een van de bewoners in de documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. ‘Veel mensen waren er werkloos en zo verdienden ze zelfs meer dan een arbeider.’²⁶ De smokkelavonturen waren op Broekhoven het gesprek van de dag. ‘De smokkelaars waren in de hele wijk bekend, en daar bleef het bij.’²⁷

Ook later – na de jaren vijftig – ging de smokkel door, maar nu waren het andere zaken die naar België werden vervoerd: gestolen spullen, wiet en andere drugs. Niet meer vanuit echte armoede, zo typeert dezelfde bewoner in de documentaire, maar ‘gewoon’ omdat er goed geld mee te verdienen is. Twee totaal verschillende smokkelgeneraties. Opa die smokkelde was vooral eigenwijs en ondernemend; de jongere generatie smokkelaars was vooral crimineel, ze bewogen zich meer dan de oudere generatie in een harde criminele wereld.

De criminele babyboomers gaven de buurt een slechte naam, zo wordt in de documentaire benoemd. Ze zorgden voor veel opstootjes en politieaandacht. Er zouden vooral veel vechtpartijen met zigeuners zijn geweest.²⁸ Ook eerder was de Vogeltjesbuurt echter berucht om de vele vechtpartijen. De oud-secretaris van Tilburg schrijft daarover:

‘Broekhoven was in mijn jeugd [in de jaren veertig] berucht als een wijk waar vaak gevochten werd. [...] Het waren meestal dezelfde vechtjassen, inwoners van Broekhoven. Hun namen lagen op ieders tong. Het gebeurde vaak op het eind van de middag. Dan kwamen ze elkaar tegen in een of ander café, en de alcohol zorgde ervoor om het

24 http://www.cubra.nl/De-paap-van-gramschap/Paap-van-Gramschap_PDFs/Pijnenburg_Piet_Vruuger_op_Broekhoven.pdf.

25 http://www.cubra.nl/De-paap-van-gramschap/Paap-van-Gramschap_PDFs/Pijnenburg_Piet_Vruuger_op_Broekhoven.pdf.

26 Citaat uit documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. Deze documentaire was een project van de buurtbewoners, stichting Bliksum, B_in motion en Movedmedia met muziek van Henny Vrienten, een oud-buurtbewoner. Zie: <https://tilburgers.nl/documentaire-het-avontuur-van-de-vogeltjesbuurt-wint-brabantse-cultuurprijs-2014/#more-49190>.

27 http://www.cubra.nl/De-paap-van-gramschap/Paap-van-Gramschap_PDFs/Pijnenburg_Piet_Vruuger_op_Broekhoven.pdf.

28 <http://www.volkskrant.nl/archief/heel-broekhoven-joeg-op-turk-met-deegroller~a584260/>.

met elkaar en met anderen aan de stok te krijgen. Dan gingen ze niet als schoolmeisjes met elkaar om. Ze sloegen erop los, in het café en erbuiten, en niet zelden werden daarbij messen getrokken. En elke keer weer leverde het vechtpartijen met de politie of de marechaussee op. Het begon meer dan eens in een café in de Zwijsenstraat. Daar is ooit een van die vechtjassen “de bek gesneden”, een vorm van schoonheidspecialisme die vroeger en de tijden voordien niet ongebruikelijk was. Het bestond uit een jaap met een mes van het ene oor tot het andere. [...] Broekhoven heeft aan de vechtpartijen nog jarenlang een slechte naam overgehouden.’²⁹

Inmiddels is het er rustiger volgens bewoners: ‘Er zitten hier wel doerakken tussen, maar die heb je overal.’³⁰ Richting journalisten hebben verschillende bewoners zich de afgelopen jaren geïrriteerd getoond, als er bij een incident in de buurt weer oude koeien uit de sloot gehaald worden; het zet hen in een kwaad daglicht, terwijl ‘er vroeger veel meer werd gevochten’.³¹

3.5.3 De plaatselijke politie: flinke klappen in de jaren zeventig

Zoals gezegd kreeg het imago van de Vogeltjesbuurt vooral in de jaren zeventig flinke klappen te verwerken.³² De babyboomgeneratie veroorzaakte er veel problemen, meer dan in andere wijken van Tilburg: ze waren met veel en ze gedroegen zich baldadig. De politie was zo’n beetje continu aanwezig in de wijk. Dit versterkte het al aanwezige anti politiegevoel dat de oudere generatie al had toen deze zich op allerhande creatieve (en ook illegale) manieren aan de armoede probeerde te ontworstelen. Die ‘wouten’ wilde men niet in de wijk. Men loste het zelf wel op voor het eigen gezin.

29 http://www.cubra.nl/De-paap-van-gramschap/Paap-van-Gramschap_PDFs/Pijnenburg_Piet_Vruuger_op_Broekhoven.pdf.

30 Citaat uit documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. Deze documentaire was een project van de buurtbewoners, stichting Bliksum, B_in motion en Movedmedia met muziek van Henny Vrienten, een oud-buurtbewoner. Zie:

<https://tilburgers.nl/documentaire-het-avontuur-van-de-vogeltjesbuurt-wint-brabantse-cultuurprijs-2014/#more-49190>.

31 Citaat uit <http://www.volkskrant.nl/archief/heel-broekhoven-joeg-op-turk-met-deegroller~a584260/>.

32 Citaat uit documentaire *Het Avontuur van de Vogeltjesbuurt*. Deze documentaire was een project van de buurtbewoners, stichting Bliksum, B_in motion en Movedmedia met muziek van Henny Vrienten, een oud-buurtbewoner. Zie:

<https://tilburgers.nl/documentaire-het-avontuur-van-de-vogeltjesbuurt-wint-brabantse-cultuurprijs-2014/#more-49190>; Tops & Tromp, 2017.

Een groots uitgevochten conflict tussen buurtbewoners en een in de buurt wonend Surinaams gezin leidde in 1981 zelfs tot een behandeling ervan in de Tweede Kamer:

‘Op zondag 12 april jl. werd de politie te Tilburg gealarmeerd dat in de wijk Broekhoven een vechtpartij gaande was tussen een groep mensen van Surinaamse afkomst en een groot aantal buurtbewoners. Beide partijen bedienden zich daarbij van stokken, messen et cetera. Aanleiding tot deze vechtpartij was een woordenwisseling tussen wederzijdse ouders over een klap, die een Nederlands kind aan een kind van Surinaamse afkomst had gegeven. Het geüniformeerde en recherchepersoneel werd bij aankomst ter plaatse geconfronteerd met een geëmotioneerd reagerende menigte van 300 à 400 personen, van wie een dreigende houding uitging naar de groep mensen van Surinaamse afkomst, die inmiddels de woning van een van hen was ingevlucht.’³³

De PSP stelde vragen over het handelen van de politie in deze casus. Had het de buurtbewoners wel voldoende begeleid en tot rust gemaand, was een van de vragen, want: men was toch reeds lang ‘op de hoogte [...] van de bestaande afkeer van bewoners in Broekhoven van buitenlanders en etnische minderheden’? De situatie escaleerde:

‘Bij het vertrek uit de woning werden politiehonden ingezet en zagen politieagenten zich genoodzaakt vanwege de zeer verhitte gemoederen, hun dienstpistool te trekken tegenover de blanke buurtbewoners. Omdat de agressie van de menigte zich ook op het politiepersoneel richtte, werd vervolgens het geüniformeerde personeel teruggetrokken. Vanaf dit tijdstip werd de woning van de Surinaamse bewoners ter voorkoming van vernielingen aan het pand van buitenaf geobserveerd door politiepersoneel in burger. Deze observatie heeft zich hoofdzakelijk gericht op de voorzijde van het pand. Mede daardoor is het mogelijk geweest dat onbevoegden via de achterzijde de woning zijn binnengedrongen en daar enige eigendommen hebben vernield.’³⁴

33 <http://www.statengeneraaldigitaal.nl/document/tekst?id=sgd%3Ampeg21%3A19811982%3A0001139&pagina=1>.

34 <http://www.statengeneraaldigitaal.nl/document/tekst?id=sgd%3Ampeg21%3A19811982%3A0001139&pagina=2>.

3.5.4 Het politieke vraagstuk: ondermijnende georganiseerde misdaad

In de jaren negentig en de periode hierna is de politieke uitdaging in de Vogel-tjesbuurt veranderd. Er waren mogelijk weliswaar minder opstootjes op straat, maar de misdaad waarbij sommige bewoners betrokken waren werd groter en meer georganiseerd. Er werd ook veel geld mee verdiend en dat laatste aspect gecombineerd met het gegeven dat veel buurtbewoners hecht zijn met elkaar en het gegeven dat nog steeds veel bewoners met weinig moesten rondkomen, maakte dat sommige criminelen een soort van buurtbank werden. 'Als iemand bijvoorbeeld in geldnood zit dan wordt er gezegd: ga maar naar X, die heeft geld, zo blijft men ook onderling afhankelijk. Vooral met xtc wordt er veel geld verdiend. En met hennep.'³⁵

Kern is daarbij dat sommige bewoners van de volkse buurten liever door een familielid of een buurtgenoot worden geholpen dan door de gemeente. Zelfs als het geld met misdaad is verdiend. Met elkaar redt men het wel, dat is het idee. Hierdoor wordt impliciet ook geaccepteerd, of in ieder geval niet afgewezen, dat je met misdaad je geld kunt verdienen. Het zorgt voor een cultuur waarbij tevens de drempel om betrokken te zijn bij economisch gemotiveerde misdaad niet heel hoog is. Met name voor jongeren kan de stap dan verleidelijk zijn om ook zelf het verkeerde pad op te gaan. Als ze het thuis niet breed hebben bijvoorbeeld, en tegelijkertijd een pillendraaiend familielid als succesvol wordt gewaardeerd. Maar ook leidt het tot het verlenen van hand-en-spandiensten door de vrouwen en moeders van crimineel actieven (zoals het verbergen van wapens, drugs, productiemiddelen voor drugs of het knippen van wietplanten).³⁶

De consequentie van de voornoemde sociale bewegingen is dat de politie te maken heeft met een kern van grote(re) criminelen, die beschermd worden door hun sociale omgeving en ook voor een belangrijk deel in de eigen gemeenschap criminele partners kunnen werven. Hun geografische standvastigheid is een feit: ze zijn gehecht aan hun geboortegrond en zullen niet snel verhuizen. Maar dat helpt in dit geval niet. 'We weten ze te vinden, maar kunnen ze niet pakken,' zo zouden we kunnen zeggen, want door alle generaties heen zijn het al decennia-lang dezelfde families waarbinnen criminele activiteiten worden vastgesteld.³⁷

De centrale personen laten zich lastig aanpakken, zo ervaart de districts-recherche. Zij worden bijna nooit op heterdaad aangehouden en aanhoudingen

³⁵ Interview respondent politie, eenheid Zeeland-West-Brabant.

³⁶ Moors & Spapens, 2017, p. 115-116.

³⁷ *Ibidem*.

van personen die vermoedelijk gelinkt zijn aan hun criminele activiteiten geven bijna nooit zicht op hun handel en wandel: niemand haalt het in het hoofd om hen te verlinken (tenzij er onderlinge ruzies zijn, daarover later meer). Het verzamelen van inlichtingen kan weliswaar voor een opening zorgen, maar dit middel wordt zeer schaars ingezet. Dan moet een buurtcrimineel zich meestal eerst ‘opwerken’ tot de nationale veiligheidsagenda. Intussen duurt de negatieve impact op zijn sociale omgeving voort, iets wat vanuit de aanpak van ondermijning wel steeds meer aandacht krijgt in Tilburg.

3.6 Utrecht-Ondiep: me wijkie

De Utrechtse wijk Ondiep is net als de Vogeltjesbuurt in Tilburg een volksbuurt met een verleden van vestiging van ‘onmaatschappelijken’ en een ‘probleemwijk’-stempel. Hier zijn het echter met name jeugdoverlast, agressieve criminele jongeren en agressief uitgevochten familieruzies die voor kopzorgen zorgen. Oftewel: geweld en onaangepast gedrag. Dat vinden medewerkers van de politie, maar daar wijzen ook de bewoners zelf op en de professionals die in de wijk werken.³⁸ Ook over het drugsgebruik onder jongeren maken bewoners en professionals zich de laatste jaren grote zorgen.

3.6.1 De gemeenschap: ‘Noem een Ondieper nooit een Fruitbuurter’³⁹

De wijk Ondiep is een geheel van subbuurtjes die allemaal tussen 1915 en 1930 zijn gebouwd. Technisch gezien vormen ze samen één wijk, een postcodegebied, dat samen met de wijken Zuilen en Pijlsweerd onderdeel is van de wijk Noordwest van Utrecht. In de praktijk gaat het om buurtjes met elk een heel eigen karakter en historie, waarbij vooral de Fruitbuurt van oudsher wordt neergezet als het gedeelte waar de volkse aard van de bewoners tot ‘gedoe’ leidde. In dat geheel van straten met fruitnamen werden in 1923 huizen gebouwd die eigenlijk al vanaf het begin te boek stonden als ‘slecht gebouwd’. Ze waren er neergezet voor ‘gezinnen die niet in staat werden geacht een woning naar behooren te kunnen bewonen’.⁴⁰ De (vijf) straten met slechte woningen⁴¹ werden aan de zuidzijde

38 Van den Brink & Bruinsma, 2010.

39 Mulder, V. ‘Ach, er is wel eens wat’. In: *De Groene Amsterdammer*, 17 augustus 2011.

40 Auteur onbekend. ‘De Tweede Hooipoort (deel I)’. In: *De Oud-Utrechter*, 4 (12): 9.

begrensd door een grote machinefabriek en werden aan de andere kanten omringd door straten met goede woningen. Het kerngebied van slechte woningen, dat oorspronkelijk het ‘complex Framboosstraat’ werd genoemd en later de geuzennaam Fruitbuurt kreeg, was enkel bereikbaar via een poort (letterlijk) in de Nieuwlichtstraat.⁴² De bewoners stonden onder toezicht van een woninginspectrice van de gemeente, maar die had het, zo staat in een historisch nieuwsblad, drukker met het innen van huren dan met toezicht. In de jaren daarna verloederde de buurt. De bewoners gedroegen zich los en lastig en gaven Ondiep een slechte naam. De jeugd werd neergezet als ‘verwilderd’. ‘Het straatleven was daar veel sterker, de bewoners dronken er veel, ze hadden vaak ruzie en waren in het algemeen ongeschoold.’ Ook was er veel werkloosheid en ‘werd zwart-handelen verkozen boven regelmatige arbeid’. In 1948 kwam het buurtje volledig onder toezicht te staan van de Stichting Volkswoningen, die zich had toegelegd op het ‘onmaatschappelijke gezin’ in Utrecht.

Die historie van de Fruitbuurt klinkt nog steeds door in de aard van Ondiep nu. Op zich natuurlijk niet gek, want zo lang geleden is het niet, de tijd dat het echt mis zat in die straten. De meeste bewoners bleven er in de jaren vijftig en zestig wonen en ook na de renovatie van het gebied in de jaren zeventig.⁴³ Men had vaak ook geen andere keuze, omdat men gewoon het geld niet had waarmee men zich iets anders kon veroorloven. Het leidde tot gevestigde families die weinig op hadden met de overheid en die het probeerden samen te rooien; die ook weinig hadden met de rest van de stad Utrecht en op zichzelf waren. ‘Het “senti-

Tabel 3.5: Geregistreerd aantal misdrijven per 1000 inwoners van de buurt Ondiep in Utrecht in 2015, vergeleken met twee van de meest aangrenzende buurten en met het stadsdeel Noordwest waar Ondiep in ligt

	Vermogens- misdrijven	Vernieling en openbare orde	Gewelds- en seksuele misdrijven
Buurt Ondiep (4885 inw.)	52	7	5
Buurt Tweede Daalsebuurt (3550 inw.)	78	11	7
Buurt Egelantierstraat, Mariëndaalstraat e.o. (3070 inw.)	69	7	7
Stadsdeel Noordwest (43.830 inw.)	58	8	5

Bron: CBS, 2015

41 De Framboosstraat, met als zijstraatjes de Ananas-, Citroen-, Mispel- en Pompoenstraat.

42 Auteur onbekend, ‘De Tweede Hooipoort (deel II)’. In: *De Oud-Utrechter*, 4 (12): 9.

43 Begin jaren zeventig werden de huizen van het complex Framboosstraat gesloopt en de eerste nieuwe woningen werden in 1974 opgeleverd (Van Wel, 1988, p. 163). Voor de oorspronkelijke zeventig overgangswoningen uit 1923 kwamen vijftig woningen terug. Veel van de oorspronkelijke bewoners zijn in de nieuwbouw teruggekeerd en andere zijn na enkele jaren eveneens teruggekomen naar hun oude buurt (Van den Brink & Bruinsma, 2010, p. 202).

ment” is er nog steeds,’ zo zegt een gebiedscoördinator van woningcorporatie Mitros. ‘Zo willen mensen uit de Bomenbuurt echt niet in de Fruitbuurt wonen. Er zit dus een zekere hiërarchie in de wijk, en de gevolgen hiervan lopen door tot op projectniveau en buurtniveau.’⁴⁴ Dit deel van Ondiep heeft bij sommige mensen nog steeds de reputatie van een volksbuurt met veel ‘asociale(n)’.⁴⁵ Op grond van recente misdaadcijfers valt de buurt echter niet op. Voor wat betreft de categorieën ‘vermogensmisdrijven’, ‘vernielingen en openbare orde’ en ‘gewelds- en seksuele misdrijven’ zijn de scores aan de lage kant ten opzichte van de aanpalende woonwijken en het stadsdeel waartoe ze behoort (zie tabel 3.5).

3.6.2 Opvallende kenmerken: zorg over de jeugd

In maart 2007 haalde de wijk Ondiep alle voorpagina’s. Een bewoner was doodgeschoten door een politieagent, volgend op een melding van jeugdoverlast. Een samenloop van een onoverzichtelijke, dreigende situatie, waarbij de melder had besloten zelf een mes uit de la te pakken en er de straat mee op te gaan, en een motoragent die toevallig snel ter plaatse kon zijn. Hun treffen wordt de melder fataal: de gefrustreerde bewoner met het mes nadert de agent, waarna deze zich bedreigd voelt en op de bewoner schiet. De man overlijdt ter plekke en de dagen erna moest de wijk letterlijk ‘op slot’ (er wordt een hek omheen geplaatst) om de rellen, vooral veroorzaakt door opgetrommelde hooligans, de kop in te drukken.

De gebeurtenis zet allerlei verhoudingen op scherp. Nog jaren erna wordt er gesproken over hoe dit nu had kunnen gebeuren, soms ook tot irritatie van bewoners, want hoe tekenend is nu één incident? Toch staat het incident voor veel wijkbewoners en betrokken professionals wel degelijk voor enkele structurele kwesties die al jarenlang in Ondiep spelen, en die ook het politiewerk raken.⁴⁶ Zo is er ten eerste de voortslepende jeugdoverlast en zijn er zorgen over de jongeren in de wijk. De jeugd heeft in de wijk maar weinig te doen, verveelt zich en gedraagt zich vaak lastig. Dit speelt al decennialang, dus frustraties kunnen soms hoog oplopen. Ook kunnen kleine spanningen nogal makkelijk uitmonden in grote ruzies. De oude Ondiepers zijn direct en flegmatisch; ook dat is een ‘structurele kwestie’ waar wijkagenten in hun dagelijks werk mee moeten

44 Van den Brink & Bruinsma, 2010, p. 69.

45 *Ibidem*, p. 202.

46 Interviews wijkagenten en wijkbewoners; Van den Brink & Bruinsma, 2010.

dealen. Ten slotte staat het incident ook voor een derde typische kwestie waar Ondiep veel last van heeft: de link met hooligans. In Ondiep wonen veel trouwe FC Utrecht-supporters die zelf deel zijn van of via vrienden gelinkt zijn aan de harde kern van FC Utrecht. Sommigen van hen hebben de neiging op te treden als een soort van ordepolitie; ze komen voor elkaar op en organiseren zich razendsnel ook als groep. 'Dat is bekend en daardoor ontstaat er bij bewoners een angst voor: als ze zouden klikken dan krijg je met hen te maken.'⁴⁷

3.6.3 De plaatselijke politie: u vraagt, wij draaien?

De relatie tussen Ondiepers en de politie is wederzijds ambivalent te noemen, zo concluderen enkele onderzoekers in de evaluatiestudie *Rellen in Ondiep*: 'Agenten lijken de burgers te willen dienen en respecteren, maar uit hun houding spreekt ook een zekere mate van betutteling en wantrouwen. De bewoners, zo geven de respondenten aan, zijn daarnaast veeleisend ten aanzien van de betrokken dienders, maar ze zijn niet bereid hun medewerking te verlenen aan zaken die buiten het eigenbelang om gaan. Respondenten vinden dat er sprake is van een zekere mate van consumentisme van burgers.'⁴⁸

Het betuttelende en wantrouwende aan de kant van de politie, en ten opzichte van de bewoners, hoorden wij niet terug in onze gesprekken, maar wel werden we gevoed met voorbeelden op de andere punten. Als complicerende factor werd daarbij aangegeven dat 'de oude Ondieper [...] de politie niet [belt]. [...] Er heerst een cultuur, dat wanneer je zelf het probleem niet op kan lossen, je een verliezer bent. De Ondieper behoort tot de machocultuur, en als je als verliezer de politie belt ben je de lafaard en verrader.'⁴⁹

3.6.4 Het politieke vraagstuk: 'Als je de ene aanpakt, krijg je de andere helft van de wijk tegen je'

Periodes van intensieve buurtpreventieprojecten blijken in Ondiep te zijn afgewisseld met zero-tolerance-inzet door een speciaal projectteam (team Asterix).⁵⁰

47 Interview met een van de wijkagenten.

48 Van den Brink & Bruinsma, 2010, p.130.

49 Interview met een van de wijkagenten.

50 Voor het onderzoek naar de rellen in Ondiep werden vijf opeenvolgende teamchefs van Ondiep geïnterviewd. Ze werkten er van 1989 tot en met 2009. Zie voor een uitgebreid verslag: bijlage 5, Van den Brink & Bruinsma, 2010.

Ook was er voor een periode van twee jaar helemaal geen wijkagent voor Ondiep. De positieve stappen die met de projecten werden gezet bleken steeds een ‘downside’ te hebben, qua impact in de wijk. Zo werden de intensieve buurtpreventieprojecten (in de jaren negentig) ‘beloond’ met tientallen serieuze incidenten, waarbij bewoners die in de ogen van andere bewoners mogelijk te veel samenwerkten met de politie werden bedreigd. En de zerotoleranceaanpak door het speciale projectteam leidde tot jongeren die de andere agenten niet meer serieus namen:

‘Agenten op straat merkten op dat de overlastgevende jongeren nog wel ontzag toonden voor de Asterix-functionarissen, maar dat zij anderzijds neerkeken op de noodhulpagenten “met maar twee streepjes”. De districtschef was van mening dat “er meer moest gebeuren dan vorderen of het door een raam van de politieauto roepen dat de jongens moeten ‘opsodemieren’”. Dat was wel wat vaak gebeurde. [...] Daar waar wel contact was met jongeren, werkte de leeftijd van agenten niet mee: zij waren vaak even oud als de jongeren die zij op hun gedrag moesten aanspreken. Hiermee werd er volgens de districtschef in zekere zin een boksring gecreëerd. Dit moest anders. Er moest meer dialoog en binding komen.’⁵¹

De periode zonder wijkagenten (2004-2005) was een absoluut dieptepunt. Dit was niet alleen slecht voor het contact met de wijk vanuit politieperspectief, maar werd opvallend genoeg ook door de bewoners zelf geïdentificeerd. ‘De bewoners waren hier woest over en kwamen aan het bureau: ze eisten “hun” wijkagent terug.’⁵² In de huidige situatie heeft Ondiep stevige wijkagenten. Met een rechercheachtergrond, een positieve betrokkenheid bij de wijk en goede sociale vaardigheden. Ook voor hen blijft het zoeken naar strategieën om lastige jongeren in de wijk op hun gedrag aan te kunnen blijven spreken en tegelijkertijd te voorkomen dat die strategie inwoners tegen elkaar uitspeelt. Ze geven aan hierbij steeds meer de nadruk te zijn gaan leggen op het bemiddelen bij onderlinge overlastproblemen: het maken van concrete afspraken met bewoners, waar men vervolgens persoonlijk op terugkomt, zonder dat het hoeft te komen tot een melding of aangifte.⁵³

51 Van den Brink & Bruinsma, 2010, p. 285.

52 *Ibidem*, p. 286.

53 Interview met een van de wijkagenten.

3.7 Vergelijking op vier thema's

Bij de introductie van de casussen zijn we in het verlengde van het analysekader ingegaan op vier thema's: historische achtergrond, opvallende kenmerken van de specifieke gemeenschap (waaronder het criminaliteitsbeeld), de wijze waarop de politie er momenteel is georganiseerd en op de politieke uitdaging. We vergelijken de vijf casussen met elkaar op deze thema's.

Bij de geschiedenis springt direct in het oog dat de geslotenheid voor buitenstaanders overall een historische basis heeft en er niet was van de ene op de andere dag. Het gaat steeds om een groep samenlevende mensen die zich verlaten voelt door de overheid, zich op elkaar aangewezen voelt en weinig op heeft met mensen van buiten de gemeenschap. Hoewel Volendam en de Suryoye – laatstgenoemde als enige etnische groepering binnen de casuïstiek – een meer ambivalente verhouding hebben met de buitenwereld. In deze beide gemeenschappen domineert een ondernemersgeest die maakt dat de buitenstaander soms juist een graag geziene gast of handelspartner is. Ook hebben deze twee gemeenschappen nagenoeg geen (Volendam) of een onduidelijke criminele reputatie (Suryoye). De andere drie gemeenschappen zijn een stuk wantrouwend en hebben wel een imago dat mede bepaald is door misdaad, hoewel Ondiep weer een stuk minder dan de Vogeltjesbuurt en Sint Willebrord. Ondiep en de Vogeltjesbuurt hebben met elkaar gemeen dat daar in het verleden de zogeheten onmaatschappelijken werden gehuisvest die hierdoor automatisch al een problematische relatie hadden met de overheid. Daarbij ging het om een doelbewuste huisvestingspolitiek. Van Sint Willebrord is wel gezegd dat daar bewust gemarginaliseerde personen heen werden gestuurd die elders niet konden aarden, maar daarvoor is onvoldoende bewijs. Wel zorgde de grote armoede vanwege de slechte grond en de zwakke handhaving door de overheid voor een gemeenschap waarin net als in Ondiep en de Vogeltjesbuurt eigen normen en waarden groeiden over mijn en dijn. Zowel de Vogeltjesbuurt als Sint Willebrord kent een smokkelverleden. De kennis en vaardigheden die daarvoor nodig waren worden vandaag de dag gebruikt voor – soms grootschalige en internationale – drugs-smokkel. Deze twee gemeenschappen kennen ook een ondernemersgeest, maar daarbij neemt men het niet altijd even nauw met het naleven van de wet. Illegale handel is ook handel. Daarbij valt op dat met name in Volendam, Sint Willebrord en bij de Suryoye een sterke arbeidsmoraal bestaat. Hard werken wordt belangrijk gevonden, mensen die niet willen werken worden met de nek aangekeken.

Wat het criminaliteitsbeeld betreft, valt op dat alleen de aandachtswijk Wesselerbrink in Enschede opvalt in de misdaadstatistieken. Daarin wijkt

deze casus af van de andere vier gemeenschappen die zelf opvallend genoeg niet negatief afwijken als pleegplaats van aangiftecriminaliteit. Dat heeft volgens betrokkenen enerzijds te maken met een matige meldingsbereidheid, maar zeer waarschijnlijk ook met een grote lokale sociale controle die maakt dat bijvoorbeeld inbrekers of andere ‘vremschijters’ van buiten direct opvallen.

Van de vijf casussen lijken de Suryoye het minst op een hechte gemeenschap. Zij zijn onderling erg verdeeld. De verdeeldheid en het gebrek aan kennis over de Suryoye maakt dat professionals lastig vat kunnen krijgen op deze bevolkingsgroep en wellicht dat daardoor het gevoel bestaat dat de gemeenschap hecht is en ontoegankelijk. De andere gemeenschappen zijn meer een eenheid, ondanks de meningsverschillen die ook in een hechte leefgemeenschap (vaak van oudsher) bestaan. Mensen die zich niet houden aan de ongeschreven mores worden buitengesloten en worden onderwerp van de plaatselijke roddelcultuur. De roddelcultuur doet erg denken aan het werk van Elias en Scotson over de gevestigden en de buitenstaanders (zie hoofdstuk 2) en lijkt inherent aan een hechte leefgemeenschap. De leden van dit soort gemeenschappen zijn met elkaar verbonden in een voor buitenstaanders onbegrijpelijk netwerk van – soms historisch gegroeide – belangen en tegenstellingen.

Met name in de Vogeltjesbuurt, Sint Willebrord en Ondiep heeft de politie nog niet zo heel lang geleden (in jaren zeventig, maar ook nog heel recent in Ondiep) te maken gehad met een stevige openbareordeproblematiek. Als de politie zich bemoeide met een plaatselijk conflict richtte de hele gemeenschap zich plots tegen de politie: als je met een persoon een conflict hebt, heb je dat met de hele gemeenschap, zo luidde een uitspraak van een respondent in Ondiep. Wat overal wel opvalt is dat de politie letterlijk op grotere afstand is komen te staan van de gemeenschappen: het oude bureau is gesloten, gesloopt, wordt nog sporadisch gebruikt door wijkagenten of er is een kleine politiepost in het gemeentehuis zoals in Sint Willebrord. De contacten tussen politie en gemeenschap lopen vaak via een enkele wijkagent. Er is nergens nog een grote en intensieve ‘politieaanwezigheid’ zoals vroeger met het wijkteamconcept van de gemeentepolitie overal in Nederland en de ‘nabijheidspolitie’ ten tijde van de rijkspolitie. Rijkspolitiemensen woonden vaak in het gebied waarin zij werkten.

De uitdaging voor de politie lijkt bij eerste aanblik tamelijk uiteen te lopen. In de Vogeltjesbuurt en Sint Willebrord gaat het vooral om het aanpakken van zogeheten ondermijning en bij de Suryoye is de grootste uitdaging het goed kunnen inschatten en kennis hebben over deze gemeenschap. Anders blijven de

uitgangspunten van de lokale politiezorg rond de Suryoye nattevingerwerk. Toch gaat het er in de gemeenschappen vaak in essentie om een werkbare relatie te handhaven met de specifieke leefgemeenschap. Aan de ene kant gaat het erom te kunnen beschikken over personen die ondanks de sterke terughoudendheid jegens de buitenwereld als dader, slachtoffer of getuige willen verklaren over misdaad. Aan de andere kant is het zaak om tegelijkertijd de relatie met de gemeenschap goed te houden, omdat deze zich anders heel gemakkelijk keert tegen de politie. Alle zeilen moeten in dit soort gemeenschappen worden bijgezet om te kunnen beschikken over de volgens de politieliteratuur zo essentieel geachte hulp van burgers (zie hoofdstuk 1).

Opsporing in hechte leefgemeenschappen

4.1 Inleiding: zaken draaien

In dit hoofdstuk beschrijven wij werkwijzen die politiemensen gebruiken om strafzaken rond te krijgen in hechte leefgemeenschappen (onderzoeksvraag 1). Ook wordt gelet op knelpunten die politiemensen daarbij tegenkomen (onderzoeksvraag 2). Bij onze analyses zijn we vooral nieuwsgierig naar de omgang met de diverse betrokkenen uit deze gemeenschappen (als dader, slachtoffer of getuige) en kijken we in het bijzonder naar de componenten aanhouden, verhoor, tappen, observatie alsmede het vergaren van inlichtingen en netwerken. De vraag is of er bij de uitvoering van deze werkzaamheden rekening moet worden gehouden met bepaalde aandachtspunten als politiemensen in het bijzonder te maken hebben met personen die sterk geworteld zijn in een hechte leefgemeenschap. Om deze vraag te beantwoorden, letten we op de minste afwijking in de ogen van de rechercheurs van de gewoonlijk te volgen werkwijzen in de opsporing. In dit hoofdstuk komt ook aan bod hoe er bij zaken in de hechte gemeenschappen gebruik wordt gemaakt van gebiedsgebonden politiewerk en de daarbij conflicterende belangen van afstand en betrokkenheid (onderzoeksvragen 3 en 4). Op dat onderdeel, het gebiedsgebonden perspectief en het werk van de wijkagent in relatie tot opsporen in hechte leefgemeenschappen, gaan we in een apart hoofdstuk nog nader in (hoofdstuk 4).

4.2 Zaken in soorten en maten: casuïstiek

We spraken met politiemensen over werkwijzen bij opsporing in hechte leefgemeenschappen en over enkele concrete opsporingsonderzoeken bij wijze van ‘embedded’ casuïstiek (zie hoofdstuk 1). De opsporingsonderzoeken die we met hen nader bespraken lopen uiteen naar aard, maar moeten volgens betrokken politiemensen worden beschouwd als illustratieve voorbeelden van politiewerk in hechte leefgemeenschappen. De bij deze concrete zaken betrokken burgers – verdachten, slachtoffers, getuigen – waren afkomstig uit de

leefgemeenschappen waar we onze praktijkvoorbeelden verzamelden. We introduceren ze nu eerst, waarbij we onherkenbaar hebben gemaakt waar ze zich afspeelden, omwille van de privacy van betrokkenen. Dit doen we door geen plaatsnamen te vermelden maar overal de letters HL te plaatsen daar waar bij een betrokkene sprake is van een afkomst uit een hechte leefgemeenschap. Ook geven we geen nadere omschrijving van de zaak, omdat daarmee de kans op herkenning toeneemt.⁵⁴ De casussen komen in dit boek enkel anoniem in thematisch geordende fragmenten aan bod. In de onderstaande box is evenwel te zien over welke casuïstiek wij met de respondenten spraken.⁵⁵

Box 4.1: Nader onderzochte casuïstiek opsporingszaken

- 1 Man uit HL doet aangifte van het ongewild en onder bedreiging betrokken worden in de handel in cocaïne door andere man van buiten de HL.
- 2 Vader uit HL doet aangifte tegen twee HL-genoten voor het dealen in xtc, nadat eigen zoon onwel werd van een pil.
- 3 Man uit HL doet aangifte van een schietincident dat plaats had toen er tussen hem en de dader die uit dezelfde HL komt ruzie ontstond tijdens het uitgaan.
- 4 Een school in een HL doet aangifte van een grote diefstal.
- 5 Man uit HL doet aangifte van praktijken waarbij jongeren in de eigen HL aan meiden verdovende middelen zouden geven in ruil voor seks.
- 6 In een HL wordt een neergeschoten man op straat aangetroffen.
- 7 Er is een aangifte van fraude door bewoners van een HL rond lokale verkiezingen.
- 8 Er wordt in een woning in de HL een amfetamine-lab aangetroffen.
- 9 Er is sprake van een winkeldiefstal-heterdaad, maar de verdachte die uit een HL komt ontkent.
- 10 Er is sprake van een vermoeden van betrokkenheid van een crimineel uit een HL bij grootschalige xtc-productie en -handel.
- 11 In een HL wordt een criminele jeugdgroep aangepakt waarbij recherche en wijkagent nauw samenwerken vanwege de lokale kennis over de HL.

54 Uiteraard beschikken de onderzoekers over nadere informatie over al deze zaken.

55 Er kwamen ook wel enkele andere zaken aan bod, maar dit waren de onderzoeken die het meest uitgebreid besproken zijn.

- 12 Er vindt in een HL een steekpartij plaats als uitvloeisel van een familie-vete.
- 13 Uit de HL komt een tip dat iemand uit de HL een huurwoning heeft beklad.
- 14 Personen uit de HL lijken betrokken bij illegale wapenhandel: er wordt een onderzoek gestart.
- 15 Een groep jongeren, onder wie ook jongeren uit de HL, pleegt in wisselende verbanden inbraken.

4.3 Burgers uit hechte leefgemeenschappen als verdachte, slachtoffer of getuige

We kozen ervoor om in de gesprekken niet slechts te spreken over de hechte leefgemeenschap in relatie tot daderschap (zie hoofdstuk 1). Dat uitte zich erin dat we ook casuïstiek selecteerden waarin personen uit hechte leefgemeenschappen slachtoffer of getuige zijn. We gingen er op voorhand immers van uit dat kenmerken van hechte leefgemeenschappen mogelijk ook een rol spelen bij aangiften, meldingen en verklaringen van slachtoffers en getuigen.

4.3.1 Verdachten

In de hechte leefgemeenschappen lopen de politiemensen tegen moeilijkheden aan bij verdachten, niet alleen tijdens het verhoor. Zij hopen van een verdachte dat die wil verklaren over het feit waarvoor hij of zij is aangehouden. In eerste instantie lijkt het erop dat verdachten – omdat zij deel uitmaken van hechte gemeenschappen – grote terughoudendheid betrachten bij verklaringen. De ongeschreven regel is om toch vooral niet met de politie te praten of juist met verklaringen de politie om de tuin te leiden en zo ‘ruis’ te veroorzaken. Vooral zaken 5 (drugs voor seks met minderjarigen) en 9 (winkeldiefstal-heterdaad) zijn daarvan voorbeelden. In zaak 5 stuitte de politie op een levendige roddelcultuur die het op voorhand al ingewikkeld maakte om na te gaan wie nu de verdachte was en wie de slachtoffers waren.

‘Met name bij zedenzaken wordt in deze gemeenschap heel erg geroddeld. Dan hoor je dingen als: ze zal het er wel naar gemaakt hebben, zij heeft hem in de val gelokt. En punt is: als recherche heb je te maken met

een flinke maatschappelijke druk op dat soort zaken en dan moet je alle lijnen “uitlopen”, ook al denk je op voorhand dat het om flauwekul gaat. En geregeld hebben we dan het idee dat we bewust op het verkeerde been werden gezet.’ (interview rechercheur 001)

Speciaal bij ontkennende verdachten uit hechte leefgemeenschappen moet wel in acht worden genomen dat het volgens rechercheurs tegenwoordig heel normaal is dat verdachten zwijgen tegenover de politie, niet alleen in hechte gemeenschappen. Veel advocaten adviseren tegenwoordig om zo lang mogelijk te zwijgen, ook bij kleinere strafzaken als een eenvoudige diefstal. De strategie is dan om eerst de politie maar eens te laten vertellen wat zij weten. In tweede instantie bleek overigens dat verdachten in een van de vijf gemeenschappen juist heel gemakkelijk verklaarden. Volgens de politie was dit, omdat personen uit die specifieke gemeenschap vaak heel naïef blijken tegenover de politie en deze toch minder als vijand zien dan in de andere gemeenschappen (zaken 2 en 3). Als rechercheurs de indruk wekken dat zij alles weten over de verdachte en het feit, dan zijn de personen in deze gemeenschap toch eerder geneigd om te gaan verklaren. Volgens geïnterviewde burgers uit deze gemeenschap is dat echter lang niet altijd te wijten aan naïviteit. Als de politie goed geworteld is in een hechte gemeenschap, heeft het volgens gesprekspartners voor de verdachte geen zin om er langer ingewikkeld over te doen en te blijven ontkennen.

‘Het wordt moeilijker voor ze als jij goed op de hoogte bent en het sociale netwerk van de verdachte goed kent: zijn ouders, burens en familieleden. Dan kunnen ze je moeilijker wat op de mouw spelden. En dan zijn ze zeker hierzo veel meer geneigd om je gewoon te vertellen wat er is gebeurd. En dat gevoel van ze weten toch al alles, daar kun je als politie mee spelen.’ (interview rechercheur 006)

In alle gemeenschappen zijn er ook politiemensen die in het verhoor proberen een verklaring van een verdachte te bemachtigen door niet alleen te doen alsof zij van de hoed en de rand weten, maar door zich ook schijnbaar amicaal op te stellen tegenover de verdachte. Dan verandert een stroef lopend verhoor volgens de politiemensen in een wat vriendelijker verlopend kat-en-muisspel.

‘Ik heb altijd de neiging om een beetje plat te gaan praten en de woorden te gebruiken die die mensen ook gebruiken. Ook het laatste dorpsnieuws laat ik altijd even de revue passeren: om het ijs te breken, maar ook om te

laten merken dat ik goed op de hoogte ben van wat er speelt.’ (interview onderzoeker 002)

Volgens politiemensen proberen personen van hechte leefgemeenschappen een persoonlijke band aan te gaan met professionals, of dat nu maatschappelijk werkers zijn, leerkrachten, een pastoor of een wijkagent (zie Dozy, 2008). Zij testen hoever een professional wil gaan en hopen dat er een situatie van wederkerigheid gaat ontstaan: ‘voor wat hoort wat’. Ze proberen de professional voor zich te winnen. Met een te afstandelijke, formele benadering lukt het professionals volgens de geïnterviewde politiemensen niet om door te dringen en duurzame contacten te onderhouden met een hechte leefgemeenschap. Personen ‘slaan dicht’ en willen dan niet praten. Dit aspect geldt niet alleen voor verdachten. Deze claim op professionals is een welhaast algemeen principe dat we aantreffen in de vijf gemeenschappen en dus ook van toepassing op slachtoffers en getuigen. Daarover verderop in dit hoofdstuk meer.

Volgens de politiemensen heeft het zogeheten Salduz-arrest⁵⁶ het verdachtenverhoor er niet makkelijker op gemaakt. Dat komt door de strengere vormvereisten. Vroeger probeerden politiemensen bij uitsteking in de eerste fase van een politieverhoor – als er meestal nog geen advocaat aanwezig was – een bekende verklaring te krijgen.

‘Dan klopte je ze eens quasiamicaal op de schouder: “Toe jongen, jij weet het, ik weet het. Vertel!” Ook al was je soms een beetje aan het bluffen. Maar dat werkt nu niet meer zo.’ (interview onderzoeker 013)

Tegenwoordig moet de verdachte kunnen rekenen op bijstand door een raadsman – conform Europese regelgeving – voordat de politieverhooren beginnen. De sfeer tijdens het verhoor is nu anders, ook in de hechte gemeenschappen waarin bij uitsteking door onderzoekers door ‘amicaal gedrag’ en een informele benadering werd geprobeerd om de verdachte aan het praten te krijgen.⁵⁷ De

56 Salduz-arrest: volgens een uitspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) geldt sinds 1 april 2010 dat wanneer een verdachte aangehouden wordt hij of zij voordat het politieverhoor aanvangt, in de eerste zes uur voor politieonderzoek, een raadsman (advocaat) gesproken dient te hebben (Bockstaele, Devroe & Ponsaers, 2011).

57 Volgens recent onderzoek blijkt echter dat de veronderstelling dat rechtsbijstand de waarde en plaats van het verhoor in het opsporingsonderzoek negatief heeft beïnvloed een mythe. Er is volgens dat onderzoek geen bewijs voor een afnemende verklaringsbereidheid (Vanderhallen, De Jong, Nelen & Spronken, 2014).

andere kant – juist verbaal heel fors het verhoor afnemen en de verdachte onder druk zetten – is met Salduz ook lastiger geworden, maar dat is in hechte leefgemeenschappen sowieso niet aanbevelenswaardig, zo geven rechercheurs in twee van de vijf gemeenschappen aan. Personen komen uit een subcultuur waar het elkaar verbaal de maat nemen dagelijkse kost is, waardoor zij niet onder de indruk zijn van politiemensen die het verhoor met straffe hand aanpakken.

Politiemensen hopen van een verdachte dat die ook wil verklaren over medeverdachten. Rechercheurs in twee van de vijf gemeenschappen geven aan dat dit voor veel verdachten toch echt een brug te ver is, en dan vooral als de medeverdachten uit dezelfde gemeenschap afkomstig zijn. Zij vrezen door het ‘erbij lappen van anderen’ door de eigen gemeenschap te worden gesanctioneerd. Het bekennen van het eigen feit is vaak al een hele stap, maar kan in de gemeenschap nog vaak zonder gevolgen blijven. De sanctionering bij ‘verraad’ kan mildere varianten als pesterijen en roddelen omvatten, maar bestaat soms ook uit lastig vallen, vernielen van eigendommen, uitsluiting van de gemeenschap of soms zelfs grof geweld. In zaak nummer 12 (steekpartij) was sprake van een familie-vete die volgens de wijkagenten zeer vermoedelijk was terug te voeren op drugs-handel.

Politiemensen geven aan dat de sancties in de hechte leefgemeenschappen soms lijken op die van bijvoorbeeld criminele samenwerkingsverbanden en motorclubs waar ‘praten over de ander’ zeer zeker ook niet op prijs wordt gesteld en wordt bestraft. Wel is dan van belang of de (mede)verdachte zelf ook uit die hechte gemeenschap komt of niet. Een voorbeeld daarvan is zaak 1, waarin de belangrijkste verdachte van buiten de leefgemeenschap kwam. Personen uit de gemeenschap voelen dan minder schroom om te verklaren: het gaat immers om een buitenstaander. En bij deze zaak was dat iemand waar enkele personen van de hechte leefgemeenschap stevig onder gebukt gingen: een agressieve dealer die zijn mededealers (uit de gemeenschap) flink intimideerde. De mededealers zagen zich als slachtoffers en spraken zonder reserve over de agressieve buitenstaander.

Overigens valt in twee van de vijf gemeenschappen het aantal brandstichtingen op dat kennelijk volgens politiemensen en andere geïnterviewden een onderdeel is van het sanctioneringsrepertoire in hechte leefgemeenschappen. Het gaat daarbij niet zozeer om seriebrandstichting en psychopathologie, waarop veel literatuur lijkt gericht, maar vooral om brandstichting bij wijze van wraak en vergelding met achterlating van zo min mogelijk sporen. Dalhuizen en Koenraadt (2014, p. 41) noemen dat gemotiveerde brandstichting. Dat is brandstichting die een instrumenteel doel dient in plaats van, zoals veelal bij

seriebrandstichters, het zoeken van een ‘kick’ of brandstichting als uiting van onderliggende stoornissen of gedragsproblematiek (zie Schoenmakers, Van Wijk & Van Ham, 2012).

‘Iemands spullen kapotmaken is een bekende handelwijze, hoor. Dat gebeurt vaak. Soms is het volgens de lokale normen om iemand een lesje te leren. En als geweld tegen die persoon dan te ver voert, of je vreest voor je anonimiteit, dan is brandstichting een goede straf. Als je het goed doet, zijn de sporen zo uitgewist en jij blijft zelf buiten beeld. En maar wijzen naar elkaar dan, hè.’ (interview onderzoeker 003)

Het eigen ‘strafrecht’ binnen de vijf gemeenschappen raakt ook aan de soms geheel eigen opvattingen over goed en kwaad. Zoals aangegeven in het vorige hoofdstuk, worden bepaalde vormen van diefstal, geweld of bijvoorbeeld drugsgebruik in de hechte leefgemeenschappen vaak niet gezien als slecht en is dat door de jaren heen altijd zo geweest. Geweld of criminele activiteiten die geld opleveren worden in de directe omgeving van verdachten veelal door een brede groep mensen als functioneel beoordeeld. Er zijn, zo schatten de respondenten in, veel directe relaties, familie en vrienden in de directe nabijheid, die het geweld accepteren als het oude idee van oog om oog, tand om tand. En geld is geld.

Het komt zelfs voor dat grote criminelen een zeer actieve bankstatus kunnen opbouwen in een hechte leefgemeenschap, doordat zij altijd bereid zijn om geld te lenen aan mensen uit de eigen omgeving. Uiteraard zorgt dit voor afhankelijkheidsrelaties die uiteindelijk enkel en alleen in het voordeel zijn van de crimineel, maar tegelijkertijd staat het ook voor acceptatie van zijn criminele statuur en van crimineel verworven geld aan de kant van de ontvanger. In zeker twee van de vijf gemeenschappen is volgens de geïnterviewden meerdere malen geld geschonken ten behoeve van stichtingen en verenigingen waarvan het een publiek geheim was dat het zwart geld betrof. De schenker werd en wordt gezien als weldoener en voorbeeld. Want als je met illegale handel de kost bij elkaar kunt verdienen en de overheid op sluwe wijze om de tuin kunt leiden, roept dat in deze gemeenschappen eerder respect op dan afkeuring. Denk aan de oude hasjhandelaar die in een van de gemeenschappen wordt geschaard onder de notabelen van het dorp.

‘Er zijn opvallend veel oudjes in deze gemeenschap die nog altijd behoorlijk crimineel actief zijn. Dat komt enerzijds omdat ze niet beter

weten en anderzijds omdat ze daartoe worden aangemoedigd door de gemeenschap. Je bent echt het mannetje als je de politie om de tuin weet te leiden, dat levert smakelijke verhalen op voor later. Zo wordt gedacht.’ (interview rechercheur 001)

Geweld kan binnen het perspectief van deze gemeenschappen een noodzakelijk kwaad zijn om een ervaren onrechtvaardigheid recht te zetten. Bekend is het eengerelateerd geweld in allochtone omgevingen met een mediterrane herkomst (Janssen, 2010), maar ook in onze vijf gemeenschappen komt het voor – we gaven het al aan – dat geweld wordt gebruikt om de ongeschreven wetten en morele opvattingen op te leggen en te handhaven. En wat nu als een verdachte volgens de eigen morele opvattingen van de gemeenschap niets kwaads doet? In een van de gemeenschappen wordt drugsgebruik gezien als vermaak en ontspanning na het harde werken en de persoon die wat ‘lekkers’ meeneemt wordt niet gezien als dealer maar als iemand die aan zijn vrienden denkt.

“Ja,” zegt zo’n kerel dan. “Het was bedoeld voor mijn maten. Ik kwam van de bouw en reed langs de stad. Dan vraag je aan je vrienden of je nog wat voor ze moet meenemen. Dat is toch geen dealen?” Het wisselgeld houden ze dan wel zelf, hè, voor de moeite.’ (interview rechercheur 006)

Politiemensen hebben naar eigen zeggen geregeld te maken met verdachten die zichzelf allerminst als dader zien en waarbij ook de sociale omgeving meent dat ze (volgens de eigen morele normen van de gemeenschap) helemaal niet schuldig of verdacht zijn. Dat is volgens de politiemensen bij uitstek een reden waarom een verdachte soms helemaal niet wil verklaren of – dat kan ook nog – aangeeft best te willen verklaren omdat hij meent toch niets kwaads te hebben gedaan.

Een verdachte die niet verdacht is in de ogen van de gemeenschap, wordt meestal geholpen. Bijvoorbeeld met het bieden van een schuilplek of middelen om zich voor de politie uit de voeten te kunnen maken. Ook het wegmaken van mogelijk bewijsmateriaal om een verdachte te helpen is een kenmerk van hechte gemeenschappen. Dus de morele opvattingen kennen zowel sancties (‘het eigen wetboek van strafrecht’) als de ongeschreven plicht om personen bij te staan.

Er zijn ook situaties waarin de morele opvattingen van de leefgemeenschap en het officiële Wetboek van Strafrecht samenvallen. Denk daarbij in onze vijf gemeenschappen vooral aan zedenzaken wegens verkrachtingen of het lastig vallen van minderjarigen. Personen die zich vergrijpen aan kinderen worden

volgens de geïnterviewden resoluut buiten de gemeenschap geplaatst. Bij dit soort verdachten lijken de belangen van politie en gemeenschap parallel te lopen en is het eerder de kunst om met bijvoorbeeld de wijkagent ervoor te zorgen dat leden van de gemeenschap de verdachte niets aandoen. Eigenrichting ligt in de gemeenschappen – ook als de belangen van politie en gemeenschap parallel lopen – steeds op de loer. In een van de gemeenschappen werden incidenten met een man die op straat met zijn handen niet van jonge meiden af kon blijven als belangrijkste motivatie opgevoerd om een WhatsAppgroep te beginnen, samen met de wijkagent. Voor die tijd kwam deze wens van de wijkagent nauwelijks van de grond, omdat niemand in de gemeenschap als ‘verrader’ bekend wilde staan. Maar als de belangen samenvallen met de politie is de kans – bij de aanwezigheid van een vertrouwde wijkagent – een stuk groter.

4.3.2 Slachtoffers

De drempelvrees om je als slachtoffer bij de politie te melden is in eerste instantie bij alle leefgemeenschappen die we bekeken enorm. Sommige politiemensen proberen de drempel te verlagen door aan te geven dat er echt niet altijd aangifte hoeft te worden gedaan. Een van de politiemensen, rechercheur 014, noemt het voorbeeld van geweld in een gezin in een van onze vijf gemeenschappen: ‘Er is vaak heel veel gebeurd voordat de escalatie plaatsvindt.’ Daarom wil rechercheur 014 dat zijn werk zich voornamelijk richt op de voorkant van het probleem. ‘Zodat het uit het strafrecht weg kan blijven, de escalaties kunnen worden voorkomen, er geen aangiftes of escalaties of slachtoffers volgen, maar het onderling, samen met het netwerk geregeld kan worden.’ Vaak betekent dat: in gesprek gaan met de tegenpartij. ‘Mensen zijn vaak doodsbang dat er altijd maar een aangifte moet zijn als ze bij de politie met hun verhaal komen.’ De rechercheur geeft hun de mogelijkheid om later toch nog te beslissen om geen aangifte te doen.

De geldende norm is om zaken zelf op te lossen, zonder de politie die immers deel uitmaakt van de buitenwereld. Slachtoffers in hechte leefgemeenschappen zien het naar de politie gaan om te melden echt als een *last resort*, als zij de situatie zelf niet meer aankunnen, of als zij de aangifte nodig hebben voor een stap richting de verzekeraar.

‘We hebben een paar gevallen gehad van intimidatie en afpersing van leden binnen deze gemeenschap. Die mensen zijn dan twee keer slacht-

offer: van criminaliteit en van hun houding. Ze denken echt de politie niet nodig te hebben. Dat heeft te maken met trots, schaamte en ook de gevolgen van politiebemoeienis. Tenminste, die mensen zelf denken dat her er dan niet beter op wordt. In de zin dat ze dan worden bedreigd vanuit de gemeenschap, als de verdachte vanuit de gemeenschap komt. Maar ik heb ook mensen gesproken die gewoon hun rechten als slachtoffer niet kennen. Gewoon zielig eigenlijk.’ (interview rechercheur 015)

Maar er speelt op de achtergrond volgens de geïnterviewden – onder wie ook leden van de gemeenschap zelf – wat fundamentele. Een voornaam punt bij hechte leefgemeenschappen is dat slachtoffers net als verdachten door hun omgeving wel eens heel anders kunnen worden gezien. Uit de vorige paragraaf mag blijken dat een (jeugdig) slachtoffer van een zedendelict vaak op compassie kan rekenen van de gemeenschap. Ook in een zaak waarbij de verdachte van buiten de gemeenschap komt wordt een slachtoffer uit de eigen gemeenschap vaak gezien als onbetwist slachtoffer dat lijdt onder de ‘streken van geboefte uit de buitenwereld’. In een van de vijf gemeenschappen leidde dat zelfs tot nagenoeg volledig samenwerken met de politie om een drugsdealer ‘van buiten’ te kunnen aanpakken die zijn netwerkcontacten intimideerde met geweld en diefstal bij hen pleegde (zaak 1). Rond een soortgelijke drugsdealer uit het eigen dorp zouden slachtoffers volgens de politiemensen veel minder bereid zijn om met de politie op te trekken.

Dus ook hier geldt weer: in welke mate lopen de morele opvattingen van de gemeenschap parallel met het Wetboek van Strafrecht? Het slachtoffer van een geweldsdelict of een vernieling kan evengoed doelwit zijn geweest van een sanctie uit de eigen gemeenschap en door die gemeenschap vooral als dader worden gezien. Het is immers een schender van de lokaal geldende normen en opvattingen. Ook tekenden we in datzelfde kader voorbeelden op van zaken waarbij familie van – nota bene – het slachtoffer bewijsstukken wegmaakte om te voorkomen dat de dader in de problemen zou komen. Daarbij speelt zoals aangegeven een rol dat in onze gemeenschappen soms sprake is van nog ‘openstaande rekeningen’, waardoor het slachtoffer niet altijd als slachtoffer en de dader niet altijd als dader wordt gezien. Lastig zijn daarom de slepende familievetes.

Juist in hechte leefgemeenschappen waar men niet eenvoudig uit weg kan stappen, kunnen deze lang dooretteren. Het leidt tot af en toe oplopende spanningen, maar ook tot zeer moeilijk te doorgronden rollen van betrokkenen. Verdachten worden slachtoffers en andersom, verklaringen worden opgetekend en weer ingetrokken.

‘Er is een groot verschil tussen praten en verklaren, hè. Sommigen willen best met je praten, maar uit angst voor sancties komt er geen ondertekende verklaring. Voor ons als recherche is dat frustrerend omdat wij werken met feiten en omstandigheden en dus gewoon met bewijs. Bij dit soort gemeenschappen heb je vaak een verschil tussen weten en bewijzen. Vaak hebben we al lang een idee dat het in een bepaalde horecazaak niet goed zit of dat iemand tot zijn nek in de drugs zit, maar krijgen we er niet de vinger achter. En die hele gemeenschap heeft er dan kennelijk baat bij dat die situatie voor ons als politie zo ongrijpbaar blijft.’ (interview rechercheur 004)

Het liefst gaan personen die slachtoffer zijn daarna zo snel mogelijk weer zelf verder, zonder politiebemoeienis. De politie mag de brand blussen, mag een papertje meegeven voor het regelen van verzekeringswerk, maar meer contact wordt volgens respondenten al snel als lastig ervaren. Zeker met rechercheurs. Zo geeft een van de respondenten aan dat normale vragen aan een aangever of melder sneller dan normaal worden ervaren als beschuldigend: ‘Hoezo wilt u weten wat ik deed toen er bij ons werd ingebroken?’ Interessant is overigens dat in veiligheidsmonitoren vaak een positief beeld wordt geschetst van de situatie in dit soort gemeenschappen. Op misdaad en onveiligheidsgevoelens wordt vaak positief gescoord. Hier melding of aangifte van doen is impliciet immers vragen om aandacht van overheidszijde. Dat hoeft niet, tenzij er écht last van iets wordt ervaren, maar dat speelt veelal eerder op incidentniveau.

4.3.3 Getuigen

Buurtonderzoek is voor de politie een van de manieren om mogelijke getuigen te spreken en aan informatie te komen over een zaak (De Poot, Bokhorst, Van Koppen & Muller, 2004). Politie mensen bellen aan en stellen buurtbewoners gericht vragen. Daarnaast wordt ook wel het passantenonderzoek gebruikt, wat lijkt op een buurtonderzoek alleen is dat gericht op voorbijgangers. Ook worden er opsporingsberichten verspreid via media (‘Opsporing verzocht’ in de landelijke of regionale media) of er worden heel gericht getuigen gehoord. Getuigenonderzoek speelt in alle rechercheonderzoeken een prominente rol, zeker ook voor het verifiëren van verhalen. Getuigen bieden de mogelijkheid om ‘het hele verhaal’ te onderzoeken in plaats van kleine onderdelen ervan, zoals bij DNA-sporen en telefoongegevens. Punt is alleen

dat een buurtonderzoek in hechte leefgemeenschappen lang niet altijd zin heeft:

‘Ook buurtonderzoek levert niks op. Ze weten het wel, maar willen niks zeggen. Zelfs aangevers zijn vaak achterdochtig tegenover ons. Dan komen ze zelf aangeven dat ze het slachtoffer waren van een overval en bij elke vraag die wij stellen schieten ze in het defensief. “Hoezo moeten jullie dat weten?” Je moet vooral niet te dichtbij willen komen. Ze willen op geen enkele manier erop aangesproken kunnen worden dat ze samenwerken met de politie.’ (interview rechercheur 015)

In een van de vijf onderzochte hechte leefgemeenschappen wonen enkele zeer grote criminelen en hun families. Ze melden het meteen aan elkaar als de politie in de buurt is. Naar aanleiding van incidenten met jeugd op straat, vernielingen en bedreigingen, is er hier besloten dat onherkenbare dienstauto's altijd met twee man de wijk in moeten. Nooit alleen, is het beleid: ‘Het is eerder meerdere malen voorgekomen dat we bijvoorbeeld bij een buurtonderzoek daar kwamen en dat de banden van onze auto werden lek gestoken.’

‘Niemand wil daar praten met de politie. Niemand heeft daar ooit wat gezien,’ verzucht een politiemedewerker als we de naam noemen van een van de vijf hechte gemeenschappen in ons onderzoek. We gaven echter al aan dat in een hechte leefgemeenschap medewerking met de overheid (politie of gemeente) niet onvoorwaardelijk is uitgesloten. Een rechercheur vertelt ons: ‘Als je daar info wilt krijgen moet je eigenlijk op de koffie gaan zonder uniform. En ook werkt het beter als je zelf uit de wijk komt of er al langer werkt.’

De medewerking vanuit de gemeenschap is afhankelijk van de situatie en volgens politiemensen schuilt daar een zeker opportunisme achter bij de personen van een hechte leefgemeenschap:

‘Het is moeilijk om die mensen te bereiken, om iets gedaan te krijgen (“Bekennen word je ook nooit beter van, hè?”). Maar niet alleen bij verdachten, ook bij getuigen; ze willen elkaar niet verlinken, behalve als ze er zelf beter van worden. Vroeger waren er nog wel een aantal tipgevers die dingen vertelden en die kregen dan tien procent van zo’n deal. Maar het merendeel van de bewoners wil elkaar niet verraden, want dan word je uitgekotst. En toch: als je het een beetje slim aanpakte dan kon het wel.’ (interview rechercheur 017)

Indien de belangen op een bepaald moment – tijdelijk – samenvallen met die van de overheid, komt samenwerking soms wél in beeld. Een voorbeeld is de inwoner die nog een appeltje te schillen heeft met een buurman of familielid dat hem ooit eens heeft benadeeld. Het kan dan zaak zijn om als politie iemand te bevragen als hij boos is op de ander, niet als de boosheid weer over is. Dan is de kans groot dat er (weer) minder behoefte is om met de politie te praten. Zoals reeds aangegeven bij het omgaan met verdachten en slachtoffers helpt het ook bij getuigen als de wijze van benadering niet al te formeel is:

‘Als ik hier ergens binnenkom en ik groet een vrouw met “dag mevrouw”, dan denken ze echt dat ik niet goed snik ben geworden. Hier noem je de mensen bij de voornaam, of je noemt ze “moeders”. Het zit hem in kleine dingen soms, maar anders krijg je echt geen contact. Nemen ze je niet serieus.’ (interview wijkagent 001)

Volgens de mores van onze hechte leefgemeenschappen hebben daders en slachtoffers nog wel een duidelijke rol in een strafzaak, maar moeten anderen zich er eigenlijk niet mee bemoeien. Een strafzaak gaat over een probleem van een slachtoffer met de dader. Getuigen worden veelal gezien als bemoeial of zelfs als te sanctioneren verraders:

‘Mij vertellen ze alleen de zaken waarvan ze denken dat ik hen kan helpen. Dat zijn alleen dingen uit eigenbelang, nooit “uit het oogpunt van de wet”. Dat zit vooral op het vlak van meldingen over mensen die ze niet mogen en willen raken. Als ze last hebben van de burens die ze niet kennen, een pand verwaarloosd raakt (want dat kan echt niet, mensen zijn er erg proper), of wanneer ze bang zijn voor de eigen veiligheid of als de anderen op een bepaalde manier criminele concurrenten zijn van familieleden. Dan zeg ik duidelijk dat ik er iets mee moet, maar krijg ik tegelijkertijd het verzoek: “Hou mij erbuiten.” Dat is lastig.’ (interview wijkagent 004)

Ook nu maakt het weer uit of een getuige onderdeel is van de eigen gemeenschap of niet. Een buitenstaander die als getuige met de politie spreekt kan zowel de woede van (de omgeving van) de dader als (de omgeving van) het slachtoffer over zich afroepen. Die zou zich eigenlijk nergens mee moeten bemoeien. Bij een insider maakt het volgens geïnterviewden nog uit welke positie deze inneemt in de gemeenschap, bijvoorbeeld of het een persoon

betreft met zelf een twijfelachtige reputatie ('die junk kun je niet vertrouwen') of iemand waarvoor de gemeenschap veel respect heeft.

Voor politiemensen is het daarom heel moeilijk om een verklaring van een getuige die lid is van de gemeenschap op papier te krijgen en dan ook te voorkomen dat die verklaring later weer wordt ingetrokken. Zoals aangegeven in het vorige hoofdstuk hebben de leefgemeenschappen een zeer sterk roddelcircuit, wat ook goed beschreven wordt in de sociologie over gesloten en hechte gemeenschappen (hoofdstuk 2). Dit roddelcircuit verschilt van andere situaties waarbij getuigen worden bedreigd en gesanctioneerd. In sommige stadswijken met juist een sterke sociale desorganisatie, lage cohesie en grote (etnische) heterogeniteit wordt 'snitchen' ook bestraft. De buurman verraden omdat die een paar wietplanten in een schuurtje heeft staan wordt in sommige veel minder hechte buurten ook als te bestraffen verraad gezien (Bervoets, 2016). Ook een buur die steeds de politie op een overlastgevende jeugdgroep afstuurt kan soms rekenen op wraakacties. Die acties komen dan niet zozeer voort uit de hechtheid van de buurt, waarbij een insider de verrader is, maar eerder uit het 'botsen met de buurt', waarbij de verrader, bijvoorbeeld in de ogen van een jeugdgroep, een buitenstaander is die op wraak kan rekenen (Van Gemert, 2002).

Het punt in hechte leefgemeenschappen is overigens niet altijd het grote zwijgen van de bewoners. Politiemensen geven aan dat mensen vaak heel veel praten, maar uiteindelijk niks zeggen. Zij bedoelen daarmee dat roddels en verhalen in de gemeenschap vaak ook wel met (gekende) politiemensen worden gedeeld, maar dat die daar strafvorderlijk veelal weinig aan hebben. Politiemensen zijn op zoek naar 'feiten en omstandigheden'. Roddels maken dat feiten heel lastig zijn te achterhalen en vaak willen mensen wel vertellen dat ze een bepaald verhaal hebben gehoord, maar is de weerstand heel groot om te vertellen van wie ze dat verhaal hebben:

'Wij moeten vaak vertrekken vanuit een verhaal waarin roddel en waarheid door elkaar lopen. Rechercheurs hebben het gevoel dat ze geruchten onderzoeken en vaak zonder resultaat. Denk bijvoorbeeld aan iemand van wie je echt overtuigd bent dat het een getuige is. Dan kom je erachter dat het geen getuige is maar dat hij het ergens heeft gehoord. Hij wil dan niet aangeven waar hij het heeft gehoord of van wie. "Ja, je praat nu toch met mij?" wordt er dan gezegd. De mensen zelf melden hier niets. Je krijgt zelden iets bevestigd.' (interview rechercheur 002)

‘Het verhaal is dat, zelfs na honderd getuigenverklaringen, even gechargeerd, gewoon nog steeds niet duidelijk [is] hoe dingen precies gegaan zijn.’ (interview rechercheur 014)

Al de verhalen ‘van horen zeggen’ zijn een grote frustratie voor rechercheurs. Personen uit een hechte leefgemeenschap zullen maar zelden aangeven dat ze iets zelf hebben meegemaakt of gezien. Of, zoals we al aangaven, de belangen van de gemeenschap moeten parallel lopen aan die van de politie of iemand probeert als getuige iemand anders een hak te zetten. Ook helpt het volgens de rechercheurs niet dat ze tegenwoordig een persoon direct moeten mededelen dat ze deze als getuige zien:

‘Tot ongeveer vijf jaar geleden was het een groot voordeel om daar in HL een bijna informeel gesprek te hebben. “Joh, hoe zit dat nou?” En dan hoorde je eerst het verhaal aan en dan wilden ze er vervolgens hun naam niet op hebben, maar ze hadden al wel gepraat. Nu is dat anders: je moet vooraf aangeven dat ze getuigen zijn en dat die getuigenverklaring gebruikt wordt enzovoort.’ (interview rechercheur 007)

Een ander punt waar rechercheurs vaak tegen aanlopen met getuigen uit hechte leefgemeenschappen, is dat zij (overigens net als de verdachte en slachtoffers) soms opvallend vaak aan ‘geheugenverlies’ lijden tijdens het verhoor:

‘Hoe vaak komt het niet voor dat ze zich bijna letterlijk een bepaalde situatie weten te herinneren? Hebben ze een fotografisch geheugen. Alles kunnen ze goed omschrijven, alles klopt ook als we het natrekken, maar een signalement van de dader geven kunnen ze ineens weer niet. Ook namen zijn ze ineens niet meer zo sterk in.’ (interview rechercheur 006)

‘Mensen verklaren stukken niet of weten deze dingen niet meer of verklaren heel tegengesteld en als je ze daarmee confronteert dan is het: “Ik weet het zelf ook allemaal even niet meer.”’ (interview rechercheur 014)

Het lijkt ons met name indicatief voor hoe personen zich gemangeld voelen tussen diverse belangen, tussen het belang van bescherming van de gemeenschap en de eigen positie erin en het belang om de politie niet tegen zich in het harnas te jagen.

4.4 Recherchewerk

In deze paragraaf bekijken we welke werkwijzen politiemensen bij hechte leefgemeenschappen gebruiken bij specifieke componenten van de opsporing.

4.4.1 Aanhouden

Aanhouden kan zowel hoogprofiel als laagprofiel en alles ertussenin. Een vuurwapengevaarlijke verdachte wordt bijvoorbeeld aangehouden met een arrestatieteam en bij anderen komt de politie zichtbaar in de straat om iemand al dan niet op heterdaad aan te houden. Volgens de geïnterviewden werkt het in de hechte gemeenschappen vaak beter om te bekijken of niet al te gevaarlijke verdachten laagprofiel kunnen worden aangehouden: bijvoorbeeld door het verzoek zich te melden op het politiebureau. Verder worden hoogprofielaanhoudingen bij voorkeur buiten de vele ogen van de gemeenschap gedaan, zo wordt aangegeven. Soms lijkt daarin niet zo veel te kiezen, omdat het gaat om een heterdaadaanhouding op het woonadres van de verdachte of om een grootschalige actie met behulp van een arrestatieteam op instigatie van de officier van justitie. In alle andere gevallen kan er volgens respondenten redelijk vaak zonder al te veel tamtam aan verdachten gevraagd worden om zich te komen melden. Dat zorgt ook voor het uitblijven van tamtam aan de andere zijde, zo geven verschillende respondenten aan: veel reuring in de straat trekt omwonenden en kan in een hechte leefgemeenschap al snel leiden tot protest tegen de politie of tot ruzies op straat:

‘Zou ik iemand overvallen met een huiszoeking of wat dan ook, dan is het klaar met mij in die wijk. Zelfs bij de grootste criminelen kun je het het beste gewoon aan de deur gaan aankondigen: “Jongen: ik moet je gaan aanhouden, dat is mijn opdracht. Ik heb nu geen hulp bij me en jij mag kiezen of je zelf meekomt of dat we je lastig moeten gaan vallen. Haal de kleine maar op, regel maar even waar hij terecht kan, maar binnen een half uur ga je met me mee.” Dat is de toon. Ik geef ze de keuze. Wij winnen toch, zeg ik dan eigenlijk. En ze weten dat ook: als ze niet meegaan of voor heibel zorgen dan komen er daarna heel veel man daarheen. Ik heb maar een paar keer gemerkt dat het zo niet werkte. Die gasten zaten onder de drank of drugs. Die hebben gewoon de schijt aan alles. Dat soort types geef ik de volgende keer dan gewoon geen ruimte meer en dat zeg ik ze ook.’ (interview wijkagent 004)

In een van de gemeenschappen wordt een ander probleem op de voorgrond geplaatst. Hier bestaat niet zozeer het gevaar dat personen zich met een aanhouding gaan bemoeien, maar bestaat de kans dat de arrestant in deze autochtone gesloten gemeenschap zijn gezicht verliest en zo veel schaamte voelt dat hij verder geen behoefte voelt om mee te werken aan een verhoor of de verdere procesgang. In een van de andere gemeenschappen is hoogprofiel aanhouden een lokaal vermaak dat ertoe leidt dat mensen opzettelijk langswandelen, langsrijden of langdurig blijven staan kijken en zich er dan soms ook mee gaan bemoeien. Ze zijn gewoon nieuwsgierig en op zoek naar een verhaal voor in het buurthuis, voor bij de kapper of in het café. In de andere gemeenschappen echter bestaat volgens de geïnterviewden een grote kans dat de arrestatie leidt tot openlijke bemoeienis en afkeuring van de gemeenschap en dat er wordt geprobeerd de zaak te frustreren. Het volgende voorbeeld (zaak 4) geeft aan hoe de gemeenschap zich bemoeit met aanhoudingen en hoe een rechercheur probeert escalatie te voorkomen.

In een school werd een groot aantal computers gestolen. Na de aanhouding van een van de verdachten belde de geïnterviewde rechercheur de vader van die jongen op om aan te geven dat hij de vader persoonlijk wil vertellen wat de reden is dat zijn zoon aangehouden is en wat handig is om te doen. Doel ervan was om gedoe in het dorp te voorkomen. Heel opvallend was dat de vader al wist via de burens dat zijn zoon aangehouden was. Toen de rechercheur naar het huis van de vader ging trof hij daar een kamer vol burens, die uit medeleven en volgens de rechercheur zeker ook uit nieuwsgierigheid waren komen aankloppen. Hij gaf aan dat hij de ouders onder vier ogen wilde spreken. Toen de burens op wilden staan, zeiden de ouders dat de burens mochten blijven.

De kans dat het uit de hand loopt – en zelfs op een ME-optreden uitdraait – is soms groot. Wat werkt om escalatie te voorkomen is het vooraf aankondigen van een geplande aanhouding, zo zeggen de wijkagenten. Een belletje met de wijkagent kan veel input geven voor de juiste werkwijze. Zij kunnen veel duidelijk maken over sociale verbanden en de relaties van verdachten met mensen in de omliggende straten. Zelfs de grootste criminelen kunnen volgens de wijkagenten het best op die manier worden aangehouden. Ook die proberen immers schaamtevolle situaties zo veel mogelijk te vermijden. De wijkagenten spelen dan wel een spel: een verdachte die niet meewerkt wordt de volgende keer gewoon hoogprofiel aangehouden, die krijgt geen keuze meer om zichzelf te komen melden.

Ook gebeurt het volgens de politiemensen wel dat verdachten op een andere manier worden geholpen door de gemeenschap: bekend is dat bij een aan-

houding in de woning vaak ook een huiszoeking plaatsheeft. Volgens de politiemensen komt het in de hechte gemeenschappen vaak voor dat eventuele goederen, drugs of wapens bij binnentreden allang verdwenen zijn en elders zijn ondergebracht:

‘We hadden de boel afgezet en er was veel volk op afgekomen. Een man of dertig. Omstanders waren argwanend. Drie keer moesten we tijdens deze PD het werk onderbreken voor een vechtpartij. Op een gegeven moment vroeg de buurvrouw of ze even bij haar huis naar binnen mocht om wat spullen te pakken. Eerst dacht ik: wat vervelend voor die buurvrouw. Ze kwam kwetsbaar over, maar toen ik later haar profiel zag wist ik ook wel dat zij van alles af wist. Bij die buurvrouw in huis stond het vol met de productiespullen. Allemaal lekkende amfetamineketels die snel daar geplaatst waren door de burens. Ze bleken elkaars sleutels te hebben. Zij is de ex van iemand die eerder is geliquideerd. Ook werden er in haar huis vuurwapens gevonden. Die waren volgens haar zeggen niet van haar, maar had ze in bewaring. Ze wist donders goed wat er aan de gang was.’ (interview onderzoeker 010)

Omdat de kans bestaat dat de zaak ‘stukgaat’, zijn rechercheurs er in tegenstelling tot wijkagenten geregeld niet happig op dat wijkagenten vooraf een aanhouding aankondigen in de gemeenschap. Zij vrezen dan dat eventueel bewijsmateriaal wordt weggemaakt en mensen verklaringen op elkaar gaan afstemmen. Zij voelen er meer voor om een verdachte in fysiek opzicht buiten de gemeenschap (de wijk of het dorp) aan te houden en dan op hetzelfde moment de woning van de verdachte binnen te gaan, wat onder andere gebeurde in zaak 5 met de vermeende zedendelicten. Voordeel is dan ook dat politiemensen de verdachte kunnen benaderen zonder dat er kans is dat ze gezien worden door alerte buurtbewoners.

Als er dan toch op heterdaad wordt aangehouden is het volgens enkele politiemensen van belang om uit te gaan van bemoeienis van de directe omgeving en daar met inzet, handelingen en communicatie op te anticiperen. Dit kan bijvoorbeeld door bij een aanhouding toch de wijkagent erbij te betrekken voor het contact met het gezin of de omgeving. Ook de sociale vaardigheden van de betrokken onderzoeker zijn in de ogen van geïnterviewden van groot belang. Met een juiste bejegening kan veel onrust in de kiem gesmoord worden. Maar ‘koppen tellen’ blijft verstandig:

‘Ik heb hier echt gehad dat ze zich er stevig tegenaan gaan bemoeien. Niet dat ze naar binnen gaan lopen of zo, maar dat ze gaan roepen van “doe nou eens normaal” en “laat die vent met rust”, “er is toch niks aan de hand” en “moet dat allemaal zo groot, hè, kan dat niet gewoon met een paar man”. De parallel met een woonwagenkamp is echt heel erg sterk te trekken. Het is wel een beetje koppen tellen voor mijn gevoel, altijd, en zij voelen wel aan: we zijn met genoeg, als we hier fysiek gaan, dan gaan we sowieso niet winnen. Op het kamp ook: ik kom maar met genoeg, dan blijft het ook rustig.’ (interview onderzoeker 011)

4.4.2 Verhoor

Eerder in dit hoofdstuk is al veel gezegd over het verhoor en pogingen om verdachten, slachtoffers en getuigen aan het spreken te krijgen. Het verhoor is problematisch, vanwege de moeilijkheid om verklaringen te bemachtigen van personen die horen bij een hechte leefgemeenschap en onder Salduz is dat er zoals aangegeven niet gemakkelijker op geworden. Wat verder niet helpt is dat veel politiemensen er naar eigen zeggen een broertje dood aan hebben om een gedegen verhoorplan te maken: een vooraf afgestemde strategie om een verhoor aan te pakken. Hoewel verhoorplannen vrijwel alleen bij ernstige zaken worden gebruikt, kan het volgens respondenten toch helpen om op die manier doelbewust door het pantser van het ‘zwijgen en om de tuin leiden’ te geraken.

Volgens de wijkagenten is lokale kennis echter nog veel belangrijker dan een systematische aanpak van het verhoor. Zij vinden het onzin dat onderzoekers zeggen tegenwoordig zaken makkelijk rond te krijgen met zogeheten technisch bewijs en dat het verhoor aan waarde heeft ingeboet (zie ook Vanderhallen, De Jong, Nelen & Spronken, 2014). Verklaringen blijven essentieel in de bewijsvoering, zeker bij de minder zware zaken waarbij geen bijzondere opsporingsmiddelen worden ingezet. Dan is het volgens hen cruciaal om over lokale kennis te beschikken en van daaruit relevante vragen te kunnen stellen in het verhoor en gedragingen van betrokkenen te snappen. Ook eerlijk spel is belangrijk stelt een van de onderzoekers:

‘Bij verhoor is fair play van belang. Juist in dit soort gesloten gemeenschappen is het van belang daarop credits te verdienen. Iedereen zal het aan elkaar doorvertellen en daar heb je later profijt van. Je moet er geen dubbele agenda op na houden of dingen proberen te ontfutselen, maar

als mens dichtbij zijn. “Ik zie dat het moeilijk is, zullen we even stoppen?” Dat soort dingen. Bij selectie letten we niet op deze basisvaardigheden, je ontdekt je weg via werkervaring.’ (interview rechercheur 009)

Rechercheurs geven aan tegenwoordig met de nieuwe politieorganisatie geen of maar heel weinig tijd te hebben om zich te kunnen verdiepen in de actualiteit van een specifieke hechte gemeenschap in hun werkgebied. Dat zou vooral de taak zijn van de wijkagenten, terwijl weer andere rechercheurs wel degelijk vinden dat het te allen tijde van belang is om bepaalde eigenaardigheden van een gemeenschap te kennen en te weten wat er op een bepaald moment speelt. Met het doel daar in het verhoor op terug te kunnen grijpen. Dat gebeurde heel nadrukkelijk in zaak 11 met de criminele jeugdgroep:

‘Wij hadden enkele jaren terug een projectmatige aanpak, waarin we een criminele jeugdgroep wilden aanpakken. We kregen veel steun van zowel de burgemeester als de officier van justitie. De maatschappelijke druk was groot. Er werd toen heel bewust voor gekozen om ons als wijkagenten daar ook bij te betrekken. Zeker toen sloegen wij aan op alle namen en we kenden ook veel jongeren echt goed. Daar konden we tijdens het verhoor soms weer gebruik van maken. Dan kwam er ook echt wel een verklaring, omdat ze zich schaamden voor ons en wij hen ook goed kenden. Maar dat moet je als politie ook echt organiseren, het gaat niet vanzelf. Maar als er grote druk is vanuit het bevoegd gezag dan kan er veel.’ (interview rechercheur 014)

Punt is dus dat de informatiepositie over dit soort gemeenschappen vaak gering is. Er zijn veel wisselingen van wijkagenten, omdat het werk in hechte leefgemeenschappen veeleisend is, waarover meer in het volgende hoofdstuk. En de enkeling die er lang aan het werk is heeft volgens de recherche vaak te weinig afstand en is vaak vergroeid met de gemeenschap en daardoor onbruikbaar. Dat uit zich volgens rechercheurs ook in problemen met verhoren door wijkagenten. Om te voorkomen dat personen ‘dichtslaan’ proberen die vaak om het verhoor in een min of meer informele setting te laten plaatsvinden. Of ze komen aan het verhoren niet eens toe, maar leunen met hun bijdrage aan een zaak op voornamelijk informele gesprekken (zonder ondertekende verklaringen van betrokkenen). Rechercheurs klagen dat wijkagenten mensen wel aan het praten krijgen maar dat de informatie vaak niet bruikbaar is omdat die niet voldoet aan strafvorderlijke vormvereisten. Bijvoorbeeld omdat niet duidelijk wordt wie er daadwerkelijk bij een strafbaar feit waren of de informatie slechts hebben ‘van horen zeggen’.

4.4.3 Tappen

Een enkeling geeft aan dat er nauwelijks wordt getapt,⁵⁸ omdat dit toch vooral gebeurt in de grotere (landelijke) strafzaken.

‘Heb je een moord of een doodslag, dan wordt ook van het OM vaak al gezegd: “Gooi die taps er maar op, ga dit maar doen, ook met opnemen van vertrouwelijke informatie, ga het allemaal maar doen.” Bij een lichtere zaak, een overval of zo, daar mag je ook wel wat dingen inzetten, maar daar zijn ze al eerder van: “We hebben nog tien anderen.” Capaciteit is dus een probleem en het OM is ook wat terughoudender met het inzetten van bepaalde middelen. Dan ben je toch iets meer afhankelijk van de medewerking.’ (interview rechercheur 002)

Volgens andere politiemensen wordt er toch nog vaak in onderzoeken gebruikgemaakt van tappen van telefoongesprekken. Dat gebeurt zowel live (*real time*) als via opname, waarna de opnames van de telefoongesprekken achteraf worden ‘uitgeluisterd’. Dat uitluisteren is volgens respondenten intensief en veelal ook oersaai werk. Een aantal aspecten valt op in de gesprekken met de politiemensen.

Allereerst komt ook bij dit onderdeel weer nadrukkelijk de roddelcultuur naar voren in de hechte leefgemeenschappen. Dat levert twee problemen op: ten eerste kan het roddelcircuit leiden tot nieuwe informatie en nieuwe lijnen in een rechercheonderzoek die hoe dan ook moeten worden ‘uitgelopen’. Voor hun gevoel zijn politiemensen in hechte gemeenschappen vaak roddels aan het najagen en is het heel lastig om aan objectief vast te stellen feiten te komen. Het tweede probleem is dat de uitluisteraars vaak voor hun gevoel door een hoop ‘ruis en flauwekulgesprekken’ heen moeten luisteren. Deze zogeheten ballastgesprekken moeten worden beluisterd, dat kost tijd, maar ze leveren vaak niets op. Denk aan de moeder die belt met haar (verdachte) zoon en langdurig de laatste dorpsnieuwttjes uit de doeken doet.

Op de tweede plaats hebben de politiemensen zonder kennis van de specifieke hechte leefgemeenschap vaak serieuze problemen met het sowieso al kunnen snappen van wat personen (‘subjecten’) elkaar tijdens de tapgesprekken vertellen. Denk in eerste instantie aan het vaak moeilijk verstaanbare lokale dialect in twee van de gemeenschappen. In een van de gemeenschappen wordt zelfs een heel specifieke taal gesproken uit het Midden-Oosten, met allerlei dia-

58 In dit onderzoek hebben we ons beperkt tot het verschijnsel van de telefoontaps.

lecten, waarvoor tolken niet ruim beschikbaar zijn. Het onvoldoende beheersen van het dialect of de gesproken taal levert op dat politiemensen niet begrijpen wat er wordt gezegd of vaak zelfs op een verkeerd spoor worden gezet. Denk aan rechercheurs die menen dat een Chinees met de naam Tjong wel erg vaak in de gesprekken over cocaïnehandel wordt genoemd, terwijl daarmee in het plaatselijk dialect op een kind ('het jong') werd gewezen.

In twee van de vijf onderzochte gemeenschappen waren rechercheurs erg blij met collega's die het lokale dialect goed beheersten en daardoor onofficieel als tolk konden optreden. Politiemensen geven aan dat het niet vanzelfsprekend is dat er buiten de wijkagenten collega's zijn bij de recherche met lokale gebiedskennis en het vaak puur geluk is dat iemand het dialect en de plaatselijke zeden kent. Die – meestal oudere – collega's waren vaak ook heel goed op de hoogte van de bijnamen die heel vaak in hechte leefgemeenschappen worden gebruikt. In deze leefgemeenschappen is immers frequent aan de orde dat er slechts een aantal stamfamilies deel van uitmaakt, waardoor mensen vaak bijnamen gebruiken waaronder personen beslist niet bij de gemeentelijke administratie staan ingeschreven. Ook dat kan bij onvoldoende kennis een hoop verwarring en misverstanden oproepen. Al helemaal, omdat ook de personen binnen de gemeenschappen heel vaak de echte naam van iemand niet kennen. Het is zonder die kennis dan wel heel lastig om de identiteit van een bepaalde betrokkene vast te stellen. In een van de vijf gemeenschappen werden er tot voor kort lijsten bijgehouden met bijnamen die rechercheurs konden gebruiken bij het tappen. Dat initiatief bleek echter erg persoonsafhankelijk. Toen de persoon die de lijsten bijhield naar een ander bureau vertrok, ging deze lokale kennis verloren.

In een van de vijf gemeenschappen werd ten slotte ook expliciet aangegeven dat men liever geen gebruik maakt van politiemensen die hun roots binnen de hechte leefgemeenschap hebben. Politiemensen vreesden dat deze collega's het dan al snel zouden opnemen voor verdachten uit deze gemeenschap of dat er in elk geval de kans zou bestaan dat zij bedoeld of onbedoeld informatie zouden lekken naar leden van deze hechte leefgemeenschap. Voor de politie in deze gemeente was het soms handiger om juist geen leden van deze specifieke gemeenschap in het rechte team te hebben, als de verdachte uit die omgeving afkomstig was.

4.4.4 Observatie en andere bijzondere opsporingsmethoden

Een van de meest ingewikkelde onderdelen van het opsporingsproces in hechte gemeenschappen is observatie, bijvoorbeeld met een observatieteam (OT). Dat kan volgens politiemensen ook niet anders: het zijn gemeenschappen waar mensen elkaar door en door kennen waardoor een buitenstaander direct opvalt. Niemand is er lang anoniem, want anoniem is ‘verdacht’. Het valt de politiemensen op dat de deuren van huizen vaak al opengaan nog voordat er is aangebeld: bewoners hadden de politie al lang zien aankomen of werden soms zelfs al gewaarschuwd door anderen:

‘Ze bellen elkaar even, sturen elkaar even een appje of wat dacht je van spelende kinderen? Die rennen even snel naar huis om te zeggen dat de politie er is.’ (interview rechercheur 006)

‘In HL heb ik wel eens gehad dat ik, toen ik een tweede keer een rondje door een paar straten reed, een scooter achter me aan kreeg. Ik reed in een onopvallende auto, maar je hebt daar echt van die jongens die staan te posten. Ik ben een beetje met hem gaan dollen toen. Extra rondje rotonde, beetje remmen, maar hij bleef me maar volgen. Verder toen niets mee gedaan, maar ik lette er daar wel altijd op dat niemand me naar huis volgde. En nooit politieauto’s onbeheerd buiten laten staan als je ergens huiszoeking hebt. Dat hebben we ook geleerd. Dan weet je zeker dat al je banden daarna plat staan. We hebben dat een keer gehad bij drie wagens tegelijk.’ (interview rechercheur 017)

In een van de gemeenschappen vloog eens (opzettelijk) een politiehelikopter boven de bebouwing. Later die dag werden er spullen in de omgeving aangetroffen die afkomstig waren van hennepplantages. Mensen hadden elkaar getipt over de helikopter. Desgevraagd wist echter niemand waar de spullen vandaan kwamen. De politie had daarmee overigens wel een bevestiging van het vermoeden dat er hennepplantages waren in het gebied. Daarmee was het doel voor dat moment even bereikt.

Er wordt vooral gelet op het afwijkende gedrag van een buitenstaander of andere afwijkende patronen in de normale gang van zaken in de gemeenschap. Een vreemdeling die voor de derde keer met een hond langs komt wandelen, loopt in de gaten, een auto die meerdere malen langs komt rijden is ook al snel verdacht en helemaal als er langdurig personen in blijven zitten, wat bij posten-

de politiemensen nu eenmaal geregeld het geval is. In een van de gemeenschappen was de verstandhouding tussen gemeente, politie en enkelingen binnen de gemeenschap echter zo goed dat politiemensen de sleutel van een pand ontvingen, omdat van daaruit het best ongestoord een verdacht pand kon worden geobserveerd. Daarbij viel wel op dat de beheerders van dat pand op dat moment ook vonden dat ze met de politie moesten meewerken: de te observeren personen waren ook in hun ogen verkeerd bezig en verdienden daarom de stiekeme aandacht van de recherche, vonden zij.

In het bijzonder politiemensen van buiten zijn volgens de lokale politie zo ‘stuk’. Binnen de kortste keren klopt een bewoner dan bijvoorbeeld op het raam van het onopvallende politievoertuig om te vragen wat de inzittenden ‘er te zoeken hebben’. In een van de gemeenschappen had een bekende crimineel zelfs een speciaal apparaatje waarmee hij het verkeer in de straat in de gaten kon houden. En ook toen wij als onderzoekers ons veldwerk deden werd het nieuws van onze aanwezigheid breed verspreid, zo zagen wij: via WhatsApp, telefoongesprekjes of door naar elkaar gebaren (vaak ook met kinderen of gepensioneerden als eerste waarnemers). Hoe het ook zij, in tegenstelling tot probleembuurten waar niemand elkaar echt goed kent wegens een ontbrekende sociale cohesie, is de politie in de hechte leefgemeenschappen zo ‘stuk’.

Politiemensen die bekend zijn in de gemeenschap vallen veel minder op. Dit kan een heel bijzondere functie hebben. Als de wijkagent door de straat rijdt, past hij volgens respondenten in het voor de bevolking normale patroon en kan hij zelfs ongemerkt inlichtingen verzamelen als dat nodig is. De wijkagent hoort bij de ‘normale’ gang van zaken, een onopvallend voertuig van de politie (of onbekende politiemensen) niet en vallen daardoor juist snel op. Maar ook de inzet van de wijkagent om een zaak rond te krijgen is bepaald niet zonder risico’s.

Omdat het onmogelijk is om in HL te observeren, hebben de onderzoekers wijkagenten ingezet. Deze wijkagent ging met de vrienden van een verdachte een ‘vertrouwelijk’ gesprek voeren om inlichtingen los te krijgen. Toen de politie uiteindelijk de verdachte wilde aanhouden zei deze: ‘Ik wist allang dat jullie achter mij aan zaten, ik hoor van iedereen dat jullie naar mij vragen en dingen willen weten.’ Rechercheur 003 geeft aan dat de recherche daar achteraf gezien last van had, omdat de verdachte al die tijd op de hoogte was. Illustratief aan dit voorbeeld is ook dat de leden van de gemeenschap best wilden praten met de wijkagent maar zich ook geroepen voelden om de verdachte op de hoogte te brengen van de gesprekken.

Ook de inlichtingenpositie is wegens de eerder genoemde problemen heel gering. Er is vaak een gebrek aan informanten en werken onder dekmantel heeft net als andere bijzondere opsporingsmethoden een groot afbreukrisico in gemeenschappen waar iedereen elkaar kent en buitenstaanders snel door de mand vallen. Het Team Criminele Inlichtingen (TCI de oude CIE/CID) beschikt hierdoor vaak niet over een stevige basis in hechte leefgemeenschappen. Een enkele geïnterviewde geeft zelfs onomwonden aan dat werken onder dekmantel in hechte gemeenschappen 'gewoon kansloos' is. Een ander geeft aan dat er in de avond en 's nachts nog wel een grotere kans is dat waarnemingen kunnen worden gedaan.

In een van de gemeenschappen werd uit pure nood een van de wijkagenten vaak ingezet om inlichtingen over de hechte leefgemeenschap te vergaren, bij gebrek aan informanten en kennis bij de recherche over die gemeenschap. Die wijkagent voelde zich heel ongemakkelijk met deze situatie en is na enkele jaren gestopt met deze activiteiten. Hij wilde graag zijn collega's van de recherche en de inlichtingenmensen helpen, maar deed voor zijn gevoel geen 'normaal' wijkagentenwerk meer. We zullen in het volgende hoofdstuk zien dat dit slechts een van de aspecten is waardoor wijkagenten in de hechte gemeenschappen zeer geregeld 'afbranden' en soms zelfs een burn-out kunnen krijgen.

4.5 Tot besluit

In dit hoofdstuk valt op dat het bij opsporing in hechte leefgemeenschappen aankomt op houding, kennis en timing. Het lijkt vooral om kennis te gaan, maar zonder timing en houding lukt het niet en bestaat een afbreukrisico. Het is niet voor niets dat politiemensen aangeven dat bij het opsporen in een hechte gemeenschap naast 'harde' kennis ook intuïtie belangrijk is, de situatie kunnen aanvoelen. En dat politiemensen soms te snel willen of juist op andere momenten te langzaam opereren in dit soort gemeenschappen. Timing komt van pas in dit soort omgevingen: openingen en kansen zijn vaak maar tijdelijk en afhankelijk van de actuele omstandigheden. Punt is ook dat de informatiepositie in onze hechte gemeenschappen veelal beperkt is: onbekend maakt stuk. Het is kortom erg ingewikkeld om in een omgeving waar iedereen elkaar kent, verraad wordt bestraft en buitenstaanders direct opvallen een netwerk van informanten op te bouwen. Dat leidt er mede toe dat in de gemeenschappen stevig wordt geleund op de voor de gemeenschap bekende gezichten: de wijkagenten.

Ook voor de gebiedskennis en soms tegen wil en dank. Precies daarom zullen we in het volgende hoofdstuk nader ingaan op de rol van de wijkagent in relatie tot de gemeenschap en de opsporing (recherche).

Wijkagenten, opsporing en de hechte gemeenschappen

5.1 Inleiding: een krachtenspel

In het vorige hoofdstuk werd duidelijk dat rechercheurs bij hechte leefgemeenschappen in specifieke situaties leunen op de wijkagent. Zij zijn afhankelijk van deze functionaris als het gaat om de kennis- en informatiepositie van de politie in hechte leefgemeenschappen en de contacten tussen politie en (leden van) de gemeenschap. De wijkagent is dan vaak het gezicht en de woordvoerder. De kennis over de hechte gemeenschappen is immers niet algemeen bekend en verspreid binnen de politie, zo bleek al uit het vorige hoofdstuk. Vaak beperken de meer duurzame contacten zich tot de wijkagenten. Aan de andere kant – zo geven wijkagenten zelf aan – wordt juist geregeld aan hun kennis, informatie en netwerkcontacten voorbijgegaan. In dit hoofdstuk wordt duidelijk hoe dat nu zit.

In dit hoofdstuk gaan we nader in op de onderzoeksvraag hoe politiemensen in hun werkwijzen bij opsporing in hechte leefgemeenschappen gebruikmaken van elementen van gebiedsgebonden politiewerk (onderzoeksvraag 3). Verder gaan we na hoe zij omgaan met het mogelijk conflicterende belang van enerzijds het behoud van het vertrouwen van een hechte gemeenschap en anderzijds het rondmaken van zaken (onderzoeksvraag 4). Uit de gesprekken en observaties blijkt in ieder geval dat er van diverse kanten nogal stevig wordt ‘getrokken’ aan de wijkagent: van de zijde van de hechte gemeenschap en van de kant van de eigen politieorganisatie.

We onderzoeken de twee onderzoeksvragen door de twee verschillende relaties die er centraal in staan afzonderlijk van elkaar te belichten. Ten eerste de relatie tussen wijkagent en gemeenschap en dan speciaal in het kader van de opsporing. In die relatie blijkt sprake van een krachtenspel, dat de achtergrond vormt voor de opsporing in dit soort gemeenschappen. Ten tweede kijken we naar de relatie tussen wijkagent en opsporing (zie analysekader in hoofdstuk 1). In het vorige hoofdstuk werd al ingegaan op de interactie tussen recherche en de gemeenschap. Door te kijken naar de interactie tussen wijkagent en opsporing kunnen we tevens nagaan of er daadwerkelijk veel wordt geleund op de

wijkagent of dat deze functionaris geregeld ontbreekt bij het opsporen in hechte leefgemeenschappen.

5.2 De veeleisende gemeenschap: de wijkagent is van ons

Bekend uit eerder onderzoek (onder andere Zoomer, 2008; Bervoets, 2009; Terpstra, 2008; Terpstra e.a., 2012) is dat er altijd een ingewikkelde relatie is tussen opsporing en gebiedswerk. Veel discussie gaat over wat nu eigenlijk het doel is van de veelgehoorde ambitie 'kennen en gekend worden' van wijkagenten. Een geloofwaardige politie is volgens de geïnterviewden neutraal en staat boven de partijen en pakt door waar nodig. Daartoe is een zekere afstand vereist. Te betrokken raken bij de belangen van de lokale gemeenschap staat soms de handhaving in de weg, zo luidt een klassiek politiedilemma. Tegelijkertijd is betrokkenheid nodig en – zoals reeds in het vorige hoofdstuk aangegeven – kennis van de lokale gemeenschap en de daarin levende gebruiken en mores. Voor het lokaal draagvlak, maar ook om te beschikken over kennis hoe het politiewerk het best kan worden vormgegeven in een specifieke, hechte gemeenschap. Een wijkagent die daadwerkelijk tussen de mensen en in een hechte gemeenschap opereert hoort en ziet veel, maar vanuit die kennis bijdragen aan rekerchewerk blijkt – hoewel onderdeel van het gebiedsgericht werken – toch 'een vak apart'.

5.2.1 Een eisenpakket

Buitenstaanders worden zoals aangegeven niet zomaar geaccepteerd door een hechte gemeenschap, zeker wijkagenten niet. Die zijn van de politie en de politie wordt – zoals de hele overheid – volgens geïnterviewden in eerste aanleg gezien als hindermacht voor de lokaal geldende mores en als verstoorder van het sociaal evenwicht. Er is in dit soort gemeenschappen een voor buitenstaanders vaak verborgen geheel van historisch gegroeide belangen, verhoudingen en soms ook vetes. Vanuit de optiek van een gemeenschap kan een onwetende buitenstaander veel ellende veroorzaken. In het vorige hoofdstuk zagen we dat contact met de politie in tweede aanleg desalniettemin erg handig is, zeker als de belangen – ook al is het maar tijdelijk – samenvallen. Denk aan de situatie waarin de hechte gemeenschap last heeft van een dader waar ook de politie achteraan zit. Dan is de medewerking en het verstrekken van tips en informatie een stuk makkelijker.

En wie contact heeft met de wijkagent die hoort nog eens wat of kan hopelijk gemakkelijker wat gedaan krijgen bij de politie. Zo is althans de hoop. Daarom zal een wijkagent onder voorwaarden en tot op bepaalde hoogte worden gedoogd of soms na een tijd zeer zeker ook oprecht worden geaccepteerd en zelfs worden omarmd door de gemeenschap.

Tijdens een interview geeft wijkagent 003 aan dat hij een aantal jaren heeft gewerkt in HL, maar dat het nu mooi is geweest. Voor zijn gevoel moest hij steeds op zijn hoede zijn en alle zeilen bijzetten. Het was heel lastig om ingangen te vinden en als hij die dan had, gaven leden van de gemeenschap aan dat die niet representatief waren voor de hele gemeenschap. De vraag is volgens hem verder of je door een gemeenschap wordt omarmd of in de greep wordt gehouden.

De vraag is volgens geïnterviewde politiemensen hoe bruikbaar een op handen gedragen wijkagent nog is voor de opsporing. Dit is alleen het geval als deze functionaris van begin af aan heeft aangegeven dat opsporing erbij hoort. Dan zijn de bewoners eraan gewend dat de wijkagent niet alleen maar vriendelijk en dienstbaar is, maar ook handhaaft.

Een hechte leefgemeenschap heeft volgens de geïnterviewden zo haar eigen tamelijk harde eisenpakket voor de wijkagent, die uiteindelijk samen te vatten zijn als betrokkenheid, rekening houden met de lokale mores, een open vizier en wederkerigheid ('voor wat hoort wat'). In drie van de vijf bestudeerde gemeenschappen was de plaatselijke bevolking uitgesproken anti politie. De wijkagent wordt in dat geval geclaimd en liefst zonder tegenvoorwaarden van politiezijde.⁵⁹ Als de wijkagent wat doet voor de gemeenschap is het lang niet altijd zeker dat hij daarmee ook echt krediet opbouwt en er wat voor terugkrijgt. De overige twee gemeenschappen toonden zich terughoudend, maar veel pragmatischer – soms zelfs opportunistisch – in hun verhouding tot de politie. In de hechte gemeenschappen met een sterk anti politie- en anti overheidssentiment is een aanvullende, meer centrale eis, dat de wijkagent het de gemeenschap niet te moeilijk mag maken. De genoemde eisen zijn tot op zeke-

59 Dat lijkt sterk op wat Moors en Spapens (2017) zeggen over de rol van manipulatie door criminele families bij het neutraliseren van de buitenwereld. Zij zeggen erover: 'De gewenste vrijheid om zelf te kunnen bepalen wat men wel en niet wil doen, zorgt van generatie op generatie niet alleen voor agressief gedrag in de richting van "lastige" instituties, maar ook voor het op handige manieren ontwijken of het tot eigen voordeel manipuleren ervan.' (p. 167) Punt is wel dat criminele families per definitie crimineel zijn en gesloten gemeenschappen niet per se.

re hoogte bedoeld om de wijkagent te neutraliseren in de zin van voor de gemeenschap onschadelijk maken. We werken deze vijf 'eisen' hierna uit met voorbeelden.

5.2.2 Betrokkenheid

Voor een buitenstaander lijkt een hechte leefgemeenschap bij eerste aanblik vooral oprechte betrokkenheid te vragen, vooral in de betekenis van begrip en inlevingsvermogen. Want: 'zo zijn onze manieren'. Het is de bedoeling volgens bewoners dat de wijkagenten kennis opbouwen over de gemeenschap en er ook een zeker 'gevoel' bij krijgen. Met verstand en kennis alleen komen de wijkagenten er niet. De wijkagenten kunnen zich bij voorkeur goed verplaatsen in de leden van de gemeenschap, hun positie, hun normen en waarden en liefst verdedigen zij de gemeenschap naar buiten toe, ook naar hun eigen collega's. Van de wijkagenten wordt bovendien verwacht dat ze toegankelijk en beschikbaar zijn voor de gemeenschap. En dat gaat veel verder dan het bezoeken van dorpsfeesten, begrafenissen en andere sociale gelegenheden in de gemeenschap:

'Ik probeer zo vaak mogelijk mijn gezicht te laten zien. Dan kennen de mensen je en kun je ze ook het makkelijkst van dienst zijn en kan ik ze ook makkelijker wat vragen. Het paasfeest is altijd belangrijk, of Kerstmis, bij kerkelijke feesten laat ik me altijd even zien. Ook omdat die in dit soort gemeenschappen grootschalig en uitbundig gevierd worden en er dus vaak ook een belang is in het kader van de openbare orde.' (interview wijkagent 002)

'De kermis of de braderie, daar moet je gewoon bij wezen. Dan zie je in één keer heel veel mensen en kun je ook weer nieuwe mensen leren kennen. Dat is goed, want als je dat goed aanpakt, levert dat weer nieuwe ingangen op.' (interview wijkagent 001)

In een van de vijf gebieden was een tijd lang geen wijkagent beschikbaar voor de gemeenschap. Die gemeenschap heeft dat als een soort miskennis ervaren. Dat is op zich bijzonder om vast te stellen, omdat precies deze leefgemeenschap helemaal niet op de politie zit te wachten. Maar een politiefunctaris die je kunt claimen is zoals aangegeven een ander verhaal. Die wijkagent is van de

gemeenschap. Dat lijkt op een soort *good cop/bad cop*-verhaal. Bewoners die tevreden zijn over hun wijkagent scharen hem of haar in ieder geval in een andere categorie dan collega-agenten: zij zijn de *good cops*, andere onbekende handhavers en rechercheurs worden vaker gezien als *bad cops*. Je moet er in elk geval meer op je hoede voor zijn. Zo kwam het in twee verschillende situaties – in twee van onze hechte gemeenschappen – bijvoorbeeld voor dat boze wijkbewoners die met de politie op de vuist gingen, eerst ‘hoi’ zeiden tegen de eigen wijkagent en vervolgens andere agenten die ze niet kennen uiterst agressief bejegenden. Wijkagent 004: ‘Ik sprak ze erop aan: “Hé, dat zijn mijn collega’s hoor.” “Niet waar,” zeiden ze, “jij bent er een van ons.” Naar mij wilden ze toen nog wel luisteren.’

Om je als wijkagent staande te houden en laagdrempelig te tonen zijn volgens wijkagenten veel, heel veel informele contactmomenten nodig. Dat wordt dan deels uitgelegd vanuit de moeilijkheid om situaties te overzien in hechte leefgemeenschappen, zo horen wij in de interviews terug. Zo zegt wijkagent 010: ‘Iedereen weet daar wel iets van iemand, dat maakt het ingewikkeld om daar tussen te komen.’

Verder is betrokkenheid in dit soort gemeenschappen ook zichtbaarheid: laat je zien. Tijdens een observatie in een verenigingsgebouw zagen we overigens hoe ingewikkeld het is om als nieuwe wijkagent contacten aan te knopen en vervolgens ook te onderhouden. Daarbij is eigenlijk meteen al grote kennis nodig over de specifieke gemeenschap. In het gebouw kwamen direct enkele mannen op de wijkagent af om deze de hand te schudden en een praatje aan te knopen. Dan is het zaak om goed te weten wie dat ook alweer waren, ook voor een volgende keer. Anderen wisten intussen niet hoe snel ze moesten weggomen of bleven een paar tafels verderop zitten en lieten non-verbaal zien geen behoefte te hebben aan een gesprek. Ook zagen we dat de aanvankelijke gesprekspersonen het gesprek staakten als anderen erbij kwamen staan, of dan direct wegliepen. ‘Dat soort momenten zegt al heel veel over de onderlinge verhoudingen, maar je moet wel op die manier kunnen kijken,’ aldus de wijkagent.

‘Het is erg belangrijk om een bekend gezicht te worden als wijkagent in een hechte leefgemeenschap, gewoon door her en der wat over koetjes en kalfjes te praten. Als mensen zien dat jij wel vaker met de wijkagent praat, dan valt het niet op. Het is normaal en hoeft dus niet te betekenen dat je iets of iemand aan het verraden bent. Als je namelijk nooit contact hebt met de politie en dan praat je ineens met de politie dan ben je

‘iemand aan het verraden of heb je iets te verbergen.’ (interview wijkagent 005)

Sommige wijkagenten klagen met name over hun – vaak wat jongere – collega’s van de noodhulp:

‘Zij gedragen zich macho en blijven op afstand, behalve als er iets gebeurt; dan stormen ze erop af, nemen ze er eentje mee en zijn weer weg. De mensen in de gemeenschap zien dan alleen maar de negatieve uitstraling van de politie: “Jonge gasten die stoer doen, die maken geen praatje met je, die zijn er alleen om je in elkaar te slaan en dan gaan ze weer.”’ (interview wijkagent 006)

Hij denkt dat oudere wijkagenten meer bereiken in hechte leefgemeenschappen, doordat zij meer gericht zijn op het investeren in gesprekken en de geschiedenis ook beter kennen.

5.2.3 Een open vizier

Verder eist de gemeenschap een open vizier van de wijkagent. De wijkagent moet oprecht zijn en mensen niet vals voorlichten of op een andere manier om de tuin leiden. Want dan is het snel afgelopen. Eerlijkheid wordt in de hechte gemeenschappen erg gewaardeerd volgens sommige geïnterviewden. Zij zoeken daar verder weinig achter. Met name in hechte volkswijken zijn mensen nu eenmaal recht voor zijn raap en eerlijk:

‘Tegen mij zijn bewoners echt wel eerlijk. Dat weet ik omdat ik ook wel heb zien gebeuren dat ze zich sluiten voor collega’s. Als ze je niet moeten dan zeggen ze dat gewoon. Heel anders dan in de betere wijken, waar juist veel meer anoniem wordt geklaagd over de politie. Ik kan daar niet tegen. Ik houd wel van die volkse eerlijkheid.’ (interview wijkagent 004)

Sommigen – ook bewoners – geven echter in gesprekken aan dat deze directheid wordt verward met oprechtheid. De ‘volkse’ eerlijkheid lijkt op het eerste gezicht heel nobel, maar met name de hechte gemeenschappen die anti politie zijn en criminele trekken vertonen, hechten volgens hen veel waarde aan een voorspelbare wijkagent die weinig ‘gekke’ dingen doet. Een open vizier helpt hen dan.

In het contact met bewoners moet bijvoorbeeld wel altijd gewezen worden op het feit dat de wijkagent geen ‘normale gesprekspartner’ is. Bovendien moet eerlijk worden aangegeven welke opties er zijn voor wat betreft het vervolg als iemand vertelt over strafbare zaken of andere veiligheidsproblemen. Een van de wijkagenten geeft aan dit soms erg moeilijk te vinden in situaties waarbij er kinderen betrokken zijn bij huiselijk geweld. Tegenwoordig is de politie dan verplicht om een zorgmelding hiervan te doen bij Jeugdzorg, terwijl mensen hem soms vragen om het klein te houden en het enkel te melden als zorg. Dat is een spanningsveld.

Een mogelijke valkuil bij het werk in hechte gemeenschappen kan zijn dat wordt onderschat dat een vertrouwensrelatie een instrumenteel karakter kan krijgen, zo benoemen verschillende respondenten. Voor je het weet ben je een speelbal van bepaalde personen of families of zijn er (impliciete) verwachtingen over wat de politie eraan gaat doen. Een wijkagent vertelt over een bewoner die informatie geeft over een andere bewoonster die een auto heeft vernield en graffiti op een huis heeft gespoten. ‘Maar dat heb je niet van mij,’ zo wordt erbij gezegd. Het blijkt een complexe familieruzie die men via de wijkagent wil uitvechten. Bij dat soort zaken is het dan zeer zorgvuldig manoeuvreren.

Geef aan waarvoor je komt en hou mensen niet voor de gek, lijkt de boodschap van de hechte gemeenschap. Een van de wijkagenten formuleert het als volgt: ‘Als je hier liegt, dan ben je af.’ Dat is paradoxaal, want respondenten geven aan dat vanuit de gemeenschap juist geregeld wordt geprobeerd de wijkagent te beïnvloeden en om de tuin te leiden.

5.2.4 Wederkerigheid

Wijkagenten geven zelf aan dat ze het belangrijk vinden dat de politie probeert een netwerk op te bouwen en daarbinnen te werken aan een wederkerige relatie tussen politie en gemeenschap. Dat zou het politiewerk ernstig vergemakkelijken. Een bewoner van een van de gemeenschappen geeft echter aan:

‘De politie komt eigenlijk meer van ons vragen dan dat ze voor ons wat willen betekenen. Als er gedoe is weten ze ons wel te vinden, maar als wij eens wat nodig hebben kunnen we op minder begrip rekenen.’
(interview bewoner 001)

En dat lijkt een terechte klacht. De ervaring van deze politiemensen is, dat de gemeenschap tegenwoordig, met de laatste politiereorganisatie, toch al op minder (zichtbare) aandacht van de politie kan rekenen dan vroeger. In zeker drie van onze vijf gemeenschappen was vroeger een volledig ingericht politiebureau – soms inclusief recherche, al was het maar een zogeheten ‘afhandelunit’ voor de veelvoorkomende criminaliteit.⁶⁰ Nu is er in twee van de drie gevallen een wijkpost met enkele wijkagenten of in het derde geval een leeg politiebureau dat af en toe nog eens door de wijkagenten wordt gebruikt om afspraken in te plannen met bewoners of er te werken. Toch zijn niet alle politiemensen rouwig om het opheffen van politiebureaus:

‘Eerder hebben we wel een bureau in de wijk gehad, maar dat was geen succes. Dat was midden in het meest volkse deel, zeg maar. We zaten gewoon in een woonhuis, zonder iets aan de gevel. Om veiligheidsredenen mochten we er geen computers hebben. Het was meer een praathuis, maar er kwam niemand. Iedereen kon je naar binnen zien gaan en dat leidt tot praatjes waar niemand zin in had. Kortom, dat was geen succes. Een bureau daar heeft voor mij als wijkagent geen meerwaarde. Ze weten me toch wel te vinden, vooral over de telefoon en per mail en met huisbezoeken zoek ik mensen zelf ook op.’ (interview wijkagent 004)

Hoe het ook zij, de politie is in alle vijf gemeenschappen volgens zowel politie als geïnterviewde bewoners meer op afstand komen te staan. En die afstand gaat ten koste van de wederkerigheid, om de eenvoudige reden dat de politie er gewoon minder is dan vroeger:

‘Tegenwoordig moeten we helemaal naar [...] om aangifte te doen. Vroeger kon dat gewoon hier in HL. Er is letterlijk meer afstand nu.’ (interview bewoner 002)

Het principe van ‘voor wat, hoort wat’ schuilt ook achter de voorbeelden uit het vorige hoofdstuk over de aanhoudingen. De wijkagent kan zoals gezegd zelfs grote criminelen aanbieden om zelf naar het bureau te komen om zich te melden en een hoogprofiel aanhouding voor het oog van zijn gezin en de gemeenschap te voorkomen. Een andere wijkagent geeft aan dat ze dit soort situaties geregeld heeft en echt niet alleen bij grote criminelen:

60 Een afhandelunit deed dan vaak zogeheten zesuurszaken.

‘Ook ken ik een voorbeeld van hulp bij onderduiken. Dat laatste ging over een jongen op wie werd gejaagd door ons. Hij had vonnissen openstaan en moest veertig dagen zitten voor iets kleins, het onverzekerd rijden op een brommer of zo. Toen is zijn zus overleden en wisten we dat hij bij de begrafenis zou zijn. Maar hem dan oppakken was geen optie. Dan krijg je de grootst mogelijke heibel. Begravenissen zijn heilig. Ik ben toen naar zijn moeder gegaan en heb uitgelegd dat hij na de begrafenis nog een paar dagen thuis mag zijn maar zich daarna moet melden op het bureau. Dat waarderen ze wel. Dat is gewoon een zakelijke deal. Die moeder zei toen dat ze het zo lief vond dat ik dat voor hen had geregeld. En hij heeft zich inderdaad gewoon gemeld. Het is daar echt het principe van geven en nemen. Ik doe iets voor haar en dan krijg je iets terug. Dat geldt voor iedereen.’ (interview wijkagent 004)

Van corruptie of omkoping – wederkerigheid in negatieve zin – hebben we in de gemeenschappen geen verhalen gehoord. Wel wordt genoemd dat er in enkele van onze gemeenschappen van oudsher een ondernemingsgeest heerst. Mensen hebben er allerlei handeltjes, soms legaal, soms op het randje en soms er (ver) over. Deze ‘zakelijke’ houding maakt dat zij hopen dat ze buitenstaanders soms met geschenken gunstig kunnen stemmen en voor zich kunnen winnen. Duidelijke verhalen van ambtsmisdrijven tekenden we niet op. Wel wordt vanuit de gemeenschap geprobeerd om politiemensen soms wat eigen koopwaar gratis of met korting aan te bieden. We missen vast iets, geïnterviewden zijn hier niet open over. Tegenwoordig wordt er op de politiewerkvloer echter meer dan ooit gelet op integriteit. De gevolgen van niet integer handelen zijn groot. Een wijkagent geeft aan dat in het team is afgesproken dat je nooit gratis eten van een bewoner mag aannemen, omdat er verhalen terugkwamen over bewoners die dat deden en die vervolgens tegen de wijkagent gingen praten met een ‘voor wat hoort wat’-houding. Op zo’n grond valt er niet te handhaven, zo geeft ook een bewoner van een van de hechte leefgemeenschappen aan. ‘Je moet ervoor zorgen dat je de grenzen strak houdt.’ (interview bewoner 003)

Als het contact er eenmaal is, hopen de bewoners dat het duurzaam is. Waar er echter aan politiezijde vervolgens vaak na enkele maanden een belang is het contact af te bouwen, kan dit aan de kant van de bewoner soms nog jarenlang intensief voortgaan. Berichten van ongerustheid, meldingen van losliggende stoeptegels, vragen over ‘brieven van de politie’ et cetera. ‘Iedere bewoner kiest echt zijn of haar eigen agent,’ zo noemt een van de respondenten het. Als mensen bijvoorbeeld tevreden zijn over het contact met de wijkagent dan laten ze

het liefst ook alles via die persoon lopen. Dit zorgt voor soms nogal energie slurpende relaties waarbij personen ook aandacht afdwingen of alleen maar naar die ene collega willen luisteren.

5.2.5 *Aanpassing aan de lokale mores*

Hoewel deze claims bij eerste aanblik volledig begrijpelijk en onschuldig lijken is er steeds een glijdende schaal. Er speelt bij de hechte leefgemeenschappen volgens de geïnterviewden vanuit dat oogpunt namelijk nog wat anders. Een hechte leefgemeenschap eist niet alleen aandacht en begrip van de wijkagent, maar zal als het enigszins lukt ook proberen de wijkagent daadwerkelijk voor zich te claimen.⁶¹ De wijkagent wordt geacht zich voor een behoorlijk deel aan te passen aan de lokale mores – wat soms op gespannen voet staat met de eisen vanuit zijn organisatie en de rest van de samenleving. De wijkagent blijft een buitenstaander, maar wordt geacht mee te doen met de insiders, om in de termen van Norbert Elias te spreken (zie hoofdstuk 2). En daarmee komt deze af en toe in een spagaat terecht:

‘Onze wijkagent is in de loop der tijd heel erg gaan lijken op de mensen hier in HL. Hij spreekt hun dialect, reageert hetzelfde, en soms gaat hij in mijn ogen wel heel erg ver.’ (interview onderzoeker 008)

‘De grove woorden vlogen ons om de oren en ik vroeg haar “of ze van huis uit gewend was om zo te praten”. Ze moest heel erg lachen: “Nee, ik ben heel netjes opgevoed, maar dit is hoe ik daar contact heb. Het betekent daar ook niets.”’ (interview wijkagent 004)

Tijdens observaties maakten we inderdaad geregeld mee dat wijkagenten het gedrag van hun gesprekspartners spiegelde. Op het bureau konden sommigen van hen andere collega's vermaken door een paar goede 'stereotypen' neer te zetten in kleine 'toneelstukjes' en de verhalen tijdens de lunch. Een geaccepteer-

61 Het is een misvatting dat het claimgedrag of het anderszins opleggen van de lokale ongeschreven normen alleen zou gebeuren door criminele families, hoewel zij daar soms wel de meeste hulpbronnen voor hebben (geweld, intimidatie, macht). Op grond van ons materiaal en de literatuur over gesloten gemeenschappen hebben we reden om aan te nemen dat het gaat om informele sociale controle waaraan niemand ontkomt en die zeker ook niet alleen door criminele families wordt uitgeoefend.

de buitenstaander die heel actief is in het verenigingsleven in een van de gemeenschappen geeft aan:

‘Ja, je moet wel een beetje meedoen hier, anders krijg je geen poot aan de grond. Na de training is het met z’n allen de derde helft in, of je nu wint of verliest. Soms zit ik dan wel met een colaasje, maar ik ben er wel bij. En dat zou ik politiemensen ook willen adviseren: je moet er op de juiste momenten bij zijn en even je gezicht laten zien.’ (interview wijkagent 011)

Sommige politiemensen – wijkagenten en rechercheurs – waren zelf afkomstig uit de specifieke hechte gemeenschap. Zij beheersen de (streek)taal en kennen alle bijnamen goed, wat bijvoorbeeld handig is bij het analyseren van tapgesprekken. Toch kwamen we in onze casuïstiek tijdens het veldwerk geen voorbeelden tegen van wijkagenten die uit dezelfde gemeenschap voortkwamen als waarin zij werkten. Sterker nog, *off the record* gaven politiemensen aan dat zij juist deze collega’s niet altijd meenden te kunnen vertrouwen. Die zouden weleens – dat kan ook onbedoeld – informatie kunnen lekken naar de gemeenschap. De uitzondering die we spraken was geen wijkagent en ook geen rechercheur. Het betrof een noodhulpagent die uit een familie voortkwam die van oudsher al een wat perifere positie innam binnen de hechte gemeenschap. Maar ook zij gaf aan dat ‘je heel sterk in je schoenen moet staan om voldoende afstand te houden’.

5.2.6 Niet te veel dwarsbomen

De burgers van de hechte leefgemeenschappen weten waarvoor de politie is en dat daarbij af en toe ook opsporing en handhaving nodig is. Volgens de bewoners die we interviewden hoort dat element er onmiskenbaar bij. Het is desondanks – of misschien wel: daardoor – niet de bedoeling dat de wijkagent het de gemeenschap al te moeilijk gaat maken. Als een wijkagent de lokale mores met voeten treedt, weinig inlevingsvermogen toont en geen kennis heeft van de lokale verhoudingen, dan is hem of haar geen lange tijd beschoren in de gemeenschap. De bedoeling is dat de wijkagent af en toe eens wat door te vingers ziet en er niet steeds stevig en bot tegenin gaat. Een wijkagent die door de gemeenschap wordt geaccepteerd zal dat ook zo doen. De wijkagent die ‘er te dicht op’ zit, zal zelfs meedoen aan het soms tegen beter weten in verdedigen

van de gemeenschap tegen een – vaak – twijfelachtig of soms ronduit slecht imago. Veel hechte leefgemeenschappen geven pas een opening richting persoonlijk contact als duidelijk is dat iemand geen onverwachte dingen doet:

‘Je moet ze niet te veel op de huid zitten, ze niet iedere week een bekeuring geven, dan krijg je ook een beetje een slechte naam. Het is geven en nemen. De strijd is wel minder dan vroeger, nu maken ze een minder groot probleem van bijvoorbeeld bekeuringen.’ (interview wijkagent 005)

Een wijkagent moet voldoende assertief zijn en opgewassen tegen het hiervoor beschreven claimedrag. Dat kan door steeds duidelijk te zijn over de politiebepalingen. Op de langere termijn zal dat hem of haar alleen maar krediet opleveren. De hechte leefgemeenschappen hebben uiteindelijk liever een *law enforcer* die eerlijk is over de noodzaak tot strafrechtelijk optreden dan iemand die zich heel begrijpend toont en achter de rug van de gemeenschap meewerkt aan opsporingsonderzoeken.

5.3 Insluiten of buitenwerken

In hechte leefgemeenschappen geldt als ondertoon dat bewoners het liefst zo min mogelijk contact hebben met de politie. Ze willen alleen contact met personen die ‘gewikt, gewogen en goedgekeurd zijn door de gemeenschap’. Dat zijn dan in hun ogen de good cops. De gemeenschap wil weten wat voor vlees ze in de kuip heeft. Het is dan de vraag of de wijkagent van zins is om de eisen in te willigen van zo’n gemeenschap en in welke mate.

5.3.1 Keuren en testen

De geïnterviewde politiemensen geven aan dat er vanuit de hechte leefgemeenschap al met al stevig druk wordt uitgeoefend op de wijkagent. Dat maakt dat niet elke politiemans of -vrouw zomaar wijkagent kan worden in een hechte leefgemeenschap. Wijkagenten worden nog eerder dan hun collega’s van de noodhulp of de recherche getest door leden van de hechte gemeenschap. Die test kan verschillende vormen aannemen, van mild tot wild: aftroeven, afbekken, negeren, geweld. Ook het uitsluiten (sancties) komt in diverse

vormen voor met een oplopende intensiteit, zoals we aan de orde stellen in de volgende paragraaf.

Of een wijkagent voorspelbaar is en een open vizier heeft voor wijkbewoners, is natuurlijk nooit meteen helder en is iets wat zich ook moet bewijzen. De meeste wijkagenten spreken nadrukkelijk van een opstarttijd met ‘testmomenten’. Zij hebben echt ervaren dat zij op dit vlak ook op de proef zijn gesteld. Een van de wijkagenten geeft daarover aan:

‘Ze vroegen me bijvoorbeeld door over hun vijanden: wat is daar en daar aan de hand? O, mag jij dat niet zeggen? Dat is een spel. Als je dat goed weet te spelen en je er ook lol in hebt om dat te doen gaat het goed komen.’ (interview wijkagent 004)

Soms is er zelfs sprake van grof geweld, als *testcase* voor de wijkagent. Laat deze zich intimideren of houdt hij stand?

‘Een van onze collega’s heeft ooit eens een paar rake klappen moeten incasseren van mensen uit HL. Die liep de dag erna met zijn neus ingetapet met pleisters, goed dik gezicht. Mooi dat hij de wijk in ging en gewoon meteen zijn werk oppakte. Dat heeft hem veel respect opgeleverd. Zo van: die laat zich letterlijk niet uit het veld slaan.’ (interview wijkagent 007)

En een andere wijkagent merkte dat de leiders van een buurtje de politie gingen uitdagen als er een conflict was. Dat is dan echt om te kijken wat hij daarmee doet, zo heeft hij dat ervaren. Hen aanhouden is dan een statement, ‘om te laten zien dat je het ook echt doet, voor iedereen. Daarna heeft heel de wijk respect voor de agent.’ De meeste wijkagenten die wij spraken hadden de tijd nodig om te aarden en ook geaccepteerd te worden. Minimaal anderhalf jaar, maar ook geeft een van hen aan pas na vijf jaar het idee te hebben echt lekker bezig te zijn voor de wijk. ‘Het wordt steeds mooier,’ zegt een van hen, ‘nu werk ik anderhalf jaar hier en merk dat de mensen nu pas met vragen naar mij toe komen.’

Niet alle wijkagenten houden het vol met al deze eisen en steeds weer nieuwe claims vanuit de gemeenschap en de eigen organisatie. Meerdere malen spraken we ex-wijkagenten die er schoon genoeg van hadden en de handdoek in de ring gooiden. Ook spraken we politiemensen die een tijd ziek thuis hadden gezeten, wegens overspannenheid en zelfs met burn-outverschijnselen. Kortom, werken in dit soort gemeenschappen vergt politiemensen die uit heel

specifiek hout zijn gesneden. Vooral collega's met te veel andere taken in de portefeuille (wat vaak voorkomt) hebben – of nemen – te weinig ruimte om echt contact te leggen. Zij groeien daardoor niet in hun rol van wijkagent, zo geeft een wijkagent aan. Zij worden vervolgens ook genegeerd door de gemeenschap en kunnen hun werk niet meer goed doen. Dat brengt ons op de sancties vanuit de gemeenschap.

5.3.2 Vier soorten sancties vanuit de gemeenschap

Als een wijkagent niet (langer) wil of kan voldoen aan de eisen van de gemeenschap, is het klaar. Het komt daarbij ook voor dat het enkele jaren heel goed ging tussen wijkagent en gemeenschap, maar dat door een bepaald incident de verhouding met de gemeenschap plotsklaps verandert. Politie mensen geven aan dat het wijkwerk van de wijkagent heel kwetsbaar is: een verkeerd gelopen aanhouding, een venijnige roddel over de wijkagent of het gevoel door de wijkagent voor de gek te zijn gehouden of in de steek gelaten, kan genoeg zijn om te worden 'buitengewerkt'. Soms verloopt de buitensluiting geleidelijker. Dan is de gemeenschap bijvoorbeeld uitgekeken op een wijkagent, omdat deze uiteindelijk toch te weinig rekening kan en wil houden met de lokale belangen of te veel kiest voor de politiebelenen (bijvoorbeeld de opsporing). Wij troffen in ons onderzoeksmateriaal vier basisvarianten aan van de vele manieren waarop in de vijf hechte gemeenschappen wijkagenten te maken hebben gehad met dergelijke uitsluiting.

Ten eerste het *gewoonweg negeren en niet meer praten met de wijkagent* (maar wel bijvoorbeeld met zijn of haar collega). Een wijkagent die 'goed ligt' is een veelgebruikt aanspreekpunt, tot grote frustratie vaak van andere politiemensen. De leden uit de gemeenschap 'praten alleen met Jan of Marian', ook in een verhoorsituatie. Daarmee wordt de recherche geregeld in problemen gebracht, omdat de contacten dan – onbewust, maar soms door wijkagenten ook bewust – worden gemonopoliseerd. Als de wijkagent om welke reden dan ook niet meer wordt geaccepteerd door de gemeenschap, wordt dit 'recht' hem of haar als eerste ontnomen. Dan wordt de wijkagent doodgewoon genegeerd, liefst als zijn collega's erbij staan.

De tweede basisvariant is *de wijkagent om de tuin leiden door valse informatie te verstrekken*. De wijkagent wordt dan niet genegeerd, maar voorzien van desinformatie en flink voor de gek gehouden. Bewoners doen dan valse meldingen, ze liegen in gesprekken of ze zeggen (in een verhoorsetting) als getuigen allemaal wat

anders over hetzelfde misdrijf. In een van de gemeenschappen werd bijvoorbeeld tegenover een van de wijkagenten netjes aangegeven dat mensen zich aan bepaalde afspraken zouden houden rondom overlast. Maar het bleek ja zeggen en nee doen. De wijkagent meende dat mensen zich netjes aan de afspraken hielden maar collega-politiemensen hoorden heel andere verhalen. Vervolgens deed de gemeenschap ronduit spottend over de betreffende wijkagent.

Een derde variant is het *twijfel zaaien over de reputatie en de integriteit van de wijkagent*. In deze voorbeelden wordt de wijkagent dan met roddels naar beneden gehaald: hij zou niet van vrouwen kunnen afblijven, zou in diensttijd gewoonweg bier drinken met de andere mensen in de kroeg of zou er zelf een illegaal handelkje op na houden. Een wijkagent zegt daarover:

‘Dat is de reden waarom ik bijvoorbeeld heel erg oppas met een aangeboden pilsje meedrinken, of zonder andere mannen in de buurt komen van vrouwen in deze gemeenschap. Ze zouden dat later altijd nog eens tegen je kunnen gebruiken, om je schade toe te brengen.’ (interview wijkagent 008)

Ook komt het binnen deze variant voor dat een anonieme en valse klacht tegen de wijkagent wordt ingediend. Bij dit voorbeeld kon de betreffende wijkagent echter precies op grond van de bewoordingen terughalen van wie het was. De klacht was dat de wijkagent een hennepkwekerij had toegestaan in de wijk en steekpenningen had aangenomen van de betrokken kweker en daarmee niet integer had gehandeld. De wijkagent is er flink mee bezig geweest om intern alle collega’s ervan te overtuigen dat dit onzin was. Alles kon gekoppeld worden aan iets wat de wijkagent eerder tegen de melder had gezegd en wat blijkbaar niet goed was gevallen. Hier wilde iemand nogal onbesuisd en waarschijnlijk door emotie ingegeven even een punt maken: de bemoeienis van de wijkagent werd niet (langer) gewaardeerd.

Als vierde en laatste variant bestaat *dreiging en geweld*. Als mildere varianten van uitsluiten niet werken, kan geweld worden gebruikt. Maar bewoners zijn daarmee toch heel voorzichtig, zo is onze indruk. Volgens de politiemensen weten de bewoners ook wel dat ze het uiteindelijk altijd van de politie zullen verliezen. Bedreigingen of geweld komen volgens hen enkel voor als bewoners geen andere weg meer zien en de situatie voor hen te gevaarlijk wordt. Een van de wijkagenten in een hechte gemeenschap werd bedreigd, omdat hij via een eigen familielid die er veel contacten had te veel te weten was gekomen over enkele criminele families in die gemeenschap. Dit werd blijkbaar als bedreigend

ervaren door deze families. Mogelijk had men twijfels over hoe deze wijkagent daar mee om kon gaan en besloot men dat het beter was te voorkomen dat hij sowieso nog zou durven handelen. Hij werd serieus bedreigd en raakte overspannen. Een ander voorbeeld werd eerder al aangehaald: een wijkagent die men niet (meer) zag zitten werd hard op het gezicht geslagen door bewoners. Toen deze functionaris zich niet gewonnen gaf en de dag erna met het verband om zijn hoofd weer aan het werk ging, ontving hij heel veel respect en leek zijn eer zelfs gered. De daders werden uiteraard aangehouden. Verder is uit andere onderzoeken wel bekend (onder andere Bervoets, 2006; Ferwerda, Beke & Bervoets, 2013) dat wijkagenten soms worden weggepest door ze op een zogeheten dodenlijst te plaatsen die vervolgens goed zichtbaar op een muur wordt geveerd. In onze casuïstiek hebben we dat soort voorbeelden niet aangetroffen. Wel kwam soms brandstichting voor en vernieling van eigendommen (bijvoorbeeld auto's) bij overheidsdienaren – en zelfs een burgemeester – die even niet (meer) zo goed lagen bij de gemeenschap. We tekenden geen recente voorbeelden op onder politiemensen van deze typen bedreigingen.

5.4 Wijkagent en recherche: kruispunt van politiebelaangen

Van de wijkagenten wordt niet alleen veel verwacht vanuit de hechte leefgemeenschap, maar ook vanuit de politieorganisatie. De politie hoopt dat de wijkagent een goede informatiepositie opbouwt en onderhoudt, 'kennen en gekend worden' is het oude devies. Die informatiepositie moet helpen om de rust – de sociale orde – in de wijk te bewaren en (oplopende) spanningen tegen te gaan of aan te pakken. De informatiepositie komt ook van pas als er strafzaken zijn met betrokkenen die geworteld zijn in de hechte leefgemeenschap.

Toch valt dan wel op dat wijkagenten en recherche in sommige onderzochte gemeenschappen nog ver van elkaar afstaan. De wijkagent wordt bijvoorbeeld niet altijd betrokken bij strafzaken binnen de gemeenschap of het moet zijn tegen het einde wanneer er huiszoekingen moeten worden gedaan. Daaraan hebben de wijkagenten een broertje dood, zeker als zij worden overvallen door de huiszoekingen. We gaven al aan dat de positie van de wijkagent daarmee in de hechte leefgemeenschap onder druk kan komen te staan. Dat geldt ook voor gevallen waarbij wijkagenten ter zitting werden opgeroepen als getuige:

'Gelukkig is het niet zover gekomen dat ze me hebben opgeroepen [als getuige], want dan ben ik verplicht om mijn bronnen te delen. Het

kwam tot een schikking, overigens ook op mijn verzoek, anders kon ik nooit meer terug aan het werk in HL. Nu was het eind goed, al goed. Ik ben eerlijk geweest tegen iedereen.’ (interview wijkagent 009)

In de rest van deze paragraaf gaan we nader in op de eisen en verwachtingen van recherche en wijkagenten over elkaar en op de onderlinge verhoudingen.

5.4.1 Op zoek naar een connectie

Wijkagenten en rechercheurs zijn in de ogen van bewoners van hechte leefgemeenschappen dan misschien twee aparte werelden (die van good cops en bad cops), in de praktijk van het politiewerk komen ze elkaar natuurlijk regelmatig tegen. Van beide kanten wordt gewezen op het belang van samenwerking, maar hoe dat eruit moet zien of kan zien, daar verschillen de meningen over.

We zien dat wijkagenten op individuele basis naar connectie zoeken, vooral met de rechercheurs in hun eigen basisteam die bezig zijn met de aanpak van veelvoorkomende misdaad. Met name daar waar wijkagenten zelf een achtergrond hebben in het opsporingswerk gebeurt dat regelmatig, zo valt op, en ook daar waar deze collega’s elkaar ‘vanzelf’ vaak tegenkomen op de werkvloer, omdat ze dicht bij elkaar werken. Daarnaast zien we dat wijkagenten soms gestimuleerd worden in het uitdragen – ook richting rechercheurs – van hun wijkkennis in meer algemene zin, zodat zij op die manier beter bekend worden (en ook kunnen groeien) als vraagbaak op dat terrein.

Bij een van de hechte leefgemeenschappen zien we bijvoorbeeld dat de districtsrecherche van de betreffende politie-eenheid altijd aanstuurt op het betrekken van de wijkagent bij de opstart van een districtelijk opsporingsonderzoek; niet alleen bij onderzoek in hechte leefgemeenschappen, maar standaard bij alle opsporingsonderzoeken. ‘Dat is nieuw,’ zo geeft het hoofd DRR daar aan.

‘Deze regio loopt daarin voorop. Een wijkagent kan op voorhand bij de start van een onderzoek meteen een relatieschema uittekenen. Dat zorgt voor een vliegende start en geeft veel meer informatie dan er in de registratie bij elkaar gezocht kan worden. De wijkagent wordt gekoppeld aan een tactisch rechercheur. Gaandeweg kunnen er dan ook opdrachten bij de wijkagent worden uitgezet: let eens op die en die persoon of locatie. Via zo’n wijkagent bouwen we het geografische gevoel in het onderzoek.’ (interview hoofd DDR van een van de eenheden)

‘Of er aandacht is voor de wijkagent bij rechercheonderzoeken hangt af van wie het onderzoek leidt. Bij de nieuwe werkwijze lijkt het werk meer op prikacties, is het recherchewerk wat massaler, pakt het zaken van verschillende wijken op en is de kennis van wijken er niet. Je moet dan geluk hebben dat ze eraan denken om de wijkagent erbij te betrekken. Op zich is dat bijzonder als je bedenkt dat er bij evaluaties bijna altijd naar voren komt dat de wijkagent goed heeft kunnen bijdragen.’ (interview wijkagent 009)

Wijkagenten geven aan dat zij de verbinding met de recherche vooral zoeken in het belang van de rust in de wijk en ook voor het behoud van de eigen status: verrast worden door een in hun ogen overdreven of onterechte interventie door de recherche kan in hechte leefgemeenschappen zoals aangegeven voor een enorme onrust zorgen. De wijkagent moet de ingreep dan kunnen uitleggen om ook zelf geloofwaardig de eigen rol te kunnen vervullen en de positie niet te verliezen. Het belang van samenwerking tussen wijkagent en rechercheurs is soms echter veel breder dan ‘rust’ en ‘geloofwaardigheid’, benadrukt een van onze respondenten: samenwerking is soms echt nodig om een wijk weer veilig te maken en de georganiseerde misdaad eruit te verdrijven. In dat geval komen de belangen van rechercheurs en wijkagenten per definitie samen en zou het Openbaar Ministerie, een gemeente of een RIEC moeten aansturen op samenwerking tussen rechercheurs en wijkagenten. Dat gebeurt volgens Pieter Tops, hoogleraar bestuurskunde aan de Universiteit van Tilburg en de Politieacademie, te weinig, zo geeft hij aan in een gesprek met ons:

‘De focus ligt bij het recherchevak op criminele subjecten en op netwerken van criminele subjecten. Niet op het veilig maken van een wijk. Die focus ligt erboven en moet vanuit RIEC’s, gemeenten, OM aandacht krijgen. [...] Ik snap niet zo goed waarom het OM niet meer de rol op zich neemt als verbinder van politie en wijkprofessionals, op het gezamenlijk weer grip krijgen als overheid op dit type buurten. Zij zouden daar wellicht meer op aan kunnen sturen.’

5.4.2 De gebiedsgerichte recherche: alleen als projectmatige uitzondering

De recherche in onze casuïstiek vertoont zich vaker niet in de wijk dan wel. Alleen bij huiszoekingen, aanhoudingen en bijvoorbeeld een buurtonderzoek

vertonen zij zich zichtbaar in de wijk. En als zij trachten zich onzichtbaar in de wijk te bewegen – bijvoorbeeld bij observaties – is hun ervaring dat zij wegens de grote sociale controle in een hechte gemeenschap vaak snel ‘stuk’ zijn (zie het vorige hoofdstuk). Zij worden dan herkend als politie waardoor de verdere operatie kan worden gestaakt. Het komt volgens zowel de wijkagenten als de rechercheurs maar in uitzonderlijke gevallen voor dat rechercheurs (tegenwoordig) een goede informatiepositie hebben rond een hechte gemeenschap door het gericht bezoeken van die gemeenschap of het onderhouden van een kennisnetwerk over zo’n gemeenschap.

Toch lukt het een enkele rechercheur om soms door de jaren heen een goed zicht op te bouwen op relaties en verbanden tussen mensen in een hechte leefgemeenschap. Zo groeien sommige rechercheurs echt in hun rol als wijkkenners omdat ze onderzoek na onderzoek hebben uitgevoerd op verdachten uit een bepaalde gemeenschap. Op die manier bouwen zij een goed beeld op van families en generaties van criminelen in een gemeenschap. Dit is ‘ongericht’ zo gegroeid, maar toch zien we dit in sommige eenheden wel ‘gericht’ ingezet: als er iets aan recherchewerk gebeurt in die gemeenschap zijn het deze rechercheurs die betrokken worden. Het hoofd recherche van een van de eenheden zegt:

‘Bij de DRR komen de meeste rechercheurs ook uit deze stad. Ze zijn er geboren of wonen hier. Allemaal kennen ze deze wijk. Die regionale basis van kennis is echt heel belangrijk bij de aanpak van ondermijning in zo’n gesloten gemeenschap. Daar houden we ook rekening mee bij de samenstelling van onderzoeksteams. We zoeken rechercheurs die er goed in zitten op dat wat ertoe doet. Soms is dat een specifiek thema, zoals synthetische drugs, soms een geografische invalshoek of soms een bepaalde criminele organisatie. Je stuurt op het bijeen brengen van kennis. Er is geen formele expert op deze leefgemeenschap aangewezen binnen de recherche. Vanuit de criminaliteitsbeelden kennen wij onze hotspots en in BVH zijn samenvattingen te vinden over waarnemingen per gebied. Maar dat is niet het belangrijkste. Belangrijker is dat geografische bijzonderheden mondeling goed worden overgedragen bij een startbriefing, zo is althans mijn overtuiging.’ (interview hoofd DRR van een van de eenheden)

Een andere opvallende uitzondering was er in een gemeenschap waarin de recherche en de wijkagenten enkele maanden onder bestuurlijke en justitiële druk samen optrokken om projectmatig een criminele jeugdgroep aan te pakken (zie zaak 11 in het vorige hoofdstuk). En in een andere gemeenschap was

er een nadrukkelijke wens vanuit het Openbaar Ministerie om projectmatig met enkele rechercheurs in een klein team de lokale drugshandel aan te pakken. In beide gevallen ging het om projecten die heel veel gebiedsinformatie opleverden en ook zicht op lokale (criminele) netwerken, maar die inmiddels alweer zijn afgerond en door geïnterviewde politiemensen eerder als uitzondering dan als regel worden beschouwd.

Kortom, de recherche is bij dit soort hechte gemeenschappen (zie §4.1) afhankelijk van de wijkagent voor het meer duurzame zicht op de gemeenschap en hoopt kort en goed gezegd dat de wijkagent kan schakelen tussen de rol van informatiebron, bemiddelaar en rechercheur. Dat zijn drie rollen die we herkennen voor de wijkagenten, gerelateerd aan het recherchewerk. Ze lopen op voor wat betreft de intensiteit van hun plaats binnen de opsporing: van informatie delen als de minst intensieve variant, via het aanwenden van de netwerken binnen de gemeenschap, tot het actief zelf meerecherchen, als de meest intense samenwerkingsvorm. We bespreken ze hierna in meer detail.

5.4.3 De wijkagent als informatiebron

Soms zagen we in onze leefgemeenschappen dat de wijkagent ook als informatiebron werd benut voor rechercheurs. Een geïnterviewde recherchekundige zegt erover:

‘Voor wijkagenten heeft het TCI een training en een instructie waarin duidelijk wordt aangegeven: je mag alles delen en er zijn allerhande manieren om mensen uit de dossiers te houden als dat nodig is. Niet alle recherche-chefs zijn voor het samenwerken met anderen. Sommige teamchefs houden wijkagenten liever buiten. Vaak is er dan wel ad-hoc-contact met wijkagenten, bij moeilijkheden of tijdens een actie. Dat leidt tot wrevel: “Had me maar eerder betrokken!”’ (interview recherchekundig expert Zeeland-West-Brabant)

Het meest voorkomend daarbij is dat wijkagenten betrokken worden om bij de start van een onderzoek helderheid te geven over stambomen van betrokken families en over spanningsvolle relaties tussen betrokkenen. Vooral bij ‘uit de hand gelopen ruzies’ is het soms simpelweg niet meer te overzien voor een ‘buitenstaander’. Zo maakte een wijkagent voor een onderzoek gekoppeld aan een buurtruzie tabellen met daarin een beschrijving van alle problematische

relaties tussen betrokkenen: ‘Om het gedoe te begrijpen; het werd daar namelijk een massale vechtpartij.’

Een andere wijkagent hielp naar aanleiding van een wirwar aan aangiften rond een nogal promiscue rijtje straatgenoten, ‘met een paar kerels die, zeg maar, allemaal een voordeur opgeschoven’, bij het in kaart brengen van de hele situatie, omdat zij er volgens haar collega ook het meeste vanaf wist. Dergelijke bijdragen worden als mutaties gedeeld of soms op een los A4’tje doorgegeven aan de betreffende collega. Het is geen informatie die eenvoudig weer voor andere onderzoeken beschikbaar is. Ook geven de wijkagenten die wij spraken aan dat zij zich bij het begin van hun baan niet hebben ingelezen in dergelijke familie- of relatiegeschiedenissen; het is informatie die zich heeft opgebouwd gedurende hun werkzaamheden en die ongericht is verzameld.

Wijkagenten helpen rechercheurs ook verder met informatie doordat zij soms informatie doorspelen die hun wordt toevertrouwd door wijkbewoners, waarop de recherche feitelijk verder zou moeten. Dit is best een lastige kwestie voor een wijkagent. Of althans, de wijkagenten die dit aan de hand hebben gehad, geven aan dat dit alleen kan als dit doorspelen van informatie met goedkeuring gebeurt van de informatieverstevende bewoner zelf. Die goedkeuring is niet vanzelfsprekend, zo bleek al in het eerste deel van dit hoofdstuk bij het beschrijven van de eisen die de hechte gemeenschappen stellen aan de wijkagent. Een wijkagent moet eerst vanuit de gemeenschap het etiket *good cop* hebben. Soms ook geeft men meteen aan dat men de mond voorbij heeft gepreut en niet wil dat het een vervolgt krijgt. Soms ook wil men wel een vervolgt maar zonder dat de melding te herleiden is tot de melder of aangever. Vaak leidt een gesprek erover tot een terugtrekkende beweging. Een van de wijkagenten geeft aan:

‘Dan zeg ik duidelijk dat ik er iets mee moet, maar krijg ik tegelijkertijd het verzoek: hou mij erbuiten. Dat is lastig. Ik kan dan twee dingen doen: alles toch opschrijven, maar dat doe ik bijna nooit, of – waar ik eerder voor kies – op een andere manier iets in gang krijgen van politieaandacht. Een voorbeeld is dat werd gezegd: “Daar op dat hoekhuis, daar schijnen plantjes te staan.” Ik kies er dan voor om erlangs te fietsen of lopen en goed te ruiken. Als ik dan iets ruik zet ik het meteen door naar het hennepteam. Ook verwijst ik weleens iemand naar de “afdeling stiekem”, maar dat willen ze niet. Dat kennen ze niet. Ze reageren dan vaak uit emotie: ze moeten een goed gevoel hebben bij wie ze hun info geven. Of het moet een duidelijk zakelijke transactie zijn. Omdat ik het

dan ook niet leuker kan maken dan het is en te weinig direct kan doorverwijzen zeg ik dan: “Leg maar een anoniem briefje in mijn postvakje op het wijkbureau als je iets kwijt wilt. Dan leg ik het vast in een mutatie en wie weet of het dan ergens bruikbaar is in een zwacri-onderzoek.” Dat is al een paar keer gedaan. “Ze draaien daar en daar een lab”, bijvoorbeeld.’ (interview wijkagent 004)

Ook een andere wijkagent gebruikt de ‘briefjes-methode’:

‘We hebben nauwelijks anonieme meldingen uit deze hechte leefgemeenschap. Een aantal keer heb ik wel gezegd schrijf maar een brief. Een paar keer is dat ook gedaan. Dat ging toen om heling onder andere. Er is dan zo boven tafel hoe iets zit. Van iedereen hoor je als wijkagent een beetje. Dat is anders bij geweld in de wijk. Dat wordt meer binnengehouden. Als je vraagt waarom ze niet anoniem willen melden verwijzen bewoners naar een artikel dat ooit in de krant heeft gestaan. Daarin stond dat meldingen nooit anoniem zijn. Dat geloven ze dan meteen. Ik kan praten als Brugman: in de krant staat de waarheid.’ (interview wijkagent 010)

Een derde manier waarop wijkagenten in hechte leefgemeenschappen informatie kunnen inbrengen ten behoeve van de opsporing is door het vergaren van informatie over interessante subjecten in de wijk en het vastleggen van waar ze gezien worden. Dit aspect van de ‘wijkagent als informatiebron’ botst het duidelijkst met de eis vanuit de hechte gemeenschap om open kaart te spelen en een open agenda te hanteren. De druk is bij gebrek aan informanten bij TCI in dit soort gemeenschappen soms te groot om dan maar de wijkagent inlichtingen te laten verzamelen. Tegelijkertijd is ook het afbreukrisico hoog: als bij de gemeenschap bekend wordt dat de wijkagent ‘spioneert’ of mensen laat ‘spioneren’ (in de termen van de bewoners) is het over en uit met de positie van de wijkagent.

Rechercheurs geven aan dat het lastig is om te sturen op hoeveel aandacht het verzamelen van inlichtingen bij een wijkagent krijgt. Een van hen geeft aan: ‘Een van onze eerdere wijkagenten kende de gezichten in de wijk en wist ook waar iedereen rondhing. Hij legde dat ook goed vast in pv’s ten behoeve van de opsporing. De nieuwe wijkagent heeft vooralsnog een iets mindere band met de wijk. Dan heb je ook minder info.’

Ten slotte wordt benoemd dat het in hechte leefgemeenschappen vanwege de wirwar van bij elkaar binnenlopende en dicht bij elkaar wonende personen

en gezinnen voor arrestatieteams vaak erg bruikbaar is als wijkagenten hun op deze fronten praktische informatie kunnen verschaffen. Bij een van de toegelichte voorbeelden was ook de kennis van een wijkagent over de inrichting van het huis erg bruikbaar. Dit bleek in dat geval helaas achteraf: het arrestatieteam viel het huis binnen via een voordeur die niet meer in gebruik was. Dat was bij de wijkagent bekend, maar bij het AT niet.

5.4.4 De wijkagent als bemiddelaar

De wijkagent is in de gemeenschappen vaak het meest zichtbare deel van de politie en soms ook – praktisch gezien – de woordvoerder. Soms heeft de wijkagent voor de rechercheurs daarom een meer bemiddelende rol: hij of zij brengt hen dan in contact met personen die deze politiemensen kunnen helpen met een specifieke zaak. Denk bijvoorbeeld aan het in contact brengen met mogelijke getuigen, ‘gewoon’ met iemand die beschikt over heel veel achtergrondkennis die van pas kan komen om de zaak rond te krijgen of met familieleden (bijvoorbeeld de ouders) van jonge verdachten uit de gemeenschap. Het voordeel volgens de wijkagenten is dat zij met het in contact brengen van de recherche met bewoners zelf dan niet actief betrokken zijn bij de zaak en daarmee indirect naar de gemeenschap toe kunnen aangeven dat zij alleen partijen met elkaar in contact brengen en zich verder afzijdig houden. Een iets spannender variant is dat de wijkagent bewoners die best willen praten (en zelfs officieel willen verklaren) in contact brengt met de recherche of met medewerkers van het TCI. Die vorm van bemiddeling vergt weer wat meer tact, omdat dit voor de betrokken bewoners erg gevoelig ligt. Ook binnen deze categorie valt het reeds meerdere malen aangehaalde voorbeeld van het vooraf nagaan of een specifieke verdachte zich zelf zou willen melden op het bureau.

Of de bemiddeling ook tot stand komt en slaagt is soms maar de vraag en een soort lakmoesproef voor de wijkagent. Soms blijkt het netwerk van de wijkagent minder goed dan tevoren gehoopt. Een rechercheur zegt daarover:

‘De vorige wijkagent had in de gemeenschap hier in HL maar heel specifieke ingangen met maar een bepaald deel van de bevolking. Dus niet echt representatief. Dan blijf je met het probleem zitten dat er maar weinig ingangen zijn.’ (interview rechercheur 005)

Ook als het fout dreigt te lopen en een zaak veel reuring veroorzaakt binnen de gemeenschap hoopt de recherche dat de wijkagent diens contacten kan aanwenden om de rust te herstellen. Bijvoorbeeld door uit te leggen wat de politie doet en zo de kou uit de lucht te halen. Denk aan zedenzaken of andere misdrijven waarbij de gemeenschap het liefst zelf de verdachte stevig zou willen aanpakken. De bemiddelingen van de wijkagent zijn dan bedoeld om eigenrichting tegen te gaan.

5.4.5 De wijkagent als rechercheur

Het liefst ziet de recherche de wijkagent als actief meespeurende collega-rechercheur. In de projectmatige voorbeelden waarin dat in een van onze gemeenschappen gebeurde, bleek dat dit inderdaad tot successen kan leiden. Bij de aanpak van de criminele jeugdgroep heeft een wijkagent eerst zelf informatie verzameld over de betrokken jeugd via sociale media. Die informatie legde hij in rapportvorm voor aan zijn leiding en de gemeente. Daarmee kwam het probleem uiteindelijk ook op de agenda van de lokale driehoek die zich stoorde aan de situatie en veel bestuurlijke en justitiële druk zette op de aanpak van de jeugdgroep. Hij zegt daar verder over:

‘Vanaf toen werd er tijd en mankracht vrijgemaakt voor de jongeren in HL. De gebiedsofficier van het OM hielp ook mee, hij had ook veel betrokkenheid met de jeugd. Zo is het balletje gaan rollen. Hierdoor kregen we de mogelijkheid om samen met rechercheurs en jeugdagenten twee opsporingsonderzoeken te starten en dat was een bewuste koppeling. Deze mix zorgde dat er resultaat werd geboekt en we elkaar goed konden aanvullen. Met name mijn kennis over de straattaal en de enkele woordjes die ik ken van de taal die in die gemeenschap wordt gesproken, bleken doorslaggevend in onderzoeken en veel werk te besparen.’ (interview wijkagent 012)

5.5 Tot besluit

De wijkagent wordt uitgetest, op waarde geschat, gewikt en gewogen en geëvalueerd door de gemeenschap. Een wijkagent die voldoet aan de eisen van de gemeenschap is voor het politiewerk soms niet of minder bruikbaar. Er is sprake

ke van claimgedrag. Een wijkagent die in de ogen van de politie goed werk verricht hoeft voor de gemeenschap nog geen goede wijkagent te zijn. Een goede wijkagent is volgens de gemeenschap betrokken, kent de lokale ongeschreven codes en mores en maakt het de gemeenschap niet te lastig. Hoewel in een gemeenschap heus wel wordt begrepen dat de politie haar werk moet doen.

Een wijkagent die te zeer meebeweegt met de gemeenschap verliest echter zijn politie-identiteit en wordt als het ware in gijzeling gehouden door de gemeenschap. Iemand in die situatie wordt steeds minder bruikbaar voor opsporingsdoeleinden omdat hij eerder de gemeenschap zal verdedigen en niet van plan is om zonder meer informatie te delen met collega's van de recherche. Een goede wijkagent daarentegen stelt zich dienstbaar op maar met een rechte rug doordat hij enerzijds personen in de gemeenschap wil helpen en anderzijds ook steeds duidelijk maakt dat hij waar nodig samen met zijn collega's optreedt tegen misdaad. Het optreden tegen misdaad gaat, zoals in het vorige hoofdstuk aangegeven, het best als de belangen van de politie en de gemeenschap samenvallen: dus bij een dader of een slachtoffer die ook echt als dusdanig worden gezien.

Conclusies en slotbeschouwing

6.1 Terugblik op het onderzoek

In dit slothoofdstuk blikken we terug op het onderzoek, we beantwoorden de onderzoeksvragen en we plaatsen de bevindingen en conclusies in perspectief. Ook benoemen we enkele aanbevelingen voor het omgaan met zogeheten gesloten of hechte leefgemeenschappen in de opsporing.

6.1.1 Opsporing in hechte leefgemeenschappen

Dit onderzoek betrof de moeilijkheid voor de politie bij het opsporen in stadsbuurten en dorpen met een hechte leefgemeenschap, zoals wij dat noemen. Daarmee bedoelen we dorpen en stadswijken met een sterke informele sociale controle en een vaak historisch gegroeide terughoudendheid – geslotenheid – tegenover de buitenwereld. Veel dorpen en stadsbuurten waren van oudsher gesloten, maar met de vorming van een centrale staat, de modernisering en industrialisatie werden zij grotendeels ‘opengebroke’n. Er zijn echter nog uitzonderingen: leefgemeenschappen waar het erg moeilijk is om er als buitenstaander tussen te komen: als politie, als overheid, maar ook als nieuwe inwoner van buiten (‘import’). Er is weinig behoefte aan pottenkijkers, mensen die zich niet conformeren worden zonder pardon buitengesloten of weggetreiterd. Voor dit onderzoek selecteerden we leefgemeenschappen die bij de politie (afgaande op diverse oriënterende interviews), soms ook in de publieke opinie (afgaande op mediaberichtgeving) en in de literatuur nog altijd een reputatie hebben als hechte leefgemeenschap. Uiteindelijk selecteerden we het West-Brabantse Sint Willebrord, de Vogeltjesbuurt in Tilburg, Ondiep in Utrecht, Volendam en de wijk Wesselerbrink in Enschede (wegens de daar aanwezige Suryoye-gemeenschap).

6.1.2 Een politieprobleem empirisch onderzocht

De hechtheid van deze gemeenschappen uit zich in een vaak zeer sterke sociale controle die op meerdere manieren een probleem is voor politiewerk. Allereerst heeft de politie de lokale bevolking in sterke mate nodig voor het oplossen van misdrijven (Bayley, 1994; Cornelissens & Ferwerda, 2010; Reiner, 2010; Terpstra, 2010; Van Erp e.a., 2012). Het helpt dan niet als die bevolking weinig mededeelzaam tegenover buitenstaanders is en liever niet de vuile was buiten hangt. Het is kortom moeilijk voor de politie om in dit soort omgevingen in zowel kwalitatief als kwantitatief opzicht aan toereikende opsporingsinformatie te komen. Er wordt niet zomaar verklaard of verklaringen worden later weer ingetrokken. De geslotenheid voor buitenstaanders heeft in onze casuïstiek overall een historische basis en was er niet van de ene op de andere dag. Het gaat steeds om een groep samenlevende mensen die zich verlaten voelt door de overheid, zich op elkaar aangewezen voelt en weinig op heeft met mensen van buiten de gemeenschap. Hoewel Volendam en de Suryoye – laatstgenoemde als enige etnische groepering binnen de casuïstiek – een meer ambivalente verhouding hebben met de buitenwereld. In deze beide gemeenschappen domineert een ondernemersgeest die maakt dat de buitenstaander soms juist een graag geziene gast is of handelspartner.

Op de tweede plaats zijn de hechte of gesloten leefgemeenschappen – ook al leunen ze soms op oprechte wederkerigheid en elkaar hulp bieden – kwetsbaar voor misdaad. Soms leidt de norm om de buitenwereld op geen enkele manier deelgenoot te maken van problemen ertoe dat de gemeenschap daderschap en slachtofferschap in de hand werkt. In Volendam was het probleem eerder slachtofferschap dan daderschap als resultaat van de hechtheid. De hechte leefgemeenschappen kunnen worden gezien als ‘parallele samenleving’ (Tops & Tromp, 2017) of als ‘semiautonoom veld’ (Falk Moore, 1973). In onze casuïstiek is immers sprake van dorpen en stadsbuurten met een neiging tot vrijheid en autonomie ten opzichte van de rest van de samenleving: zij hebben niemand nodig en regelen het leven zelf wel. Goldschmidt (2014) zegt over deze velden:

‘Voor een individu of een groep is het recht van de staat één, maar niet het enige normenstelsel, dat een rol speelt in zijn of haar doen en laten. Natuurlijk heeft het statelijke recht naar zijn aard een eigen karakter en afdwingbaarheid, maar de werking ervan wordt mede bepaald door de “concurrerende” normenstelsels.’

In die optiek hebben ze wel wat weg van het eigenwijze Gallische dorpje van de Franse striphelden Asterix en Obelix dat zich afzet tegen de – Romeinse – buitenwereld. De door ons onderzochte gemeenschappen gaan er soms zelfs prat op om een gemeenschap van vrijbuiters te zijn met een eigen geschiedenis, vaak een eigen (streek)taal, gebruiken en normen. Zij beschikken over een soms heel sterke eigen moraal, wat zich tevens uit in eigen ongeschreven regels over goed en kwaad, over vergelding en over de omgang met elkaar, dus ook met daders, slachtoffers en getuigen van misdaad. Volgens Moors en Spapens (2017) en ook Klerks (2017) zouden dat soort gemeenschappen vooral voorkomen in Noord-Brabant, wat nog terug te voeren zou zijn op de situatie van wingewest tijdens de Republiek der Verenigde Nederlanden. De overheid had in die tijd onvoldoende vat op de lokale criminaliteit wegens de status van ‘transitgebied’ en had andere problemen aan haar hoofd (oorlogsvoering) waardoor bepaalde dorpen en steden werden verwaarloosd of zich in elk geval zo hebben gevoeld. Ze vormden een voedingsbodemp voor een zogeheten Noord-Brabantse *moral economy* (Moors & Spapens, 2017). Wij hebben geen reden om die bevinding tegen te spreken. Alleen hebben we in dit onderzoek slechts en passant aangetoond dat dit soort leefgemeenschappen ook ‘boven de rivieren’ voorkomt en dus niet slechts een ‘Brabants probleem’ is. Een uitsluitend Brabantse verklaring volstaat dan niet.

Van de vijf casussen leken de Suryoye overigens nog het minst op een hechte gemeenschap. Zij zijn onderling erg verdeeld. De verdeeldheid en het gebrek aan kennis over de Suryoye maakt dat professionals lastig grip kunnen krijgen op deze bevolkingsgroep en wellicht dat daardoor het gevoel bestaat dat de gemeenschap hecht is en ontoegankelijk. De andere gemeenschappen zijn meer een eenheid, ondanks de onderlinge conflicten die ook in een hechte leefgemeenschap (vaak van oudsher) bestaan.

Het derde probleem van dit soort gemeenschappen voor de politie is dat de leden ervan met hun sociale controle niet alleen veeleisend zijn ten opzichte van elkaar. De gemeenschappen zijn tevens zeer veeleisend tegenover buitenstaanders: het is buigen (meedoen) of barsten (buitengesloten worden). En dat levert de politie, die nog altijd werkt vanuit beginselen van gebiedsgebonden politiezorg, problemen op. Waarover zo dadelijk meer bij de beantwoording van de onderzoeksvragen. Personen die zich niet houden aan de ongeschreven mores worden buitengesloten, ook (en vooral) politiemensen. Die staan immers met hun opsporing voor de formele sociale controle in een samenleving (Cachet, 1990a) en dat botst geregeld met de eigen wetten van een hechte gemeenschap. Het is geen makkelijke taak om je als (wijk)agent in deze omge-

ving staande te houden en te kunnen voldoen aan de uitgangspunten van het gebiedsgebonden politiewerk (onder andere nabijheid en laagdrempelige politiezorg die niet slechts gericht is op de opsporing), mee te werken aan opsporing en op een handige wijze om te gaan met claims vanuit de gemeenschap. Een driehoeksverhouding met een groot afbreukrisico, omdat het veel weg heeft van een krachtig spanningsveld.

Deze problemen lijken – zou men toch zeggen – voldoende reden om in de opsporing alle zeilen bij te zetten, hoewel volgens politiemensen de urgentie van het probleem met deze hechte gemeenschappen door de politie niet altijd en overal wordt ervaren. Wat overal opvalt is dat de politie letterlijk op grotere afstand is komen te staan van de gemeenschappen. Dat helpt niet bij het zoeken en krijgen van ingangen. Ook hierover zo dadelijk meer. Wat verder opvalt is dat politiemensen bij het fenomeen van een hechte gemeenschap eerder denken aan niet-westerse gemeenschappen (bijvoorbeeld Marokkanen, Turken en Somaliërs) die zij niet goed begrijpen en die bij nader inzien vaak helemaal geen gesloten gemeenschappen zijn. Ook denken zij aan woonwagengemeenschappen (inclusief Roma) of aan motorbendes. Zij denken een stuk minder aan de niet zo exotische of kennelijk niet zo tot de verbeelding sprekende hechte gemeenschappen ‘dicht bij huis’: autochtone volksbuurten of dorpen met een gesloten reputatie.

We wilden onderzoek doen met de vraagstelling: *welke ervaringen (lessen) hebben politiemensen opgedaan bij de opsporing in hechte leefgemeenschappen?* We wilden de onderzoeksvragen beantwoorden aan de hand van een meervoudige casestudie, op basis van vergelijking en een zoektocht naar patronen in het onderzoeksmateriaal aan de hand van ons analysekader. In elke casus wilden we interviews houden met professionals en bewoners, observaties verrichten en op zoek gaan naar geschreven bronnen over die specifieke casus. Interessant en praktisch relevant voor de politie is om na te gaan hoe principes van sociale controle werken in hechte gemeenschappen, hoe de formele en informele sociale controle geregeld conflicteren in deze specifieke context en waar vervolgens aanknopingspunten zijn voor researchewerk.

6.1.3 Waarde en beperkingen onderzoek

De waarde van dit onderzoek is dat aan de hand van meerdere bronnen naast elkaar en met onderlinge vergelijking is getracht ingewikkelde sociale mechanismen in hechte gemeenschappen – voor zover van belang voor de opsporing – in

beeld te brengen. Daarbij werd ook getracht een inkijkje te krijgen in de leefwereld van de gemeenschappen door zelf ter plekke observaties te doen en gesprekken te houden. Niet alleen in een formele interviewsetting, maar ook informeel op straat, in de winkel, in het (eet)café en bij mensen thuis. Een beperking van het onderzoek was immers dat de gemeenschappen zich vanwege hun geslotenheid soms ook voor onderzoekers moeilijk toegankelijk toonden en dat had methodologische gevolgen, die reeds uitvoerig werden beschreven. Bovendien waren ons niet de tijd en de mogelijkheden gegeven die bijvoorbeeld antropologen, promovendi of sommige schrijvers hebben om zich jarenlang op te houden in de gemeenschappen en nog meer vanbinnenuit te kunnen rapporteren. Dat was ook niet het doel van het onderzoek. Dat was om licht te werpen op de praktijk van opsporing in een heel specifieke context en niet om gesloten en hechte leefgemeenschappen te begrijpen en verklaren. Doel van het onderzoek was niet om theorieën te toetsen maar om lessen beschikbaar te maken voor (andere) politiemensen die werken met dit soort gemeenschappen en daarbij kennis, kunde en ideeën kunnen gebruiken. Met vijf casussen moeten we bescheiden blijven over de generaliseerbaarheid van de onderzoeksresultaten. Echter, zowel in het groepsinterview met politiemensen als in de leescommissie waaraan tevens enkele politiemensen deelnamen, herkennen recherche-experts zowel het politieprobleem als de onderzoeksbevindingen en zagen ze die als relevant voor de bredere politiepraktijk met (ook andere) gesloten gemeenschappen. Een generalisatie door het politieveld zelf, *at face value* dus.

6.2 De onderzoeksvragen beantwoord

In deze paragraaf worden de onderzoeksvragen beantwoord. Aan het begin van elke subparagraaf geven we elke vraag nog een keer letterlijk weer.

6.2.1 Werkwijzen bij opsporen in hechte gemeenschappen

De eerste onderzoeksvraag luidde: *welke werkwijzen gebruiken politiemensen om recherchezaken ‘rond’ te krijgen in dorpen en stadsbuurten met een hechte leefgemeenschap?*

In ons onderzoeksmateriaal zien we politiemensen op drie manieren werken aan succesvolle opsporing in hechte leefgemeenschappen. Een eerste weg omvat werkwijzen gericht op het vergaren van kennis en informatie over de

betreffende gemeenschap, een tweede omvat aspecten van ‘houding’ ten opzichte van de gemeenschap en een derde het letten op de timing van de opsporing. Iedere werkwijze openbaart zich middels diverse verschijningsvormen die we optekenden in het onderzoek. Het probleem is alleen dat het bij de werkwijzen soms verborgen kennis – *tacit knowledge* – betreft die niet wijdverspreid binnen de politieorganisatie toegankelijk en beschikbaar is. Alleen door ‘ervoor te gaan zitten in een interview’ en er bewust bij stil te staan, wordt licht geworpen op deze werkwijzen. Wat opvalt is dat bij de werkwijzen soms ‘denken’ bepalend is, en bij andere ‘(aan)voelen’ of ‘doen’. In eerste instantie lijken werkwijzen vooral betrekking te hebben op kennis, dus op denken, maar uiteindelijk blijken timing en houding doorslaggevend. Hoewel bij het politiewerk elke situatie anders is, hebben sommige werkwijzen wel wat weg van vuistregels, met een ‘als ik dit doe, dan bereik ik dat’-insteek. Maar dat is vaker niet dan wel het geval. Hoe dan ook, een handboek met vuistregels over hoe om te gaan met hechte gemeenschappen volstaat waarschijnlijk niet, zo geven ook politiemensen aan.

Politiewerk als heemkunde: (lokale) kennis is macht

Volgens politiemensen die veel praktijkervaring in dit soort gemeenschappen hebben opgedaan – vaak nog met een achtergrond bij de rijkspolitie – is allereerst kennis nodig van de lokale zeden en de achtergrond (bijvoorbeeld de historie) van een hechte leefgemeenschap. Het helpt als politiemensen in dat verband ook de voertaal of het dialect beheersen, al is het maar passief en het helpt als zij zicht hebben op familieverbanden.⁶² Die kennis helpt bijvoorbeeld bij het tappen. Er moet oog zijn voor de lokale omstandigheden en dus ook voor de lokale subcultuur en de daaruit voortvloeiende mores. Het gaat er dan soms niet alleen om dat de mores goed worden gekend en begrepen, maar indien nodig ook door politiemensen zelf kunnen worden toegepast. Denk aan de strategie van sommige politiemensen om een zaak of een aanhouding ‘klein’ te houden, waarmee gezichtsverlies van een persoon ten opzichte van de gemeenschap en eventuele openbareorde-escalaties kunnen worden voorkomen. Zonder de kennis van en dit inzicht in plaatselijke zeden wordt gedrag van burgers

62 Opvallend daarbij is overigens dat in de interviews nauwelijks werd gesproken over het gebruik van sociale media (bijvoorbeeld Facebook of Instagram) voor het opdoen van kennis over de betreffende gemeenschap en het nagaan van bloedverwantschappen en netwerkverbanden. Bij de aanbevelingen komen we daar wel op terug.

uit dit soort gemeenschappen – bijvoorbeeld in een verhoorsituatie – vaak niet goed begrepen, waardoor politiemensen naar eigen zeggen kansen laten liggen en inboeten aan effectiviteit. In sommige gevallen dreigen dan zelfs relletjes (of zelfs grote openbare ordeproblemen zoals ooit in Ondiep).

Naast de kennis van de zeden en plaatselijke historie, is het volgens de ervaren politiemensen van belang kennis te nemen van de actualiteit binnen de gemeenschappen, dus simpelweg: wat speelt er? Deze kennis kan niet alleen worden gebruikt om betrokkenheid te tonen, maar ook een opening bieden in verhoor, soms zelfs door te ‘bluffen’ en bewust kennis te etaleren (‘je maakt mij niks wijs’). Of het biedt een opening voor een gesprekje in de wijk en het kan dan ook – heel instrumenteel – bijdragen aan de inlichtingenpositie. De kennis over wat er op een bepaald moment speelt biedt immers ook veel informatie over de op dat moment ‘openstaande rekeningen’ bij leden van de gemeenschap en mogelijke bedreigingen van de plaatselijke sociale orde. En zo wordt duidelijk – ook in crimineel opzicht – wie het met wie doet. De moeilijkheid blijft dan wel dat het erg ingewikkeld blijkt om in de vaak levendige roddelcultuur feit en fictie te onderscheiden. Hier is sprake van een serieuze valkuil voor politiewerk, waarin toch steeds wordt gezocht naar ‘feiten en omstandigheden’.

Op de derde en laatste plaats gaat het bij dit type werkwijzen om het doorhebben ‘hoe de hazen lopen’ en dus weten hoe de sterke sociale controle in dit soort gemeenschappen van invloed is op politiewerk. Denk aan het voorbeeld van de observatie en het werken onder dekmantel. De vuistregel daarbij is: onbekend maakt (snel) stuk.

Ondergeschoven maar doorslaggevend: de eigen houding

Een rationele benadering van het politiewerk in hechte gemeenschappen aan de hand van een set vuistregels en wellicht een handboek zet waarschijnlijk onvoldoende zoden aan de dijk. Naast denken, komt het zoals gezegd ook aan op (aan)voelen, en dat is in tegenstelling tot ‘harde’ kennis niet goed overdraagbaar. Ervaren politiemensen weten dat hun opstelling doorslaggevend is in een bepaalde situatie. In de onderzochte gemeenschappen komen politiemensen niet ver met een al te zakelijke houding. De gemeenschappen hebben er belang bij de mens in het uniform te leren kennen en zijn op zoek naar een persoonlijk contact.

Een te zakelijke houding van politiemensen in het verhoor of in het contact op straat kan weerstand opwekken bij verdachten en getuigen, maar ook bij slachtoffers van misdrijven. Aangegeven werd echter ook dat een al te begrijp-

pende en joviale houding, waarbij politiemensen de couleur locale aannemen ('spiegelen'), de recherche ook weer problemen oplevert. De beste kans op informatie is volgens een van de rechercheurs door niet op de autoriteit te gaan zitten, of opgefokt te zijn, maar door op het gevoel in te spelen.

Voorkomen van verkeken kansen: timing

Verder komt het volgens de politiemensen in het werken met hechte leefgemeenschappen aan op timing: personen zijn op sommige momenten een stuk minder gesloten dan anders. Voornamelijk als zij emotioneel zijn en als er tegelijkertijd nog 'openstaande rekeningen zijn' is het zaak om niet te lang te wachten met een verhoor. Dan bestaat zelfs nog een gerede kans dat daar een getekende verklaring op volgt of toch op zijn minst voor de politie zeer bruikbare opsporingsindicaties. En ook bij aanhoudingen of huiszoekingen komt het vaak aan op timing. Soms kan de verdachte beter buiten de gemeenschap worden aangehouden met tegelijkertijd een huiszoeking om te voorkomen dat de aanhouding uit de hand loopt door bemoeienis van omstanders en bewijs wordt weggemaakt. Een laatste voorbeeld betreft feesten en andere belangrijke gebeurtenissen in de gemeenschap. Het komt geregeld voor dat ervaren politiemensen spelen met het juist kort voor een dergelijke gebeurtenis of pas erna iemand aanhouden. Er wordt dan bijvoorbeeld de kans geboden aan deze persoon om zichzelf te melden op het bureau of de politie met informatie en medewerking ter wille te zijn. Als deze zich dan niet houdt aan de afspraak, wordt er bijvoorbeeld pal voor het communiefeest van het kind of het huwelijksfeest van de broer aangehouden. De ervaren politiemensen zoeken immers steeds naar openingen en kansen om het gedrag van (criminele) leden binnen de gemeenschap te beïnvloeden.

6.2.2 Knelpunten: kennis, relationeel, strafvorderlijk, organisatorisch

De tweede onderzoeksvraag is: *wat zijn de knelpunten daarbij (rondmaken van recherchezaken in hechte gemeenschappen) en hoe kunnen die worden opgelost?*

Bij het antwoord op deze onderzoeksvraag kijken we zowel naar knelpunten bij de reeds genoemde werkwijzen en (andere) knelpunten bij recherchezaken in dit soort gemeenschappen. Op het deel van de onderzoeksvraag dat gaat over de

‘oplossingen’ gaan we in bij de aanbevelingen. We onderscheiden vier soorten knelpunten die we hierna zullen uitwerken: knelpunten bij kennisvergaring, bij de houding van politiemensen, strafvorderlijke en organisatorische knelpunten.

Knelpunten bij kennis vergaren en toepassen

In de praktijk is het met name volgens de wijkagenten bij de recherche vaak helemaal niet duidelijk wat de mores zijn in een bepaalde gemeenschap, hoe de informele controle er functioneert en waar bijvoorbeeld nog openstaande rekeningen zijn, dus hoe de verhoudingen liggen. Volgens de wat oudere politiemensen die wij spraken zijn het in het bijzonder hun jongere collega’s die te weinig oog hebben voor de historie en te weinig rekening houden met de lokale zeden in hun (recherche)werk. Jongere collega’s hebben volgens hen meer de houding van: politiewerk is altijd en overal hetzelfde, de context maakt eigenlijk niet zo uit. In de kern en aan de basis lijkt dat wel zo, zo zeggen zij, maar waarom zouden we – zo geeft een van de dienders aan – wel met cursussen en politiehandleidingen rekening houden met ‘policing multi ethnic communities’ en bij de subculturen in hechte leefgemeenschappen doen alsof het werk er niet anders dan anders is.

Opvallend is overigens dat enkele jongere collega’s wel degelijk ook dit punt aandragen. Dit verschil in positie lijkt daarom in tweede aanleg niet zozeer te maken te hebben met het verschil tussen de jonge en oude garde, maar eerder met het verschil tussen opsporing (recherche) en de gebiedsgebonden georiënteerde politiemensen (met name de wijkagenten, maar toch ook een enkele onderzoeker). Die laatste categorie heeft vaak meer oog voor de lokale omstandigheden en dus ook voor de lokale sociale controle en de daaruit voortvloeiende mores.

Knelpunten bij houding (relationeel)

Waar sommige politiemensen tegen moeilijkheden aanlopen, krijgen andere wel een ondertekende verklaring, een aangifte of een geslaagd verhoor voor elkaar. Die politiemensen kennen de waarde van de eigen houding in een verhoor. Een al te formele opstelling opent in een hechte gemeenschap weinig deuren, ook bij een verhoor. Aan de andere kant is een al te informele en amicale houding problematisch gezien de neutralisatiemethoden die vanuit de hechte gemeenschappen zo nu en dan worden losgelaten op politiemensen. Denk

aan het claimen van de wijkagent die vervolgens voor effectief politiewerk te dicht op (en in) de gemeenschap zit en daarmee aan waarde verliest voor de opsporing. Van een 'geclaimde' wijkagent wordt namelijk verwacht dat deze waar mogelijk partij kiest voor de gemeenschap en het die gemeenschap ook niet al te moeilijk maakt.

Ook is een al te 'losse' houding in strafvorderlijk opzicht vaak een probleem: de verklaring werd dan niet volgens de normen van het Wetboek van Strafvordering verkregen en opgetekend. Dat brengt ons op de zogeheten strafvorderlijke knelpunten.

Strafvorderlijke knelpunten

In de hechte gemeenschappen komen politiemensen er al snel achter dat er een verschil is tussen praten en verklaren, zoals er ook een verschil is tussen weten en bewijzen. Sterke vermoedens zijn nog geen strafrechtelijk bewijs en ook het niet ondertekenen van verklaringen of zelfs het terugtrekken van aangiften helpt niet. Dat is – samengevat en in de kern – een belangrijk facet van het politieprobleem met de hechte leefgemeenschappen. Momenteel lijkt dit een schier onoplosbaar probleem: de formele normen van het strafprocesrecht komen voort uit rechtstatelijke beginselen en die verhouden zich slecht met de informele benadering door burgers van hechte gemeenschappen. De houding 'ik vertel het je nu, maar je hebt het niet van mij', is voor politiemensen vaak frustrerend. De relativerende reactie van sommige politiemensen dat veel zaken tegenwoordig gewoon met technisch bewijs worden rondgemaakt is niet geheel terecht. Uit zowel de literatuur over opsporing als dit onderzoek blijkt dat verklaringen van daders, slachtoffers en getuigen van groot belang blijven voor het oplossen van zaken (De Poot, Bokhorst, Van Koppen & Muller, 2004; Vanderhallen, De Jong, Nelen & Spronken, 2014). En precies de behoefte aan verklaringen leidt bij politiewerk in hechte gemeenschappen tot teleurstellingen als politiemensen onvoldoende bekend zijn met een bepaalde gemeenschap.

Organisatorisch: de politieorganisatie op afstand

In de onderzochte gemeenschappen gaat het er voor de politie in essentie om een werkbare relatie te handhaven met de specifieke leefgemeenschap. Aan de ene kant gaat het erom te kunnen beschikken over personen die ondanks de

sterke terughoudendheid jegens de buitenwereld als dader, slachtoffer of getuige willen verklaren over misdaad. Aan de andere kant is het zaak om tegelijkertijd de relatie met de gemeenschap goed te houden, omdat deze zich anders heel gemakkelijk keert tegen de politie. Alle zeilen moeten in dit soort gemeenschappen worden bijgezet om te kunnen beschikken over de volgens de politieliteratuur zo essentieel geachte hulp van burgers.

Daarbij spelen twee knelpunten. Ten eerste de teruglopende aanwezigheid of soms zelfs afwezigheid van de politie in dit soort gemeenschappen. In onze gemeenschappen is het oude bureau gesloten of gesloopt, het wordt nog sporadisch gebruikt door wijkagenten of er is een kleine politiepost in het gemeentehuis, zoals in Sint Willebrord. De contacten tussen politie en gemeenschap lopen vaak via een enkele wijkagent. Er is nergens nog een grote en intensieve ‘politieaanwezigheid’ zoals vroeger met het wijkteamconcept van de gemeentepolitie overal in Nederland en de ‘nabijheidspolitie’ ten tijde van de rijkspolitie (Terpstra e.a., 2016). Rijkspolitiemensen woonden toen vaak in het gebied waarin zij werkten en ‘hadden’ er daarom ook echt wat mee. In de grote steden kende de lokale politie eveneens de ‘pappenheimers’ en ‘roverhoofdmannen’ in het eigen werkgebied. Ten tweede hebben we gemerkt dat er overal wel wordt gedaan aan multicultureel vakmanschap en zorg is voor het opereren binnen meer ‘exotisch’ geachte gemeenschappen. Maar er is (nog onvoldoende) specialisme belegd dat gaat over *policing multiple communities* in de bredere zin van het woord. De focus ligt bij deze expertiseopbouw – in de feitelijke invulling ervan – toch vooral op etnische gemeenschappen.

6.2.3 Elementen gebiedsgebonden politiewerk: leunen op de wijkagent

De derde onderzoeksvraag is: hoe maken politiemensen bij hun werkwijzen in hechte leefgemeenschappen gebruik van elementen van gebiedsgebonden politiewerk?

Het lijkt erop dat bij de opsporing in de vijf gemeenschappen sterk wordt geleund op de wijkagent. Niet zozeer als vrije keuze, maar eerder uit nood geboren wegens een gebrek aan kennis en informatie over hoe het best te opereren in een specifieke gemeenschap. En volgens de rechercheurs is er simpelweg ook een gebrek aan tijd om zich in een gemeenschap te verdiepen. We onderscheiden vier varianten van de inzet van gebiedsgebonden elementen, die op een enkele na, steeds betrekking hebben op de inzet van de wijkagent in een specifieke rol.

Ten eerste de wijkagent als informatiebron. Het meest voorkomend daarbij

is dat wijkagenten betrokken worden om bij de start van een onderzoek helderheid te geven over stambomen van betrokken families en over spanningsvolle relaties tussen betrokkenen. Vooral bij 'uit de hand gelopen ruzies' is het soms simpelweg niet meer te overzien voor een 'buitenstaander'. Wijkagenten helpen rechercheurs ook verder met informatie doordat zij soms informatie doorspelen die zij krijgen toevertrouwd van wijkbewoners, waarop de recherche feitelijk verder zou moeten. Dit is best een lastige kwestie voor een wijkagent. Of althans, de wijkagenten die dit aan de hand hebben gehad, geven aan dat dit alleen kan als dit doorspelen van informatie met goedkeuring gebeurt van de informatierverschaffende bewoner zelf. Die goedkeuring is niet vanzelfsprekend, zo bleek in hoofdstuk 5 bij het beschrijven van de eisen die de hechte gemeenschappen stellen aan de wijkagent. Een derde manier waarop wijkagenten in hechte leefgemeenschappen informatie kunnen inbrengen ten behoeve van de opsporing is door het vergaren van informatie over interessante subjecten in de wijk en het vastleggen van waar ze gezien worden. Dit aspect van de 'wijkagent als informatiebron' botst het duidelijkst met de eis vanuit de hechte gemeenschap om open kaart te spelen. De druk is bij gebrek aan informanten bij TCI in dit soort gemeenschappen soms te groot om dan maar de wijkagent inlichtingen te laten verzamelen. Tegelijkertijd is ook het afbreukrisico hoog: als bij de gemeenschap bekend wordt dat de wijkagent 'spioneert' (in de termen van de bewoners) of mensen laat 'spioneren' is het over en uit met de positie van de wijkagent.

Op de tweede plaats de wijkagent in de rol van bemiddelaar. De wijkagent is in de gemeenschappen vaak het meest zichtbare deel van de politie en soms ook – praktisch bezien – de woordvoerder. Soms heeft de wijkagent voor de rechercheurs daarom een meer bemiddelende rol: hij of zij brengt hen dan in contact met personen die deze politiemensen kunnen helpen met een specifieke zaak. Denk bijvoorbeeld aan het in contact brengen met mogelijke getuigen, 'gewoon' met iemand die beschikt over heel veel achtergrondkennis die van pas kan komen om de zaak rond te krijgen of met familieleden (bijvoorbeeld de ouders) van jonge verdachten uit de gemeenschap. Of de bemiddeling ook tot stand komt en slaagt is soms maar de vraag en een soort lakmoesproef voor de wijkagent. Soms blijkt het netwerk van de wijkagent minder goed dan tevoren gehoopt.

Ten derde, de wijkagent in de rol van rechercheur. Het liefst ziet de recherche de wijkagent als actief meespeurende collega-rechercheur. In de projectmatige voorbeelden waarin dat in een van onze gemeenschappen gebeurde, bleek dat dit inderdaad tot successen kan leiden. In dat geval bij de aanpak van een criminele jeugdgroep.

Op de vierde en laatste plaats de gebiedsgerichte recherche. Maar dan alleen als projectmatige uitzondering. De recherche in onze casuïstiek vertoont zich vaker niet in de wijk dan wel. Alleen bij huiszoeken, aanhoudingen en bijvoorbeeld een buurtonderzoek vertonen zij zich zichtbaar in de wijk. En als zij trachten zich onzichtbaar in de wijk te bewegen – bijvoorbeeld bij observaties – is hun ervaring dat zij wegens de grote sociale controle in een hechte gemeenschap vaak snel ‘stuk’ zijn. Zij worden dan herkend als politie waardoor de verdere operatie kan worden gestaakt. Het komt volgens zowel de wijkagenten als de rechercheurs maar in uitzonderlijke gevallen voor dat rechercheurs (tegenwoordig) een goede informatiepositie hebben rond een hechte gemeenschap door het gericht bezoeken van die gemeenschap of het onderhouden van een kennisnetwerk over zo’n gemeenschap. Toch lukt het een enkele rechercheur om soms door de jaren heen een goed beeld op te bouwen van relaties en verbanden tussen mensen in een hechte leefgemeenschap. Zo groeien sommige rechercheurs echt in hun rol als wijkkenners omdat ze onderzoek na onderzoek hebben uitgevoerd op verdachten uit een bepaalde gemeenschap.

6.2.4 Conflicterende belangen

De vierde onderzoeksvraag was: *hoe wordt omgegaan met conflicterende belangen in de verhouding tussen recherche, wijkagent en gemeenschap?*

In hoofdstuk 5 zijn we uitgebreid ingegaan op het krachtenspel tussen wijkagent, recherche en gemeenschap. We gaven al aan: er is sprake van een driehoeksverhouding met een groot afbreukrisico wegens belangenconflicten. We onderscheiden er drie.

Ten eerste het belangenconflict tussen recherche en gemeenschap. De recherche wil met niet al te veel inspanningen feiten, zicht op omstandigheden en informatie, die liefst met voldoende zakelijkheid en afstand (wegens de noodzaak van neutraliteit) worden verkregen, verwerven. Er is daarom in de ogen van de recherche weinig behoefte aan een duurzame relatie met de gemeenschap. De recherche zou dan alleen maar kans lopen al te betrokken te raken bij lokale aangelegenheden en haar afstand verliezen, bevreesd als ze zeker tegenwoordig ook is voor de schijn van niet integer gedrag. Ook vergroot innig contact met de gemeenschap de kans dat zaken voortijdig ‘stuklopen’ wegens lekken. Bovendien, met name de districtsrecherche richt zich op kortlopende onderzoeken en kan zich niet al te veel tijd permitteren voor een

bepaalde zaak. Dat botst met de eis van de gemeenschap om betrokkenheid te tonen en eerst elkaar eens beter te leren kennen. De gemeenschap hanteert bovendien haar eigen ‘wetboeken van strafrecht en strafvordering’ en die maken dat verdachten soms als slachtoffers worden gezien en andersom. In deze gemeenschappen ligt voortdurend eigenrichting op de loer en bestaat de neiging om pas in laatste instantie te verklaren of aangifte te doen bij de politie. Of de belangen moeten (tijdelijk) samenvallen.

Ten tweede het belangenconflict tussen wijkagent en gemeenschap. De gemeenschap ziet de politie als een hindermacht en stelt voorwaarden aan het contact met de politie. Dus ook met de wijkagent, die immers wel erg dichtbij probeert te komen om de gebiedsgebonden doeleinden (nabijheid, een netwerk opbouwen, kennen en gekend worden) te realiseren. De eisen van de hechte gemeenschap aan de wijkagent komen neer op betrokkenheid, een open vizier, wederkerigheid, aanpassing aan de lokale mores en zeer zeker ook het niet al te veel dwarsbomen van de gemeenschap. Op straffe van sancties: negeren, om de tuin leiden, twijfel zaaien en (de dreiging met) geweld. Een wijkagent die in de ogen van de gemeenschap niet voldoet wordt buitengesloten en buitengewerkt. In de gemeenschappen wordt geprobeerd de wijkagent zo dichtbij te houden dat hij of zij op den duur weinig schade meer kan opleveren voor de gemeenschap (en van weinig nut meer is voor de opsporing).

Dat brengt ons op het derde en laatste belangenconflict: tussen recherche en wijkagent. Waar de recherche weinig tijd heeft en zich vaak praktisch en zakelijk opstelt (‘de zaak moet rond’), daar is de wijkagent vooral bezig met het geaccepteerd raken in de gemeenschap en het opbouwen van een band. En dat kost veel tijd, waarbij de wijkagent het gevoel heeft op eieren te lopen en doorlopend te worden getest door de gemeenschap. De betrokkenheid bij de gemeenschap maakt dat een wijkagent uiteindelijk ook draagvlak en vertrouwen geniet. De wijkagent hoopt dat niet zomaar kwijt te raken met een uit de hand gelopen of niet aangekondigde huiszoeking of een ander incident, want dan is al het netwerken, zoeken naar ingangen en relatiebeheer voor niks geweest. De wijkagent is dan terug bij af en het is de vraag of hij of zij nog wel op dezelfde gemeenschap kan worden ingezet. Buitengewerkt is buitengewerkt.

6.3 Beschouwing en duiding onderzoeksbevindingen

In deze paragraaf plaatsen we onze bevindingen – de antwoorden op onze onderzoeksvragen – in een beschouwend perspectief. Dat doen we door de

bevindingen nader te duiden. Het lijkt erop dat onze onderzoeksbevindingen voor politiemensen als ‘klompjes goud’ in een zeef zijn, waar buitenstaanders en personen die minder kennis hebben van het praktische politiewerk ze ons inziens onterecht af kunnen doen als: ‘Wat is hier nieuw of anders aan?’ Dat onderwerp is de kern van deze beschouwing en gebaseerd op de reacties op een eerder concept.

Wie meent dat deze bevindingen erop wijzen dat opsporen in gesloten gemeenschappen gewoon gaat zoals het altijd gaat, en dus weinig specifiek zijn, heeft het in onze ogen mis. Reden van deze verzuchting, is wellicht dat de beschreven werkwijzen zo goed voorstelbaar lijken. En simpelweg de uitkomst van dit onderzoek. Maar dat wil geenszins zeggen dat de werkwijzen zonder meer worden opgepakt en uitgevoerd. We legden in het antwoord op de tweede onderzoeksvraag uit hoe dat komt. De centrale boodschap uit deze studie zou vooral moeten zijn dat het de conflicterende belangen, het soms extreme claimgedrag en de ingewikkelde positie van de wijkagent zijn die het politiewerk onderscheiden van het werk in dorpen en stadswijken met minder of zelfs een gebrek aan informele sociale controle. De formele sociale controle door de politie is daar gericht op het aanwakkeren en ondersteunen van de informele controle (Bervoets, 2006; Kleijer-Kool, 2013). Op plekken waar al een sterke controle is, zou de opsporing gericht moeten zijn op het omgaan met de conflictpunten tussen formele en informele sociale controle, op – zo men wil – het omgaan met ‘semiautonome velden’ (Falk Moore, 1973), ‘tegenculturen’ (Klein Kranenburg, 2013) of zelfs *moral economies* (Moors & Spapens, 2017).

Het is interessant om bevindingen uit dit onderzoek te vergelijken met studies naar politiewerk in andere ‘gemeenschappen’ die zich maar moeilijk openstellen. De politie heeft immers wel vaker te maken met gesloten bolwerken, denk aan criminele samenwerkingsverbanden (onder andere Bervoets & Van Wijk, 2016), motorbendes (Blokland, Soudijn & Teng, 2014), woonwagencampen (Khonraad, 2000) en – tegenwoordig weer wat meer onder de aandacht – criminele families (Moors & Spapens, 2017). We beperkten ons in deze studie echter tot de eerder genoemde hechte gemeenschappen in bepaalde dorpen en stadsbuurten, die ongetwijfeld overeenkomsten vertonen met andere praktijkvoorbeelden van gesloten gemeenschappen. Een vergelijking zou mooi vervolgonderzoek kunnen opleveren. Voor nu blijven we bij ons thema van de stadsbuurten en dorpen.

In de politieliteratuur is veel aandacht voor de hulp die de politie nodig heeft van burgers om effectief te kunnen zijn (onder andere Bayley, 1994; Skogan, 2012; Terpstra e.a., 2016). Jaren geleden sprak Stol (1996) in dat verband ook

wel van sociale effectiviteit. Daarbij wordt echter – conform veel sociologisch en criminologisch onderzoek – uitgegaan van politie die opereert in vaak heterogene, sociaal gedesorganiseerde stadswijken (Kleijer-Kool, 2008, 2013). Denk aan inmiddels landelijke bekende probleemwijken als Amsterdam-Slotervaart, Utrecht-Kanaleneiland en Den Haag-Schilderswijk, hoewel die laatste ooit ook een hechte gemeenschap kende (Klein Kranenburg, 2013).

Er lijkt in zowel de literatuur als in het politieonderwijs minder aandacht voor wat nodig is voor de ‘policing’ van hechte leefgemeenschappen zoals Sint Willebrord, de Vogeltjesbuurt en Ondiep. Die vallen kennelijk onder de categorie smakelijke en nostalgische politieverhalen met een zweem van ‘Swiebertje’-folklore van weleer, zo lijkt de nieuwste politiegeneratie te denken. En die bijzondere aandacht lijkt desalniettemin wel nodig, zo is gebleken uit het onderzoek. Bovendien zijn er wezenlijke verschillen tussen een hechte leefgemeenschap en een sociaal gedesorganiseerde woonomgeving waar de politie niet zonder meer overheen kan stappen. De verschillen hebben in de kern te maken met het anders uitpakken van sociale controle.⁶³

Waar in de meeste problematische stadswijken juist een ernstig tekort is aan sociale controle en anonimiteit een basis vormt voor misdaad, daar is de controle in hechte gemeenschappen zeer sterk en de bekendheid met de ander juist buitengewoon goed. Vreemde snuiters vallen direct op. Zoals aangegeven vallen deze gemeenschappen hierdoor als pleegplaats nauwelijks op. Een inbreker van buiten is zo ‘stuk’. Daarbij speelt ook dat de hechte gemeenschap zich per definitie kenmerkt door een gedeelde levensstijl, terwijl in een omgeving met sociale desorganisatie veelal sprake is van sociale enclaves met soms botsende leefstijlen die vaak onderdeel zijn van polarisatie en buurtconflicten (Kleijer-Kool, 2008; Broekhuizen & Van Wonderen, 2010; Bervoets, 2016). In dat soort omgevingen is veelal sprake van een overlevingsmentaliteit: ieder voor zich. In hechte gemeenschappen is het: we hebben wat voor elkaar over en lappen elkaar er niet bij. Noch in de hechte gemeenschap, noch in de problematische gedesorganiseerde buurt worden ‘verraders’ gewaardeerd. Zaken verklikken aan de politie is een doodzonde. Alleen wordt de verrader in de hechte gemeen-

63 De bespreking van de verschillen tussen hechte leefgemeenschappen en sociaal gedesorganiseerde buurten is voor wat betreft laatstgenoemde grotendeels gebaseerd op eigen dissertatieonderzoek naar politiewerk in drie sociaal gedesorganiseerde wijken (Bervoets, 2006) en het uitgebreide werk van de Nederlandse stadssociologen Blokland (2009) en Hortulanus (1995). Verder is er veel criminologisch onderzoek gedaan waarin de buurten met een lage sociale samenhang onderwerp van onderzoek waren (onder andere Kleijer-Kool, 2008; Broekhuizen & Van Wonderen, 2010).

schap gezien als een ‘ondankbare’ en een afvallige die de kans loopt te worden buitengesloten. Van professionals – of dat nu politiemensen zijn, leerkrachten of maatschappelijk werk – wordt zoals reeds aangegeven verwacht dat ze zich in hechte gemeenschappen in grote mate aanpassen aan de lokale zeden en ‘mee-doen’. Professionals in de heterogene wijken moeten daarentegen voortdurend ‘schakelen’, als zij met een andere sociale enclave en levensstijl te maken hebben. Tegenover de politie zijn de hechte gemeenschappen ambivalent of buitengewoon wantrouwend, omdat die een potentieel gevaar is voor het plaatselijke sociale evenwicht. Terwijl in een sociaal heterogene omgeving de politie vaak nog wel kan steunen op publiek draagvlak binnen sommige sociale categorieën en enclaves. Denk aan de oudere, oorspronkelijke bewoners van een stadsbuurt (‘de gevestigden’) die graag hebben dat de politie de overlast en criminaliteit – die zij associëren met de buitenstaanders – wordt aangepakt.

6.4 Een blinde vlek en aanbevelingen

Al met al lijkt bij de hechte leefgemeenschappen sprake van een blinde vlek in het politiebeleid. Al helemaal als zij van origine autochtoon zijn, wordt het handelingsrepertoire door het politieapparaat al snel als bekend verondersteld. Als deze blinde vlek onaangeroerd blijft, ontstaan her en der ‘vrijplaatsen’ waar misdaad vrij spel heeft, burgers als slachtoffer gegijzeld worden door de lokale cultuur of waar misdaad in elk geval onvoldoende kan worden bestreden. Als sommige van deze hechte gemeenschappen niet al alle kenmerken hebben, dan krijgen ze die met de huidige werkwijze wel.

Nodig is criminaliteitsbeheersing, waarin de politiezorg niet langer verkaveld is (Kop, 2012). Dat was en is het uitgangspunt van de nieuwe, gereorganiseerde landelijke politieorganisatie (zie onder andere Terpstra e.a., 2016), maar in dit onderzoek namen wij om diverse redenen toch nog een grote kloof waar tussen recherche en de wijkagent. Daarbij wordt van die laatste nu wel heel veel verwacht, zo veel dat het voor sommige van hen welletjes is en zij de handdoek in de ring gooien. Ze hebben – in beleidsplannen – een potentieel grote rol, maar hun werk wordt feitelijk ondergewaardeerd. Daarmee is niet gezegd dat ze nog belangrijker moeten worden. In het kader van daadwerkelijke criminaliteitsbeheersing en het ‘ontschotten’ op de politiewerkvloer, is het wellicht beter om de mogelijkheden verder te verkennen om als recherche meer werk te maken van gebiedsgebonden opsporingswerk. We werken deze constatering hieronder uit in een aantal aanbevelingen.

1 Haal muren neer met gebiedsgerichte opsporingsprojecten

‘Aandacht loont’, zo kunnen we onze eerste aanbeveling ook typeren. We grijpen met deze aanbeveling terug op wat we als onderzoekers al in het begin van het onderzoek vaststelden: namelijk dat er binnen het districtelijke opsporingswerk niet veel tijd en ruimte is om te investeren in kennisopbouw die het subjectniveau en het zaaksniveau overstijgt. Denk dan bijvoorbeeld aan de opbouw van kennis over buurten waar veel misdaad is, over criminele families en relaties tussen criminelen en mogelijke faciliteerders et cetera. Als de feiten klip en klaar in de richting van één pleger wijzen, dan is dergelijke contextinformatie misschien niet heel relevant. De zaak kan dan snel richting het OM; de rol van de politie kent een strakke afbakening. Ook in de tijd. Toch kent elke gemeente wel een of meer buurten waarvan bekend is of vermoed wordt dat die context wel degelijk zeer sturend is en bij *herhaling* mensen in eenzelfde gebied of netwerk tot misdaad aanzet. Op juist die plekken mag je verwachten dat er speciale aandacht wordt georganiseerd met een focus meer op de langere termijn en waarbij opsporing en handhaving meer met elkaar samenwerken, ook met andere professionals. Dat was onze verwachting. We zagen dergelijke ontschotting en gezamenlijke focus in de aandacht voor probleemgebieden echter maar beperkt terug in onze vijf casussen: alleen in Volendam en Enschede. Daar werden politiemensen en wijkagenten vrijgemaakt om zich geheel en al toe te leggen op het samen aanpakken van een misdaadprobleem (respectievelijk drugshandel en een criminele jeugdgroep). Op landelijk niveau is dergelijke ‘speciale aandacht’ voor bijzondere criminele fenomenen of netwerken geregeld in de vorm van een programmatische aanpak. Denk bijvoorbeeld aan de aanpak van outlaw motorclubs. Op het districtsniveau worden grotere fenomenen vaak al snel aangehaakt aan dergelijke landelijke lijnen. Maar, zo willen wij hier bepleiten, juist de specifieke lokale mores van vooral volkswijken waar veel criminelen vandaan komen zijn vooral een lokaal specialisme. Het is interessant om na te denken hoe dit duidelijker een plek kan krijgen binnen het districtelijke opsporingswerk. Zou elke eenheid, bijvoorbeeld gekoppeld aan de urgentie van ondermijningsvraagstukken of vraagstukken op het gebied van veelvoorkomende criminaliteit (VVC), één buurt of wijk kunnen selecteren die een dergelijke speciale aandacht verdient? En hoe zou men dan samen met anderen stappen kunnen zetten die dienend zijn aan de opsporing? Valt dat projectmatig te regelen? Op die manier zouden in ieder geval stapsgewijs successen geboekt kunnen worden in het vergaren van opsporingsinformatie en het neerhalen van de vaak ervaren muren tussen handhaving en opsporing, en politie en bewoners.

2 Instrueer en bescherm (!) je lokale handhavers in lastig toegankelijke gemeenschappen

Een tweede aanbeveling die we naar voren willen schuiven is gekoppeld aan onze vaststelling dat er bij de opsporing in hechte leefgemeenschappen noodgedwongen zwaar geleund wordt op de wijkagent. Dat is op zich prima. Die betrokkenheid van de wijkagent is van groot belang om nabij te kunnen komen en kent vele nuttige inzetvarianten. Toch zien wij in onze casussen, en dat hoorden wij ook terug in de georganiseerde expertmeeting, dat de wijkagenten van gebieden waarbij een relatie met de opsporing feitelijk vaker nodig is, niet anders worden ondersteund of geïnstrueerd dan hun collega's in andere, rustigere, wijken. Dat leidt tot onzekerheden (bijvoorbeeld over juridische bijstand: wat als een bewoner anoniem informatie heeft gegeven, maar de agent in het proces verplicht wordt om deze toch prijs te geven), tot frustratie (veel van wat men doet heeft pas resultaten op de langere termijn, daar is geen beloningsmechanisme voor binnen de huidige politieorganisatie; daarnaast denken collega's vaak niet mee met de wijkagent over opbouw en behoud van zijn/haar positie ten behoeve van de opsporing) en ook leidt het tot ondermijningsrisico's (sommige criminelen zijn gehaaid en kunnen de wijkagent in een fuik krijgen, waardoor de wijkagent juist nutteloos wordt vanuit opsporingsperspectief). Het is van belang dat in het bijzonder de handhavers in hechte leefgemeenschappen waar veel criminelen vandaan komen worden erkend in hun *status aparte*. Eerder is ten aanzien van woonwagencenters al bepleit dat het herstellen van gezagsverhoudingen op sommige woonwagencenters niet gestoeld mag zijn op het initiatief van één collega met lef, maar een zet moet zijn in een zorgvuldige aanpak waarbij ook vanuit risico-reductie wordt geredeneerd. Op die manier zou dat ook bij deze leefgemeenschappen moeten gelden. De wijkagent komt nabij, kan veel voor de opsporing betekenen en is kwetsbaar. Op elk van deze facetten dienen omgangsvormen en tips te worden uitgewerkt. Dit heeft in onze ogen, en ook kijkend naar de uitval onder de door ons gesproken wijkagenten, nog te weinig aandacht, zowel in de politieopleidingen als in de praktijk van het politiewerk.

3 Weet welke collega's de gemeenschap écht kennen

Dat de voormalige rijkspolitie en gemeentepolitie als gehele groep of ploeg (in plaats van alleen een enkele wijkagent) bij de gemeenschap betrokken

was, had veel voordelen. Maar die situatie is er nu eenmaal niet meer. Omzien in nostalgie is ook niet wat we beogen, we willen juist een update naar 2017.

Wijkagenten zijn als kenners van hun werkgebied tegenwoordig weliswaar makkelijk vindbaar. Echter, ook bij collega's elders is er veel relevante lokale kennis te halen: bij oud-wijkagenten bijvoorbeeld uit datzelfde gebied, of bij rechercheurs die al vaker onderzoeken draaiden op subjecten die er woonden, en vaak zijn er ook genoeg collega's die een gebied vanbinnenuit kennen: omdat ze er vandaan komen, nog wonen of familie hebben wonen. Wat we waarnemen in ons onderzoek is dat er van die brede basis aan gebiedskennis nauwelijks gebruik wordt gemaakt. Natuurlijk is het aanspreken daarvan als men bezig is met een onderzoek best bewerkelijk: het kost tijd, die men maar beperkt heeft. Als men kiest voor een meer gebiedsgerichte focus (zie aanbeveling 1) dan zou hier beter op voorgesorteerd kunnen worden. Zo zou er ten behoeve van de opsporing in een bepaalde gemeenschap een overzicht kunnen worden opgebouwd van de collega's die een gemeenschap goed kennen. Het initiatief moet wat dit betreft liggen bij het OM en bij de recherchechefs, waarbij er ook aandacht moet zijn voor de positie van analisten als ondersteuners voor het vastleggen van ervaringskennis. Het is opvallend dat dat laatste geen aandacht krijgt nu, terwijl er zo veel ReKu's zijn opgeleid.

4 Pak claimgedrag goed aan

Heel belangrijk ten slotte is dat politiemensen (niet alleen wijkagenten) claims vanuit een hechte leefgemeenschap voortijdig kunnen herkennen en deze ook kunnen bespreken met collega's. Dit is praktisch gezien lastig te organiseren zo zagen we in onze vijf casussen. Het onderwerp loopt door alle dagelijkse handelingen heen en komt daardoor vaak pas 'op de agenda' als sprake is van een concrete vraag of moeilijkheid waarbij de collega zelf het belang inziet van het om hulp vragen. Dit kan ertoe leiden dat het te laat, na escalatie, pas aan bod komt. Om dit te voorkomen is een veelgebruikte handelwijze dat wijkagenten nooit alleen werken. Dit zou bij hechte leefgemeenschappen waar veel criminelen wonen in onze ogen standaard moeten zijn. Het zorgt ervoor dat lastige claimsituaties (die kunnen uitmonden in intimidatie, onderminning of het tegen elkaar uitspelen van professionals) altijd besproken worden. Het is belangrijk om het belang daarvan nadrukkelijker te onderstrepen, handhavers daar ook meer alert op te maken en aan de hand van voorbeelden hun handelingsrepertoire te oefenen.

Literatuur

- Bakker, R., L. Vervloet & A. Gailly (2002). *Geschiedenis van Turkije*. Amsterdam: Uitgeverij Bulaaq.
- Bayley, D.H. (1994). *Police for the future*. New York: Oxford University Press.
- Beelen, J. van (2009). *Katwijk, 60 km van zee: visserij 1945-1960*. Katwijk: Katwijk Museum.
- Bervoets, E. (2006). *Tussen respect en doorpakken: de politieke aanpak van Marokkaanse jongeren in Gouda, Utrecht en Amsterdam*. Den Haag: Elsevier Overheid.
- Bervoets, E. (2009). *Bij de tijd: wijkagenten in Holland Midden: beschrijving en analyse van dagelijkse praktijken*. Den Haag: Boom Juridische uitgever.
- Bervoets, E. (2014). *Een oogje in het zeil: buurtpreventie in Ede*. Amersfoort: Bureau Bervoets.
- Bervoets, E. (2015). *Nuchter bekeken. Onderzoek naar drugsgebruik onder jeugd in de gemeente Lopik*. Amersfoort: Bureau Bervoets.
- Bervoets, E. (2016). 'Relatie geweld en buurt in Nederland'. In: M. Liem en E. Muller. *Geweld: geweld en geweldbeheersing in Nederland*. Deventer: Wolters-Kluwer.
- Bervoets, E., T. van Ham & H. Ferwerda (2016). *Samen Signaleren: burgerparticipatie bij sociale veiligheid*. Den Haag: Platform31.
- Bervoets, E. & A. van Wijk (2016). 'Drie drugsnetwerken in een kleine stad'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 58 (3): 3-19.
- Blok, A. (1991). *De Bokkerijders: roversbenden en geheime genootschappen in de Landen van Overmaas (1730-1774)*. Amsterdam: Prometheus.
- Blokland, T. (2009). *Oog voor elkaar: veiligheidsbeleving en sociale controle in de grote stad*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Blokland, A., M. Soudijn & E. Teng, (2014). 'Wij zijn geen padvindders. Een verkennend onderzoek naar de criminele carrières van leden van 1%-motorclubs'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 56 (3): 3-28.
- Bockstaele, M., E. Devroe & P. Ponsaers (red.) (2011). *Salduz – Bijstand van advocaten bij verhoren*. Reeks Politiestudies 1. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- Bovenkerk, F. (2010). *Policing multiple communities*. Reeks Politiestudies 15. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.

- Bovenkerk, F. & L. Brunt (1976). *Binnenstebuiten en ondersteboven: de antropologie van de industriële samenleving*. Assen: Van Gorcum.
- Brink, G. van den (1995). *De grote overgang: een lokaal onderzoek naar de modernisering van het bestaan, Woensel 1670-1920*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Brink, G. van den (2008). *Prachtwijken?!: de mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken*. Amsterdam: Bert Bakker.
- Brink, G. van den & M. Bruinsma (red.) (2010). *Rellen in Ondiep. Ontstaan en afhandeling van grootschalige ordeverstoring in een Utrechtse achterstandswijk*. Reeks Politiekunde 29. Apeldoorn/Tilburg: Politie en Wetenschap, Politieacademie/Universiteit van Tilburg, IVA.
- Broekhuizen, J. & R. van Wonderen (2010). *Samenleven met verschillen*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Cachet, A. (1990a). *Politie en sociale controle: over het effect van politie-optreden: een vergelijkend onderzoek naar verkeersdelicten, gezinsgeweld en drugsgebruik*. Arnhem: Gouda Quint.
- Cachet, A. (1990b). 'Zuid-Moluks huurprotest'. In: Hart, P. 't & U. Rosenthal, *Kritieke Momenten: studies over beslissen in moeilijke omstandigheden*. Arnhem: Gouda Quint.
- Coppola, A. & A. Vanolo (2014). 'Normalising autonomous spaces: Ongoing transformations in Christiania, Copenhagen'. In: *Urban Studies* 52 (6): 1152-1168.
- Cornelissens, A. & H. Ferwerda (2010). *Burgerparticipatie in de opsporing: een onderzoek naar aard, werkwijzen en opbrengsten*. Reeks Politiekunde 30. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Castells, M. (1997). *The Power of Identity. The information Age: Economy, Society and Culture Vol. II*. Cambridge: Blackwell.
- Dalhuizen, L. & F. Koenraadt (2014). *Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders*. Reeks Politiewetenschap 76. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Dam, R.I. van, J. Eshuis, M.N.C. Aarts & R. During (2005). *Closed Communities. Een verkennend onderzoek naar geslotenheid van gemeenschappen in Nederland*. Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Dendermonde, M. (1989). *De stilte van Koekange: een verhaal op zoek naar een verhaal*. Meppel: Krips Repro.
- Dickie, J. (2004). *Cosa Nostra: a history of the Sicilian mafia*. Londen: Hodder & Stoughton.

- Dozy, M. (2008). 'Het is altijd het beroep van de toekomst geweest': de beroepsontwikkeling van het opbouwwerk. Zutphen: Walburg Pers.
- Duin, M. van, Th. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & E.J. van der Torre (2011). *Politie en Bestuur in de Bible Belt: een verkenning*. Reeks Politiewetenschap 57. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Elias, N. & J. Scotson (1976). *De gevestigden en de buitenstaanders: een studie van de spanningen en machtsverhoudingen tussen twee arbeidersbuurten*. Utrecht: Het Spectrum.
- Erp, J. van, F. van Gastel & H. Webbink (2012). *Opsporing verzocht: een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten*. Reeks Politiewetenschap 61. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Falk, J. (2000). 'Ferdinand Tönnies'. In: H. Andersen & L. Kaspersen (red.). *Classical and Modern Social Theory*. Oxford: Oxford Publishing.
- Falk Moore, S. (1973). 'Law and social change: the semi-autonomous social field as an appropriate subject of study'. In: *Law and Society Review* 7: 719-746.
- Ferwerda, H., B. Beke & E. Bervoets (2013). *Jeugdgroepen van toen – een casuonderzoek naar de leden van drie criminele jeugdgroepen uit het einde van de vorige eeuw*. Reeks Politiekunde 59. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Gemeente Enschede, Stadsdeelmanagement Zuid (2009). *Jaarplan 2009 Enschede Zuid (concept d.d. 1 maart 2009)*. Enschede: gemeente Enschede.
- Gemert, F. van (2002). 'Botsen met de buurt: overlast en wisselwerking tussen jeugdgroepen en de buitenwereld'. In: *Tijdschrift voor Criminologie* 2: 162-171.
- Goldschmidt, J. E. (2014). *Waar bemoeien ze zich mee? Afscheidsrede uitgesproken aan de Universiteit Utrecht op dinsdag 1 juli 2014 door Prof. Jenny E. Goldschmidt*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Groenman, S. (1947). *Staphorst: Een sociografie van een gesloten gemeenschap*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Heerkens, P. & F. van Schoonderwalt (2007). *Op karakter: Sint Willebrord, van paarse heit tot gele trui*. Baarn: Trion Sport.
- Helsloot, I., J. Groenendaal & E. Warners (2012). *Politie in de netwerksamenleving: de opbrengst van de politieke netwerkfunctie voor de kerntaken opsporing en handhaving openbare orde en de sturing hierop in de gebiedsgebonden politiezorg*. Reeks Politiekunde 44. Apeldoorn: Politie en Wetenschap/Den Haag: Reed Business.
- Hortulanus, R. (1995). *Stadsbuurten: bewoners en beheerders in buurten met uiteenlopende reputaties*. Den Haag: VUGA.

- Huygen, A. & P. Tops (2016). *Meerdere Vogeltesbuurten. Over complexiteit en het belang van een meervoudige aanpak*. Tilburg: Gemeente Tilburg/Tilburg University.
- Ierland, J. van (2006). *Het KlaverenVrouwke: volksverhalen, sagen, legenden, mythen en fabels uit de gemeente Rucphen*. Rucphen: Gemeente Rucphen.
- Janssen, J. & R. Sanberg (2010). *Inzicht in cijfers. Mogelijke eorzaken in 2007, 2008 en 2009*. Den Haag: Ministerie van Justitie, Ministerie van BZK en LEC EGG.
- Kes, J. & A. Kes (2012). *Koopvaart in oorlogstijd. Met belevenissen van Volendamse koopvaardijlui tijdens de Eerste Wereldoorlog (1914-1918)*. Volendam: Kes.
- Kes, J. & A. Kes (2014). *Volendam als Hollandsymbool: hoe een vissersdorp in de wereld bekend werd*. Volendam: Kes.
- Kes, J. & A. Kes (2016). *Volendam in kunstenaarsogen. Met vertellingen van kunstenaars uit de hoogtijdagen van kunstenaarskolonie Volendam (1874-1916)*. Volendam: Kes.
- Khonraad, S. (2000). *Woonwagenebewoners, burgers in de risicomaatschappij*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Kleijer-Kool, L. (2008). *Handhavers van de vrede of heroveraars? Politiestijlen en conflictpotentieel in Nederlandse multiculturele achterstandswijken*. Utrecht: Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen.
- Kleijer-Kool, L. (2013) *Multicultureel politiewerk*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Klein Kranenburg, D. (2013). *Samen voor ons eigen: de geschiedenis van een Nederlandse volksbuurt: de Haagse Schilderswijk 1920-1985*. Hilversum: Uitgeverij Verloren.
- Klerks, P. (2017). 'Het subversieve Brabant'. In: *Justitiële Verkenningen* 2 (17): 8-46.
- Kolthoff, E. (2011). *Basisboek criminologie*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Koning, P. & E. Koning (2002). *Waarheid en Roddel: Volendam, dorp vol luide Engelen*. Edam: Uitgeverij De Stad.
- Kop, N. (2012). *Van opsporing naar criminaliteitsbeheersing: vijf strategische implicaties*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Kouwenhoven, R., R. Morée & P. van Beers (2014). *Interventies in de opsporing: impulsen in kwaliteit en effectiviteit van het opsporingsproces*. Reeks Politiekunde 57. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Kuik, M. van & T. van Ham (2012). *M.-waarde: een onderzoek naar de bijdrage van Meld Misdaad Anoniem aan de politionele opsporing*. Reeks Politiekunde 47. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Land, M. van der (2013). *De buurtwacht: naar een balans tussen instrumentalisering en autonomie van burgers in veiligheid*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.

- Leiden, I. van, B. Bremmers & H. Ferwerda (2014). *Met grof geschut: reconstructie van en moordonderzoek binnen de criminele woonwagenwereld*. Reeks Politiekunde 70. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Mak, G. (1996). *Hoe God verdween uit Jorwerd: een Nederlands dorp in de twintigste eeuw*. Amsterdam: Olympus.
- Mierlo, H. van (1979). *Kerk-turken zijn geen Turken*. Bewerking van een rapport van de Europese oecumenische commissie voor migratie over de christelijke minderheden in Turkije. Den Haag: Boekencentrum.
- Moors, H. & E. Bervoets (red.) (2013). *Frontlijnwerkers in de veiligheidszorg: gevalstudies, patronen, analyse*. Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Moors, H. & T. Spapens (2017). *Criminele families in Noord-Brabant: een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad*. Reeks Politiewetenschap 94. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Muller, E. (1994). *Terrorisme en politieke verantwoordelijkheid: gijzelingen, aanslagen en ontvoeringen in Nederland*. Arnhem: Gouda Quint.
- Ouweneel, M. (2011). *Het belang van de Molukse wijk in Nederland*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Ploeg, J.D. van der (2008). *Unfolding webs: the dynamics of regional rural development*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.
- Poot, C.J. de, R.J. Bokhorst, P.J. van Koppen & E.R. Muller (2004). *Rechercheportret: Over dilemma's in de opsporing*. Den Haag: Kluwer.
- Raaijmakers, J. & W.J. Liberton (1991). *1841-1891, 150 jaar St.Willebrord*. Sint Willebrord: Heemkundekring Willebrord.
- Ramaekers, G. & T. Pasing (1972). *De woeste avonturen van de Bokkerijders*. Heerlen: Uitgeverij Limburgs Dagblad.
- Ree, Y. van der, A. van den Hurk & R. Timmermans (2001). *Als niet kan wat moet, moet wat kan: handreiking ter bestrijding van het schoolverzuim onder woonwagen- en zigeuner-kinderen*. 's-Hertogenbosch: KPC Groep.
- Reiner, R. (2010). *The Politics of the Police (4th edition)*. Oxford: Oxford University Press.
- Roemer, S. van de (2010). *De kracht van Volendam*. Amsterdam: Schilt Publishing.
- Rovers, B. (1997). *De buurt een broeinest?: een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.

- Schluter, C. & L. Clausen (1990). *Renaissance der Gemeinschaft? Stabile Theorie und neue Theoreme*. Berlin: Duncker & Humblot.
- Schoenmakers, Y., A. van Wijk & T. van Ham (2012). *Seriebrandstichters. Een verkennend onderzoek naar daderkenmerken en delictpatronen*. Den Haag: Reed Business.
- Schrauwen, A. (2000). *Rucphen rond 1900*. Rucphen: Gemeentebestuur Rucphen.
- Schreurs, A. (1947). *Het kerkdorp St.Willebrord (Het Heike): een sociaal-geografische en criminologische studie*. Utrecht: Dekker en Van de Vegt.
- Schukkink, A.J. (2003). *De Suryoye: een verborgen gemeenschap: een historisch-antropologische studie van een Enschedese vluchtelingengemeenschap afkomstig uit het Midden-Oosten*. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Schukkink, A.J. (2012). *De Suryoye gebundeld: 12 antropologische verkenningen*. Enschede: eigen uitgave.
- Schuyt, K. (2008). *Waar is de gemeenschap gebleven?* Delft: Uitgeverij Eburon.
- Skogan, W.G. (2012). *Police and Community in Chicago: A Tale of Three Cities*. Oxford: Oxford University Press.
- Smeets, J. (2001). *De affaire Oss: van lokaal conflict naar nationale rel.* Amsterdam: Wereldbibliotheek.
- Smid, B. (2013). *Enclave Volendam: het verhaal van een dorp*. Amsterdam: Uitgeverij Thomas Rap.
- Spapens, T. (2012). *Netwerken op niveau: criminele micro-, meso- en macronetwerken*. Tilburg: Tilburg University.
- Stol, W.Ph. (1996). *Politieoptreden en informatietechnologie: over sociale controle van politiemensen*. Lelystad: Koninklijke Vermande.
- Terpstra, J. (2008). *Wijkagenten en hun dagelijks werk: een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk*. Reeks Politiewetenschap 46. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Terpstra, J., E. Bervoets & P. van Os (2012). 'Nationale Politie en gebiedswerk: kanttekeningen vanuit wetenschap en onderzoek'. In: Vlek, F. & P. van Reenen (red.). *Voer voor kwartiermakers. Overzichtsstudies Politie en Wetenschap*. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Terpstra, J., e.a. (2016). *Basisteam in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk*. Reeks Politiewetenschap 88. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Tops, P. & E.J. van der Torre (2015). *Wijknaanpak en ondermijnende criminaliteit*. Den Haag: Boom Lemma.
- Tops, P. & J. Tromp (2017). *De achterkant van Nederland: hoe onder- en bovenwereld met elkaar verstrengeld raken*. Amsterdam: Uitgeverij Balans.

- Torre, E.J. van der, M. van Duin & E. Bervoets (2012). *Recherchebazen: een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap*. Reeks Politiewetenschap 67. Apeldoorn: Politie en Wetenschap.
- Vanderhallen, M., A. de Jong, H. Nelen & T. Spronken (2014). *Rechtsbijstand en de waarde van het verhoor: een studie naar de te verwachten gevolgen op de verklaringsbereidheid en de opsporing en bewijsvoering in strafzaken van het verlenen van rechtsbijstand voorafgaand en tijdens het verhoor*. Den Haag: WODC.
- Veenman, J. (2001). *Molukse jongeren in Nederland: integratie met de rem erop*. Assen: Van Gorcum.
- Vermeij, L. & G. Mollenhorst (2008). *Overgebleven dorpsleven: Sociaal kapitaal op het hedendaagse platteland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Verschuren, P. (2011). *De probleemstelling voor een onderzoek: met ondersteuning van analytische en denktechnische hulpmiddelen*. Houten: Het Spectrum.
- Vijver, C.D. van der (2009). *Burgernet in de praktijk: de evaluatie van de pilot van Burgernet*. Dordrecht: SMVP.
- Wel, F. van (1988). *Gezinnen onder toezicht. De Stichting Volkswoningen te Utrecht, 1924-1975*. Amsterdam: SUA.
- Westra, S.Y. (2013). *Geheimzinnige gebeurtenissen in Volendam*. Edam: Orange house.
- Willems, W. (2010). *En draak met vele gezichten: Chinatown Den Haag 1920-2010*. Den Haag: De Nieuwe Haagsche.
- Zoomer, O. (2008). *De opsporingsfunctie binnen de gebiedsgebonden politiezorg*. Politiekunde 10. Politie en Wetenschap. Den Haag: Reed Business.
- Zijderveld, A.C. (1991). *De samenleving als schouwspel: een sociologisch leer- en leesboek*. Utrecht: Lemma.

Leden Redactieraad Programma Politie & Wetenschap

- Voorzitter prof. dr. H.G. van de Bunt
Hoogleraar Criminologie
Erasmus Universiteit Rotterdam
- Leden mr. drs. C. Bangma
Politieacademie, Hoofd School voor Hogere Politiekunde
- mr. W.M. de Jongste
Projectbegeleider Wetenschappelijk Onderzoek- en
Documentatiecentrum
Ministerie van Veiligheid en Justitie
- dr. P.P.H.M. Klerks
Openbaar Ministerie, Parket Generaal
- prof. dr. P. van Reenen
Van Reenen-Russel Consultancy b.v.
Studie- en Informatiecentrum Mensenrechten (SIM)
Universiteit Utrecht
- drs. J.W. Swaan EMPM
Politie, Eenheid Amsterdam
- drs. M. van Tankeren
Operational auditor, onderzoeker Eenheid Den Haag
- Secretariaat Programmabureau Politie & Wetenschap
Politieacademie
Arnhemseweg 348
7334 AC Apeldoorn
- Postbus 834
7301 BB Apeldoorn
www.politieenwetenschap.nl

Uitgaven in de reeks Politiewetenschap

1. **Kerntaken van de politie. Een inventarisatie van heersende opvattingen**
C.D. van der Vijver, A.J. Meershoek & D.F. Slobbe, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2001
2. **Bevoegdheden overd(r)acht. Een onderzoek naar delegatie en mandaat van beheersbevoegdheden in de politiepraktijk**
H.B. Winter & N. Struiksma, Pro Facto B.V., Universiteit Groningen, 2002
3. **Sturing van politie en politiewerk. Een verkennend onderzoek tegen de achtergrond van een veranderende sturingscontext en sturingsstijl**
J. Terpstra, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2002
4. **Woninginbrekers en zware jongens. Daders vanuit het voormalig Joegoslavië aan het woord**
M. van San, E. Snel & R. Boers, Risbo, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2002
5. **Zeg me wie je vrienden zijn. Allochtone jongeren en criminaliteit**
F.M.H.M. Driessen, B.G.M. Völker, H.M. Op den Kamp, A.M.C. Roest & R.J.M. Molenaar, Bureau Driessen, Utrecht, 2002
6. **Op deugdelijke grondslag. Een explorerende studie naar private forensische accountancy**
J. van Wijk, W. Huisman, T. Feuth & H.G. van de Bunt, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2002
7. **Voorbij de dogmatiek. Publiek-private samenwerking in de veiligheidszorg**
A.B. Hoogenboom & E.R. Muller, COT, Den Haag, 2003
8. **Hennepteelt in Nederland. Het probleem van de criminaliteit en haar bestrijding**
F. Bovenkerk, W.I.M. Hogewind, D. Korf & N. Milani, Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2003
9. **Politiekennis in ontwikkeling. Een onderzoek naar het verzamelen en veredelen van informatie voor het Politie Kennis Net**
I. Bakker & C.D. van der Vijver, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2003
- 10a. **Politie en geweld. Een verkenning van politiereacties op geweldsincidenten in vier Nederlandse regiokorpsen**
C.J.E. In 't Velt, W.Ph. Stol, P.P.H.M. Klerks, H.K.B. Fobler, R.J. van Treeck & M. de Vries, NPA-Politie Onderwijs- en Kenniscentrum, LSOP, Apeldoorn, 2003
- 10b. **Geweldige informatie? Onderzoek naar de informatiehuishouding van gewelddelingen bij de politie**
R. van Overbeeke, O. Nauta, A. Beerepoot, S. Flight & M. Rietveld, DSP-groep, Amsterdam, 2003

11. **Blauwe Bazen. Het leiderschap van korpschefs**
R.A. Boin, P. 't Hart & E.J. van der Torre, Departement Bestuurskunde, Universiteit Leiden/COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2003
12. **Over de grens. Een verkenning van projecten voor probleemjeugd in Duitsland, Engeland en Zweden**
I. van Leiden, G. Verhagen & H.B. Ferwerda, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2003
13. **Integriteit in het dagelijkse politiewerk. Meninge en ervaringen van politiemensen**
J. Naeyé, L.W.J.C. Huberts, C. van Zweden, V. Busato & B. Berger, Centrum voor Politiewetenschappen, VU Amsterdam, 2004
14. **Politiestraatwerk in Nederland. Noodhulp en gebiedswerk: inhoud, samenhang, verandering en sturing**
W. Ph. Stol, A.Ph. van Wijk, G. Vogel, B. Foederer & L. van Heel, Nederlandse Politieacademie, Onderzoeksgroep, LSOP, Apeldoorn, 2004
15. **De kern van de taak. Kerncompetenties van de politie als criterium voor de afbakening van kerntaken in de praktijk**
A. Mein, A. Schutte & A. van Sluis, ES&E, Den Haag, 2004
16. **Professionele dienstverlening en georganiseerde criminaliteit. Hedendaagse integriteitsdilemma's van advocaten en notarissen**
F. Lankhorst & J.M. Nelen, Vrije Universiteit Amsterdam, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Sectie Criminologie, Amsterdam, 2004
17. **Paradoxaal Politiebestel. Burgemeesters, Openbaar Ministerie en Politiechefs over de sturing van de politie**
L.W.J.C. Huberts, S. Verberk, K. Lasthuizen & J.H.J. van den Heuvel, Vrije Universiteit Amsterdam/B&A Groep, 's-Gravenhage, 2004
18. **Illegale vuurwapens in Nederland: smokkel en handel**
A.C. Spapens & M.Y. Bruinsma, IVA, Tilburg, 2004
19. **Samenwerking en netwerken in de lokale veiligheidszorg**
J. Terpstra & R. Kouwenhoven, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2004
20. **Uit balans: politie en bestel in de knel. State-of-the-art: bundeling van kennis en inzicht**
H.G. van de Bunt, A.B. Hoogenboom, L.W.J.C. Huberts, E.R. Muller, J. Terpstra, C.D. van der Vijver & C. Wiebrens, 2004
Redactie: G.C.K. Vlek, C. Bangma, C. Loef & E.R. Muller
21. **Politie en media. Feiten, fictie en imagopolitiek**
H. Beunders & E.R. Muller, Erasmus Universiteit Rotterdam/COT, Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Leiden, 2005 (2e druk 2009)

22. **Integriteit van de politie. State-of-the-art: wat we weten op basis van Nederlands onderzoek**
L.W.J.C. Huberts & J. Naeyé, Centrum voor Politie- en Veiligheidswetenschappen/Vrije Universiteit, Amsterdam, 2005
23. **De sociale organisatie van mensensmokkel**
R. Staring, G. Engbersen, H. Moerland, N. de Lange, D. Verburg, E. Vermeulen & A. Weltevrede; m.m.v. E. Heyl, N. Hoek, L. Jacobs, M. Kanis & W. van Vliet, Erasmus Universiteit Rotterdam: Criminologie – Sociologie – Risbo, 2005
24. **In elkaars verlengde? Publieke en private speurders in Nederland en België**
U. Rosenthal, L. Schaap J.C. van Riessen, P. Ponsaers & A.H.S. Verhage, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Universiteit Gent, 2005
25. **De strafrechtelijke rechtshulpverlening van Nederland aan de lidstaten van de Europese Unie. De politieke discussie, het juridische kader, de landelijke organisatie en de feitelijke werking**
C.J.C.F. Fijnaut, A.C. Spapens & D. van Daele, Universiteit van Tilburg, Vakgroep Strafrechtwetenschappen, 2005
26. **Niet zonder slag of stoot. De geweldsbevoegdheid en doorzettingkracht van de Nederlandse politie**
J. Naeyé, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Vrije Universiteit Amsterdam, 2005
27. **Preventief fouilleren. Een analyse van het proces en de externe effecten in tien gemeenten**
E.J. van der Torre & H.B. Ferwerda, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag/Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
28. **Zedenmisdrijven in Nederland. Aangiften- en verdachtenanalyses op basis van HKS-gegevens**
A.Ph. van Wijk, S.R.F. Mali, R.A.R. Bullens, L. Prins & P.P.H.M. Klerks, Politieacademie Onderzoeksgroep, Apeldoorn, Vrije Universiteit Amsterdam. KLPD, 2005
29. **Groepszedenmisdrijven onder minderjarigen. Een analyse van een Rotterdamse casus**
I. van Leiden & J. Jakobs, Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2005
30. **Omgaan met conflictsituaties: op zoek naar goede werkwijzen bij de politie**
O. Adang, N. Kop, H.B. Ferwerda, J. Heijnemans, W. Olde Nordkamp, P. de Paauw & K. van Woerkom, Onderzoeksgroep Politieacademie, Apeldoorn/Advies en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem, 2006
31. **De strategische analyse van harddrugsscenes. Hoofdpijnen voor politie en beleid**
E.J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2006
- 32a. **Cijfers en stakeholders. Prestatiesturing en de gevolgen voor de maatschappelijke en politiek-bestuurlijke relaties van de politie**
A. van Sluis, L. Cachet, L. de Jong, C. Nieuwenhuyzen & A. Ringeling, Centre for Local Democracy, Erasmus Universiteit Rotterdam, 2006
- 32b. **Operationele betrokkenheid. Prestatiesturing en bedrijfsvoering Nederlandse politie**
A.B. Hoogenboom, Nivra-Nyenrode, Breukelen, 2006

- 32c. Op prestaties gericht. Over de gevolgen van prestatiesturing en prestatieconvenanten voor sturing en uitvoering van het politiewerk**
M.P.C.M. Jochoms, F. van der Laan, W. Landman, P.S. Nijmeijer & A. Sey, Politieacademie, Apeldoorn/Twynstra Gudde, Amersfoort/Universiteit van Amsterdam, 2006
- 33. Het nieuwe bedrijfsmatig denken bij de politie. Analyse van een culturele formatie in ontwikkeling**
J. Terpstra & W. Trommel, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente 2006
- 34. De legitimiteit van de politie onder druk? Beschouwingen over grondslagen en ontwikkelingen van legitimiteit en legitimiteitstoekenning**
Bundel onder redactie van C.D. van der Vijver & G.C.K. Vlek, IPIT Instituut voor Maatschappelijke Veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente/Politie & Wetenschap, 2006
- 35. Naar beginselen van behoorlijke politiezorg**
M.J. Dubelaar, E.R. Muller & C.P.M. Cleiren, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden, 2006
- 36a. Asielmigratie en criminaliteit**
J. de Boom, G. Engbersen & A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2006
- 36b. Criminaliteitspatronen en criminele carrières van asielzoekers**
M. Althoff & W.J.M. de Haan, m.m.v. S. Miedema, Vakgroep Strafrecht en Criminologie, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Rijksuniversiteit Groningen, 2006
- 36c. 'Ik probeer alleen maar mijn leven te leven'. Uitgeprocedeerde asielzoekers en criminaliteit**
A. Leerkes, Risbo Contractresearch BV/Erasmus Universiteit, Rotterdam; Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek/Universiteit van Amsterdam, Amsterdam, 2006
- 37. Positie en expertise van de allochtone politiemedewerker**
J. Broekhuizen, J. Raven & F.M.H.M. Driessen, Bureau Driessen, Utrecht, 2007
- 38. Lokale politiechefs. Het middenkader van de basispolitiezorg**
E. J. van der Torre, COT Instituut voor Veiligheids- en Crisismanagement, Den Haag, 2007
- 39. Nog niet verschenen**
- 40. Conflict op straat: strijden of mijden? Marokkaanse en Antilliaanse jongeren in interactie met de politie**
N. Kop, Martin Euwema, m.m.v. H.B. Ferwerda, E. Giebels, W. Olde Nordkamp & P. de Paauw, Politieacademie, Apeldoorn, Universiteit Utrecht, 2007
- 41. Opsporing onder druk**
C. Liedenbaum & M. Kruijzen, IPIT Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008

42. **Symbolen van orde en wanorde. Broken windows policing en de bestrijding van overlast en buurtverval**
B. van Stokkom, Centrum voor Ethiek, Radboud Universiteit Nijmegen, 2008
43. **Verkeershandhaving: prestaties leveren, problemen aanpakken**
G. Meershoek & M. Krommendijk, IPIT, Instituut voor maatschappelijke veiligheidsvraagstukken, Universiteit Twente, 2008
44. **De frontlinie van opsporing en handhaving. Stelselmatige bedreigingen door burgers als contrastrategie**
M.J.G. Jacobs, M.Y. Bruinsma & J.W.M.J. van Poppel, IVA Tilburg, 2008
- 45a. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel A: Politiegeweld in de basispolitiezorg**
R. Bleijendaal, J. Naeyé, P. Chattellon & G. Drenth, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45b. **'Kracht van meer dan geringe betekenis'. Deel B: Sturing en toetsing van de politieke geweldsbevoegdheid**
G. Drenth, J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45c. **Agressie en geweld tegen politiemensen. Beledigen, bedreigen, tegenwerken en vechten**
J. Naeyé & R. Bleijendaal, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2008
- 45d. **Belediging en bedreiging van politiemensen**
J. Naeyé, m.m.v. M. Bakker & C. Grijsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2009
- 45e. **Uitgangspunten voor politieoptreden in agressie- en geweldssituaties**
J. Naeyé, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
46. **Wijkagenten en hun dagelijks werk. Een onderzoek naar de uitvoering van gebiedsgebonden politiewerk**
J. Terpstra, 2008
47. **Bijzonder zijn ze allemaal! Vergelijkend onderzoek naar reguliere en bijzondere opsporing**
W. Faber, A.A.A. van Nunen & C. la Roi, Faber Organisatievernieuwing, Oss, 2009
48. **Gouden bergen. Een verkennend onderzoek naar Nigeriaanse 419-fraude: achtergronden, dadenkenmerken en aanpak**
Y.M.M. Schoenmakers, E. de Vries Robbé & A.Ph. van Wijk, Politieacademie, Apeldoorn/Bureau Beke, Arnhem, 2009
49. **Het betwiste politiebesteding. Een vergelijkend onderzoek naar de ontwikkeling van het politiebesteding in Nederland, België, Denemarken, Duitsland, Engeland & Wales**
A. Cachet, A. van Sluis, Th. Jochoms, A. Sey & A. Ringeling, Erasmus Universiteit Rotterdam/Politieacademie, Apeldoorn/Korps landelijke politiediensten, Driebergen, 2009
50. **Leven met bedreiging. Achtergronden bij aangiften van bedreiging van burgers**
B. Bieleman, W.J.M. de Haan, J.A. Nijboer & N. Tromp, Intraval & Rijksuniversiteit Groningen, 2010

- 51a. Het publieke belang bij private preventie. Een economische analyse van inbraakpreventiebeleid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2009
- 51b. Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid**
B.A. Vollaard, TILEC/Universiteit van Tilburg, 2010
- 52. Lokale politiek over politie**
T.B.W.M. van der Torre-Eilert, H. Bergsma & M.J. van Duin, met medewerking van R. Eilert, LokaleZaken, Rotterdam, 2010
- 53a. Trainen onder stress. Effecten op de schietvaardigheid van politieambtenaren**
R.R.D. Oudejans, A. Nieuwenhuys & G.P.T. Willemsen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2010
- 53b. Schieten of niet schieten? Effecten van stress op schietbeslissingen van politieambtenaren**
A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2012
- 53c. Politievaardigheden onder stress. Het optimaliseren van aanhouding en zelfverdediging in de praktijk**
P.G. Renden, A. Nieuwenhuys, G.P.T. Willemsen & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 53d. Effectief omgaan met acute stress. Effecten van aanleg en trainingservaring op de schietprestatie onder druk**
A. Landman, A. Nieuwenhuys & R.R.D. Oudejans, Vrije Universiteit, Amsterdam, 2015
- 54. Politie en publiek. Een onderzoek naar de communicatievormen tussen burgers en blauw**
H.J.G. Beunders, M.D. Abraham, A.G. van Dijk & A.J.E. van Hoek, DSP-groep, Amsterdam/Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2011
- 55. Managing collective violence around public events: an international comparison**
O.M.J. Adang with cooperation from: S.E. Bierman, E.B. Brown, J. Dietermann, C. Putz, M. Schreiber, R. van der Wal, J. Zeitner, Police Science & Research Programme, Apeldoorn, 2011
- 56. Stads- en regioscan in de grootste Brabantse gemeenten. De achtergronden van onveilige GVI-scores**
B.M.W.A. Beke, E.J. van der Torre, M.J. van Duin, COT, Den Haag; LokaleZaken, Rotterdam & Beke Advies, Arnhem, 2011
- 57. De mythe ontrafeld? Wat we weten over een goed politieleiderschap**
W. Landman, M. Brussen & F. van der Laan, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2011
- 58. Proactief handhaven en gelijk behandelen**
J. Svensson, H. Sollie & S. Saharso, Vakgroep Maatschappelijke Risico's en Veiligheid, Institute of Governance Studies, Universiteit Twente, Enschede, 2011

- 59a. De sterkte van de arm: feiten en mythes**
J.H. Haagsma, T.M. Rumke, I. Smits, E. van der Veer & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 59b. Blauw, hier en daar. Onderzoek naar de sterkte van de politie in Nederland, België, Denemarken, Engeland & Wales en Nordrhein-Westfalen**
J.H. Haagsma, I. Smits, H. Waarsing & C.J. Wiebrens, Andersson Elffers Felix, Utrecht, 2012
- 60. De nachtdienst 'verlicht'**
M.C.M. Gordijn, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 61. Opsporing Verzocht. Een quasi-experimentele studie naar de bijdrage van het programma Opsporing Verzocht aan de oplossing van delicten**
J.G. van Erp, F. van Gastel & H.D. Webbink, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2012
- 62. Jeugdige zedendelinquenten en recidive. Een onderzoek bij jeugdige zedendelinquenten naar de voorspellende waarde van psychiatrische stoornissen en psychosociale problemen voor (zeden)recidive**
C. Boonmann, L.M.C. Nauta-Jansen, L.A. 't Hart-Kerkhoffs, Th.A.H. Doreleijers & R.R.J.M. Vermeiren, VUmc De Bascule, Duivendrecht, 2012
- 63. Hoe een angsthaas een jokkebrok herkent**
J. Jolij, Rijksuniversiteit Groningen, 2012
- 64. Politie en sociale media. Van hype naar onderbouwde keuzen**
A. Meijer, S. Grimmelikhuijsen, D. Fictorie, M. Thaens, P. Siep, Universiteit Utrecht, Center for Public Innovation, Rotterdam, 2013
- 65. Wapengebruik. Van inzicht in modus operandi naar een effectieve aanpak**
M.S. de Vries, Universiteit Twente, Enschede, 2013
- 66. Politieverhalen. Een etnografie van een belangrijk aspect van politieculturen**
M.J. van Hulst, Tilburg University, Tilburg, 2013
- 67. Recherchebazen. Een empirisch onderzoek naar justitieel politieleiderschap**
E.J. van der Torre, M.J. van Duin & E. Bervoets, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 68. Driehoeken: overleg en verhoudingen. Van lokaal tot nationaal**
E.J. van der Torre & T.B.W.M. van der Torre-Eilert, m.m.v. E. Bervoets & D. Keijzer, LokaleZaken, Rotterdam, 2013
- 69. Overvallen vanuit daderperspectief. Situationele aspecten van gewelddadige, niet-gewelddadige en afgeblazen overvallen**
W. Bernasco, M.R. Lindegaard & S. Jacques, NSCR, Amsterdam, 2013
- 70. Geweld tegen de politie. De rol van mentale processen van de politieambtenaar**
L. van Reemst, T. Fischer & B. Zwirs, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013

71. **Vertrouwen in de politie: trends en verklaringen**
L. van der Veer, A. van Sluis, S. Van de Walle & A. Ringeling, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2013
72. **Mobiel banditisme. Oost- en Centraal-Europese rondtrekkende criminele groepen in Nederland**
D. Siegel, i.s.m. R. Koenraadt, D. Lyubenova, N. Sovre & A. Troscianczuk, Universiteit Utrecht, 2013
73. **De ontwikkeling van de criminaliteit van Rotterdamse autochtone en allochtone jongeren van 12 tot 18 jaar. De rol van achterstanden, ouders, normen en vrienden**
F.M.H.M. Driessen, F. Duursma & J. Broekhuizen, Bureau Driessen, Utrecht, 2014
74. **Speciaal blauw. Verschijningsvormen en overwegingen van specialisatie en despecialisatie binnen de Nederlandse politieorganisatie**
R.J. Morée, W. Landman & A.C. Bos, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2014
75. **Gevangene van het verleden. Crisissituaties na de terugkeer van zedendelinquenten in de samenleving**
M.H. Boone, H.G. van de Bunt & D. Spiegel, m.m.v. K. van de Ven, Erasmus Universiteit, Rotterdam, Universiteit Utrecht, 2014
76. **Brandstichters onder vuur. Een empirisch onderzoek naar zaken van brandstichting en hun daders**
L. Dalhuisen & F. Koenraadt, Universiteit Utrecht, 2014
77. **Van stadswacht naar nieuwe gemeentepolitie? Gemeentelijk toezicht en handhaving in de openbare ruimte**
T. Eikenaar & B. van Stokkom, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
78. **Politiemensen over het strafrecht**
J. Kort, M.I. Fedorova & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit, Nijmegen, 2014
79. **Kijken, luisteren, lezen. De invloed van beeld, geluid en schrift op het oordeel over verdachtenverhoren**
M. Malsch, R. Kranendonk, J. de Keijser, H. Elffers, M. Konter & M. de Boer, NSCR, Amsterdam, 2015
80. **De mentale gesteldheid van de familierechercheur. Een onderzoek naar werkgerelateerde stress en secundaire posttraumatische groei binnen een bijzondere groep politieambtenaren**
L.J.A. Bollen, M.C. Saan, M.J.J. Kunst, B.W.C. Zwirs & K.F. Kuijpers, Universiteit Leiden, 2015
81. **Na de vrijlating. Een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden**
D.J. Weggemans & B.A. de Graaf, Universiteit Leiden, Universiteit Utrecht, 2015
82. **Dat heeft iemand anders gedaan! Een studie naar slachtofferschap en modus operandi van identiteitsfraude in Nederland**
L. Paulissen & J. van Wilsem, Universiteit Leiden, 2015

83. **Demonstratieve kampementen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
84. **Private ordebewaarders bij betogingen**
B. Roorda, Rijksuniversiteit Groningen, 2015
85. **Spelen met weerbaarheid. Belemmerende patronen en doorbrekende handelingsperspectieven bij het ontwikkelen van basisteams**
W. Landman, R. Kouwenhoven & M. Brussen, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2015
86. **'Onnodige' bureaucratie binnen het basispolitiewerk. Onderzoek naar de achtergronden van een hardnekkig verschijnsel**
J. Kort & J.B. Terpstra, Radboud Universiteit Nijmegen, 2015
87. **Politie en GHB-problematiek op het platteland**
T. Nabben & D.J. Korf, Universiteit van Amsterdam, 2016
88. **Basisteams in de Nationale Politie. Organisatie, taakuitvoering en gebiedsgebonden werk**
J. Terpstra, I. van Duijneveldt, T. Eikenaar, T. Havinga & B. van Stokkom, Radboud Universiteit Nijmegen, 2016
89. **Samen of apart. De invloed van overleg tussen agenten bij het opstellen van het proces-verbaal**
A. Vredevelde, L. Kesteloo & P.J. van Koppen, Vrije Universiteit Amsterdam, 2016
90. **Overvallen in beeld. Gedrag van daders, slachtoffers en omstanders**
M.R. Lindegaard, W. Bernasco & T. de Vries, Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving, Amsterdam, 2016
91. **Boeven vangen. Een onderzoek naar proactief politieoptreden**
W. Landman & L. Kleijer-Kool, Twynstra Gudde, Amersfoort, 2016
92. **VVC onder de aandacht. Een onderzoek naar ZSM en de gevolgen voor het politiewerk**
R. Salet & J. Terpstra, m.m.v. P. Frielink, Radboud Universiteit Nijmegen, 2017
93. **De mogelijke meerwaarde van bodycams voor politiewerk. Een internationaal literatuuronderzoek**
S. Flight, Sander Flight Onderzoek & Advies, Amsterdam, 2017
94. **Criminele families in Noord-Brabant. Een verkenning van generatie-effecten in de georganiseerde misdaad**
H. Moors & T. Spapens, EMMA, Den Haag; Tilburg University, Tilburg, 2017
95. **Effectiviteit van het verdachtenverhoor. Een veldstudie naar de relatie tussen verhoortechnieken, de verklaring van verdachten en de aanwezigheid van de advocaat in zware zaken**
W.J. Verhoeven & E. Duinhof, Erasmus Universiteit, Rotterdam, 2017
96. **Van meerdere markten thuis? Overlap in markten van zware en georganiseerde misdaad en de consequenties voor de opsporing**
T. Spapens, m.m.v. M. Bruinsma, Tilburg University, 2017

